

Iturria: *Gizarte-Auzia. Ugañaba ta langille arteko gora-berak*, Juan Bautista Eguzkitza (Andres Urrutiaren edizioa). Euskal Editoreen Elkarte, 1991.

Klasikoen Gordailuan:
<http://klasikoak.armiarma.com/idazlanak/E/EguzkitzaAuzia.htm>

GIZARTE-AUZIA

Juan Bautista Eguzkitza

Klasikoen Gordailuak egindako lanak oro dominio publikokoak dira, eta, Jabego Intelektualaren Legearen arabera jatorrizko idazlanak bestelako eskubiderik ez baleuka, nahi bezala erreproduzi daitezke.

GIZARTE-AUZIA

ugazaba ta langille arteko gora-berak

EKIN asteroko izparringian agertu ziran idaz-lan oneik

OARRA

Ekin'en 46gn zenbakian auxe idatzi neban: «Gai au zeatz eta osoro azaltzeko asmuz enintzan asi. Asmu orregaz EGIN'en idazten beste bazkide bat asi zala ba nekian. Zeaztasunak orrentzat itxi-ta, gauzarik jakin-garri ta bearrenak lenbailen adierazo bear zirala neritxon: origaitik asi nintzan. Gure lugin, arrantzale, ta alogereko asko be gizartekeriaren sarietan jausteko arriskuan, bear bada, beste iñoz baño arrisku andiagoan egozala-ta, andi-andiak al bait lasterren azaltzeko asmuz eldu neutsan arlo oni. Gero gauzak aldatu egin dira ta, lengo asmuak be beste elburu batera zuzendu bear. Arlo au zeatz lantzeko asmuz EGIN'en idazten asi zan bazkide zintzo ta langille bizkorra, gitxien uste genduanean, Jaungoikoak beragana eroan dausku (G.B.), au dala-ta esandakoak eta esan barik itxi dodazanak, pizka bat biribildu nai neukez».

Arlo osoa sallean eroan ba'neu, orain atalok alkarrekin errezago josi al izango nebazan: ori egin enebalako, irakurle orrek utsuneak sarritxu ta birritan esandako gauzak be bein baño sarriago idoroko dozuz. Ori akatz aunditxua zala-ta, EGIN'en agertu ziranlantxuok liburu baten —guztiak era batera— argitaratzeko ta muker nengoan; baña bazkide batzuk zirika ibilli yataz, eta norbere erretxia itxirik, noizean bein iñoena egitea be bidezko gauzea dalako, EGIN'en jauzika agertu ziran atalok, al bestean alkarrekin josi dodaz, irakurle orrek eskuetan dozun liburutxu au egiteko.

Jaungoikoa lagun bekigu orain eta gero.

I

GIZARTEKERIA, BALTSAKERIA TA ABAR

Gizaseme asko buru-ariñak gara. Gauzea zer eta zelan dan jakin barik, barriketan ekiteko ekandu txarra daukagu. Kristiñau-Ikasbideko liburutxua be eztakien babalasto askok, erlejiñoko gauzetan euren buruak maixu andi egiten dabez; Salomon'ek baño be geiago dakiela uste izaten dabe, ta guzur ta abar barriketa utsean diardue. Iñon diran tentelkeriak esaten dabez: ori ta guzti be, gizona okerrerako makur dagoalako-edo, askok siñestu egiten dautse.

Barrena ardaoz berotu ezker, sozialismoa zer dan eztakien asko be *Viva Rusia!* deadarrez ibiltzen dira. Gure baserritarrek egia egitzat, guzurra guzurtzat eta zorakeria zorakeritzat euki dagien, sozialismoa zer dan eta nora garozan al bait laburren azalduko dot.

Benetako sozialista ta katoliku batera iñor be ezin izan daitekela esan dausku Aita Santuak. Ori zegaitik dan aitu edo ulertu al izateko, sozialismoa zer dan jakin bear dogu.

Eta lenengo ta bein, sozialismo euskeraz zelan esan ete-geike? Nire eretxiz, sozialismoari euskeraz «gizartekeria» eretxi gegikeo. izan be, erderazko «sociedad» euskeraz «gizarte» da. Sozialistak ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe gizarte egin nai dabe: gizonok geure gauzetan daukagun jabetasuna, bakotxari kendu ta gizarteari emon nai dautse: gizon bakotxa kapustu ta gizarte aberastu nai ei-dabe: baña ori egitea —geroago esango dogunez— gizon bakotxentzat ezeze gizartearentzat be kaltegarri izango litzake. Beste aldetik edozelako egite txar eta kaltegarriak *keri* atzizkiaz adierazten doguz euskaldunok: nagikeri, ordikeri, ustelkeri ta abar: beraz sozialismoak lurreko ondasun guztien jabe gizarte egin nai daualako eta ori gizatean bizi garean gizonentzat kaltegarri izango litzakelako, sozialismoari euskeraz «gizartekeria» eretxi gegikeo.

Ogasun ekarkor guztien jabe, lurralde bakotxean, bertoko gizarbatza egin nai leukie *komunistak*. Oraingo estaduok baño gizarbatza txikiagoetan bazkide bakotxak guztientzat eta guztiak bakotxarentzat lan-eginaz, giza-sene oro baltsan bizitea, gauzarik zuzen eta bidezkoentzat dauke. Onein eretxiz baltsan lan-egitera ta baltsan bizitera jo bear da, gizartera zoriona ekarteko: ori dala-ta *komunismoa* euskeraz baltsakeri-izenaz adierazo geike.

Gizartekeri ta baltsakeriak bide bat eta bardiña eztatoe; baña baltsakeri ta gizartekeri osoa, euren asmu ta elburuetan alkarren antzekoak dira.

Estadu andiak nai leukiez *sozialistak*; diñoenez, gizabatza txikiagoak, *komunistak*; baña orretan be izanez baño izen utsez alkargandik urrunago dagozala deritxat, Errusi'ko komunistak edonogo sozialistak baizen nauskeri eta estadu andi-zale agertu dira-ta.

Gizartekeria gauza on eta txalogarritzat dauken askok zer dan eta nora daroakezan ba ete-dakie? Daukanari kendu ta eztaukanari emotea, gizartekeri edo sozialismoa orixe dala uste dabe askok; baña gizartekeria ori baño besterik da-ta, eztago olako masti-atxurrik.

Patakon, aldi bateko lapur ospetsuak be, eukanari kendu ta ez eukanari emoten ba-ekiela bein baño sarriago entzun dogu: Patakon lapur eta lapurren buru izan zala bai; baña sozialisten buru izan zanik egundo ezto-gu entzun. Eta izan be, daukanai, ba-daukala-ta beste barik, berea kentzea, Patakon'en egunetan eta arrezkero be, lapurretea izan da beti.

Sozialistak, euren buruak barik, aurrekoak daukez lapurtzat. «Ogasunen jabe orain diran ugazaba ta jaunok, lotsa gitxiko lapurrak ei dira-ta, ogasunok orrei kenduaz, benetako jabeari, gizarteari, biurtu bear ei yakoz». Ugazaben artean lapurrik izan eztanik eneuke esango; baña guztiak lapur izan dirala esateko be zeuntzun eta lotsa gitxi bear dira.

II BEÑOLAKO KRETA ETA ESPARTA

Baltsakeria orain arte egundo gizartean ezagutu eztan asmakiñun barriren bat ete-da?

Baltsakeria edo komunismoa orratzetik arako jantzia, labatik arako opilla dala uste dabe babalasto batzuk; baña eguzkiaren azpian gauza osoro barririk, aurrerago iñoz ezagutu ez danik, ba ete-dago gero? Olako zerbait ba'lego be, baltsakeria ez da olakoa, antxiñako Kreta-ugarateko biztanleak baltsan bizi ei-ziran. Txarto ala ondo, ori eztagiku; baña gaur eguneko baltsazale ameslariok uste daben baizen bizikera zoragarria izan ba'litx, luzaroago iraungo ebal deritxat.

Antxiñako Esparta'n be baltsakria izan zan ainbat urtean nagusi. Likurgo'ren oñarri-legeak ogeta emeretzi milla ataletan zatitu ebazan ango lurrak, biztanle azke guztiak ondasunetan bardintzeko asmuz. Lur-sail guztien jabe estadia zan: sail bakotxa erabilianak, orren gozamina baño beste eskubiderik ez eukan. *Illotak* eritxoan jopuak, barriz, lurrak lantzen ekin arren, ez eukan gozamenik be. Gixaxo andi aek, ezeren jabe ez izateko, euren buruen jabe be etziran, eta gizon azkeen baltsan sartze-ko eskubiderik be ez eukan. Orain be gizartean baltsakeria nausituko ba'litx, jopu edo erdi-jopu askok izan bearko leukie.

Espartarren bardintasuna osoagoa izan eiten, jai-egunez gañera illean birritan gitxienez, guztiak batera ta janari bardiñak jan eroezan; zuku baltza ta beste zerbait. Mizkeririk iñoz be ez. Gizaseme ta emakume guztiei aziera ta eziera bardiña emoten eutsen erri aretako zuzentzalleak: gorputza indartu ta sendoagotzeko berbiziko kirol eta ekiñaldiak, gogoa lantzeko ain bearra dan azi-ikaskuntza barik.

Bere erria gudari bikaña egitea izan zan Likurgo'ren asmua. Erkin eta makal jaioten ziran umeak, estaduari kalte ekarteko baño etziriala-ta, il egiten ebazan erruki gitxigaz. Bakotxaren eskubideak estadiak iruntsi ebazan Esparta'n. Irurogei urteraño gudari izaten ziran espartarrak, eta gudarien jaurbide gogorpean bizi ziran gizon eta emakume guztiak. Gudari antzo bizi zan Esparta zer eta zelakoa zan Pelenta'nek diño labur eta ederto: *zuku baltza janaz aize garbitan gudaletzeko bizikerea egiten eban erria*, orixe zan aldi bateko Esparta. Gizadiaren aurrerapenerako guztiz gitxi egin eban beñolako Espartak; oraingo baltsakeriak geiago egingo leukenik ez uste.

III

GIZARTEKERIA TA EBANJELIOA

*Baltsakeri, gizartekeri ta olakorik inoiz irakatsi nai ontzat emon
ete eban gure Jaunak?*

Jaunak baltsakeria zuzenetsi edo ontzat emon ebalatzen da, lotsa gitxiko ameslari batzuk ori be esan dabe; baña ori guxur biribilla da. Txiroen alde gauza eder eta onuratsu asko irakatsi ebazan, lander edo pobreaki barri ona emotera etorri zan Jaunak: bere jarraitzale guztiok alkar maite izan bear dogula; eskesari edo limosna egitea gauza osasungarria dala; daukanak eztaukanari ta bearrizanean dagoanari al eta bear besteko laguntza emon bear dautsala; lurreko aberaskiak, zerua irabazateko, geienez, eragozpenak diriala: guztiz eta osoro ornidua izan nai daunak, bere ondasunak saldu, txiroai emon eta zeru-bidean berari jarraitu bear dautsola ta olakoak, bai, irakatsi ebazan gure Jaunak; baña baltsakeri, gizartekeri, ta onakorik, egundo be ez.

Gizonen gogo ta biotzak lurreko ondasunetatik askatu nai ebazan Jaunak, goiko ta betiko ondasunetara gar andiagoaz jo egien: baltsazaleak, osterak, lurreko ondasunok eskuratzea baño beste ames eta asmurik eztauke. Ondasunai buruz, artzea baño emotea zoriontsuago zala esan eban Jaunak: baltsazaleak inoren artzeko beti dagoz prest; eurenik emoten ondiño eztabe ikasi, eta Jaunaren irakaspenak euren alde dagozala esateko, benetan lotsa gitxi bear da. Jaunaren irakaspenak aberats zeken eta zikoitz, biotza lurreko ondasunetan josita daukenen aurka bai, orrekin aurka dira; baña gizartekeri nai baltsakeriaren alde ezelan bere ez.

Lenengo kistar edo kristiñan baltsakoiak izan ete ziran?

«Apostoluen egintzak» deritxon liburuaren IV atzalburuan auxa irakurten dogu: Sinestadun guztien biotza bat eta berbera zan, gogoa be bardin: eukanetik ezer berea zanik inok ez eban uste: bestera, gauza guztiak ziran guztientzat. Guztien ondasunak guztientzat zireala, ori diñoalako, lenengo kistar zintzo aek baltsakerian bizi zirala esan daroe oraingo baltsazale edo komunista batzuk; baña aren baltsako bizitzeak geroko baltsakeri onen antz gitxi daukala jakiteko, burua ausi bearririk eztago.

Lenengo kistarren artean ondasunak guztientzat zelan eta zegaitik ziran, liburu orrek berorrek adierazten dauku, onelan jarraituaz: Aen artean lander edo beartsurik ez egoan inor be, bazter nai etxeen jabe ziran guztiak, ondasunok saldurik, orrekin ordaña ekarri ta apostoluen onetan ipinten ebelako ta lander bakotxari bear eban beste, ortik emoten yakolako. Jaunak esan eban: «Osoro ornidua izan nai badozu, zoaz, daukazuzan ondasunak saldu-ta, txiroai emotezuz, eta osasuntegia zeruan eukiko dozu. Zatoz eta jarraitu nagizu». Jaunaren esan au osoro betetearren; txiro bizi ta txiro il zan Jaunaren jarrai joan eta zeruan ondasun andiagoak eskuratzearren, lurreko ondasunen jabe ziran askok, ondasunok saldu ta orrekin ordaña apostoluei emon eutsen, oneik txiroen artean banandu egien. Ori biotza lurreko ondasunetatik askatu ta zerukoetara jasotea da; ori maitetasun andi ta beroaren egiñena da.

Eleizearen lenengo egunetako kistarrak, zintzo ta orniduak zirala, ori aurrez egin eben; baña guztiak eskatu ezin leitekeoen gauzea da-ta, biotzetan gorrotoa baño besterik eztaukan oraingo baltsazaleak, lotsarik ba-leukie, arpegia lotsaz gorritu barik aitatu be ezin leikie olakorik.

*Ondasunak saldu ta orrekin ordaña txiroen artean banatze ori,
bearrezko ete-zan?*

Jaunari urragotik jarraitzearen, lurreko ondasunak txiroen artean banatze ori aolku edo konseju ona bai; baña bearrezko etzan orduan be. Orain eztan lez, orduan be bearrezkoa etzala, apostoluen egintzak, dakatzan liburu orrek, urtengo atzalburuan argi adierazten dauku. Anani eritxon batek, bere bazterra saldu ta emazteak ekiala, aren ordañetik zer-bait beretzat gorderik, enparaua ekarri ta apostoluen onetan ipini eban. Simon Kepa'k esan eutsan: Anani, zeure biotz orren jabe egiten, zer dala-ta itxi dautsazu Satanas'i Jaungoikoaren guzurre sakatu nairik bazterraren ordañetik zati bat zeuretzat gorde dozu-ta? Bazter ori zeukanean, zeurea ez ete zan? Saldu ta gero be, orren ordañern eskubidea ez ete-eukan? Zegaitik bilbatu dozu, ba, iruzur ori zeure biotzean? Eztautsezu gizonai guzurre esan, Jaungoikuari baño. Anani'k nai bazterra nai onen ordaña bereak ba-ebazan eta orrekin jabe irauteko eskubidea ba eukan ondasunak txiroen artean banatzea orduan be aolkua bai; baña egipide bearrezko etzala argi dago.

*Geroago izan ete-da kistarren artean inor bere burua baltsakeria-
ren alde agertu dananik?*

Baltsakeriaren alde sinhausle edo erejeak, bai, noz edo bein agertu dira; baña Eleizearen seme zintzorik, bein bez.

Beste eretxi oker askoren artean lurreko ondasunak baltsan euki ta erabilteko eginak zirala irakatsi eben *albitar* eta birruguzleak deritxoegun sinhausleak. Ondasunentzako bardintza ori gizartean indarrez sartu bear zala-ta, astakeri ta gaiztakeri asko egin ebezan batzuk eta besteak; baña gizarteari kalte egitea baño besterik ez eben lortu ta kalte orrein gomuta iguingarria baño besterik ez dabe itxi.

Moro'tar Toma'ren Utopi edo Ames (1516), Kanpanilla'ren Eguzki-Uria (1637), Morely'ren Izate-Araudia (1755) deritxoen idaztiak, baltsakeria irakasteko baño ames bitxiz gizonai jolasbide emoteko eginak obeto dirudie. Ameslariok alde bateraa itxi ezker, gaur zabal dabilzan gizartekeri ta baltsakeria oraintsuko asmakizunak dira.

IV

GIZARTEKERI TA BALTSAKERIA NOIZ- TIKOAK ETE-DIRA?

Gizon gitxi batzuen gogo-jolas eta txakur-amesak alde batera itxi ezker, gizartekeria oraintsuko asmakizuna dala esan dogu. Izan be olan-txe da. Oraingo gizartekeria ez ei-da amesa beñolakoa lez, benetako jakintza barria baño.

Egia esan, benetako jakintza baño guzur-jakintza obeto dirudi; baña edozelan be, gizartekeriari jakintza usaïndun onarririk igaro dan gizaldirarte inok ez eutsan ipiñi-ta, jakintza dala diñoen gizartekeri au XIX gizaldiko landarean dogu.

*Gaur zabal dabilzan gizartekeri, baltsakeri ta abar, gaberik goi-
zera, geiagoko barik etorri ete-dira?*

Gizarteko auzi andiak otoz-otoan, zeri dakiola bein be eztira etorri, astiro-astiro eta zerbaitek edo norbaitek orretarako bidea emonaz baño. Milla zazpireun eta larogeta bederatzigarren urtean Pantze edo Prantzia'ko matxiñada andia geiagoko barik, otoz-otoan eta bapatean etorri zanik egundo inok eztau esan, eta norbaitek olakorik esango ba'leu, senean dagoan gizonek ez leuskio siñestuko. Zugatz andiak erro andiak euki oi ditu; gizarteko gora-bera andiak be, erroak sakon eta urrun. Prantzi'ko matxiñadea ango errege Koldobika XIV eta onen birloba Koldobika XV'k egindako uts, eta zorakeriak, oneik ekarri eben batez be.

Egiz, matxiñada aren aziak Voltaire eta onen lagunak erein ebezan prantzitarren gogo-biotzetan; baña ereindako aziok ain laster eta ain indartsu etziran erne ta jagiko, aitaturiko erregeok orretarako biderik emon ezpa-lebe. Voltaire eta lagunei azi txarrok ereiten itxiaz gañera, errege biok Pantze erria zorrez josi eta ondatu eben. Koldobika XIV bat az edo besteaz gudan gerran ibili zan beti; onen birlobea gudan etzan ibilli; baña zantarkeri ta ustelkerietan begietaraño sartu ta ustelkeri orren atsa alde guztietara zabaldu bai.

Errege biok Prantzia zor eta lorpean ipiñi eben. Gero zorrok ordaindu ta lorretatik urten al izateko, zerga edo petxu andiak ezarri bear:

petxuak erriaren lepora jausi; ori zala-ta askoren odola irakiten asi, erria aserratu ta matxiñadea sortu. Matxiñadea ain urrin joango zanik lenengoan iñok ez eban uste; baña bein asi ezkerro, nok gelditu? Odola ibaika ixuri eban eta Koldobika XIV'ari burua moztu eutsan. Egia esateko, onek ezeukan erru andirik; baña sarri jazo oi dan lez, ardien erruak bildotsak ordaindu bear.

V

GIZARTEKERI TA BALTSAKERIA, ZEK EKARRI ETE-DITU?

Onyuen antzera, berez eta gaberik goizera erne ta jaio diranik eze-lan be ezin uste izan geike: zegaitik edo agaitik etorri dira: zek edo zek bidea zabaldu dautse. Izan be, gizarteak gure erlejiñoko egi andiak zokondora jaurti ebazan; atsegin-zalekeria nausiturik, gizartea oitura ta ekandu txarrez biziten asi zan; goiko ta betiko ondasunetzaz aitzuta, gizonak lurreko ondasunak baño besterik ez eben aintzat artu ta gizartekeri ta baltsakeriari orrelan bidea idigi ta zabaldu yaken.

Ori egia da; baña gizartekeri ta baltsakeria berariz eta batez be ondasunetzazko bakoizkeriak (erderaz *individualismo económico* deritxoena), onexek ekarri ditu.

Eta ori, zer ete-da? Gizarteko legerik auzi ezik, bakotzak bere ondasunak geitu ta ugaritzeko, eskubide osoa; bakotzak orretarako al dauana egiteko eskubidea daukala ontzat emon, esan eta irakastea. Eta eskubide ori artu ta erabili dagianak, aurrekoari porrot eragin ba-dagio, kale gorrian itxi ba-dagi, orduan zer? Or konpon esan da kitu. Eskubide orregaz gitxi batzuk ondo ta enparauak txarto ba'lebiltz, zer? Gizarteko agintariak onako arazoetan eskurik iñoz be ez ei-dabe sartu bear, bakotxari al dauana egiten itxi baño. «Egiten itxi, igaroten itxi», auzia berez ebatzi daiten.

Ondasunentzako bakoizkeria orixe da. Ainbeste urtez gizartean nagusi izan dan bakoizkeri edo liberalkeri ori, Pantzeko matxiñadearen semea da, ta ondoren asko izan ditu, txarrak, onak baño geiago.

*Ondasunentzako bakoizkeri edo liberalkeri onen ondoren txarroko
zeintzuk izan ete dira?*

Lenengo ondorena, auxe: Antxiñako langille batzak (gremioak eritxoena) ausi ta ankaz gora bota.

Zeregin eta ogibide bakotzeko langilleak, alkarri lagundu ta euren eskubideak obeto zaintzeko, antxiña be batzandu ta alkartu egiten ziran. Alkargo oneik Pantze'n 1791'garren urteko Epalla'ren 17'an emondako legeak ausi ta ezereztu ebazan. Langilleak olakorik ez eben nai. Paris'en bakarrik millaka batu ziran, ogibide edo zeregin bakotzekoak toki bere-

zietan. Bailly ango endore edo alkate jaunagana zuzendu ziran, laguntza eske, alkargoai oñean eusteko asmuz. Alkate jaunak erantzun eutsen: «Gure matxiñada ospatsuak gizon bakotxaren eskubideak sendotu, goratu, eskubide osoak daukazuez; baña zuen alkargo edo gremio orreik legeak il ditu ta aurrerantzean ezin bizi daitezke».

Langilleak ukapen ori entzunaz etziran naikotu: Batzar Nausira jo eben, len lez alkartuta lan egiteko eskubidearen eske. Batzarraren izenean Chapellier jaunak erantzun eutsen: «Zuen alkargo orreik jaunak eztira bidezkoak. Gizon bakotxaren eta estaduaren eskubideak baño besterik ezin aintzat artu geike, ta langille-alkargoai eskubiderik ez emotea erabagita dago». Pantze edo Frantze'ko langille-alkargoak, ango matxiñadeak il ebazan: gerotxuago beste estaduetan be ankaz gora joan ziran, geiago ez jagiteko. Onelan langille gaxoak estaduaren ta ugazaba aberatsen aurrezaur zatituta, bananduta aurkitu ziran, euren eskubideak nok zaindu ez eukela, eta ortixek etorri dira ainbat kalte.

Antxiñako langille alkargo aek gaur egunerako egokiak etziralda esan leike norbaitek; baña aek apurtu ta barriarik, ez obarik ez bardiñik, ez ipintea, egokiago izan ete-zan? Alkargo aek obetu eikezala guztiak autortzen dabe: apurtu barik, bear ebezan obariak sartu ta aldiak eskatzen eban eraz atondu ba'lira, mesederik asko ekarriko eben gizartera; baña kistar-usañoa euken ta orixe etzan nai. Aen orde z gerotxuago Barrabas-usañoak etorri ziran eta bakearen orde z gizartera gudu ta burrukea ekarri dabez.

Ondasunentzako bakoizkeri edo liberalkeriaren bigarren ondorena, zein izan ete da?

Ondasunentzako bakoizkeri orren bigarren ondorena, zein-geiaokea da (erderaz «competencia económica» deritxoena): ola-jaun, lantegi-jabe ta salerosleen zaingeaiokea, bata bestea zapaldu nairik. Zein geiaoka ori, bear dan neurritz erabilli ta egin ezker, txarra danik ezin esan leike. Gaur daukagun Aita Santubak be, ori autortzen dau; baña Birjiliok aitatu eban urre-gose txarra *auri sacra fames*, biotzen jabe egin ezker, zein-geiaoka ori neurritz eta bidegabe barik erabiltea, gatxa baño obeto, eziña da. Zein geiaoka ori asi ta laster, zer jazo zan? Nai ta ez jazo bear ebana: *arruin andiak txikia iruntsi*: Ola ta lantegi andien jabeak txikiagoen jabeai porrot eragin.

Au zala ta, aurrerago ugazaba lez euren kontura lanean ziarduen askok, ezin jarraitu izan eben, eta euren buruak, nai ta ez, alogereko egin

bearra etorri yaken. Onelan lantegiak urritu ta alogerekoak geitu ziran. Aldi berean bulzkin, tamankulu edo makiña barriak asmatu ziran; naiz eskuz naiz ur-indarrez naiz lurrin edo bapor-indarrez erabilteko makiñak. Bape dan makiñeak, aldi bardiñean, beargin askoren lana egin daroa, ta sarritan olako tramankuluak ondo erabilteko, emakume nai mutiko bat naiko izaten da. Onelan aurrerago eskuz lan eginda, bizibidea ateraten eben asko, gura nai gurez, alogereko biurtu ziran.

Aurrerakuntzak txalogarri dira ta senean dagoan gizonak ezin gaiztetsi leike; baña gitxi batzuen onerako barik, gizarte osoaren onerako diran aurrerakuntzak txalogarriago. Asmau ziran makiñok, denpora gitxiagoan lan geiago egiteko berebizikoak dira-ta, aurrerakuntzak diriala ezin ukatu; baña gizarteko gauzak egon diran lez, makiñak berariz eta batez be ugazaben alde lan egin dabe. Ugazaba asko aberats okitu egin dira; langileak bizi al izateko euren aloger murriza baño besterik eztabe euki: asarrerako bide egokia da ori.

Ugazaba ta lagileen asteko auzi au zelan ebillan jakiteko, *Trade Unions* deritxon bazkuneak, batzorde bat izentau eban, ola ta lantegiak ikertu, ugazaba ta lagilleai itandu; batzuen ta besteena entzun eta erabagi zuzenagoak artu al izateko. James Nasmith, ola jaunak erantzun ei-eutsan batzorde orri: «Ugazabentzat langille asko lan-billa ibiltea lakorik eztago: orduan aloger txikiagoak emon eta irabazi andiagoak egiten doguz: guretzat gauzarik onena, orixe da. Nik neure ola edo lantegian gizonen orde z emakume ta mutikoak erabilliaz, irabazi gizenak egin dodaz.

Baña orretarako —erantzun eutsoen— len zeure olan zeunkazan langille asko bialdu egin bearko zenduzan: orreitzaz eta euroen sendietzaz, zer izan ete da? Zuk ainbeste irabazi dozun bitartean, orreik zelan ibilli ete dira? Ori ezta nire ardurea —erantzun eban Nasmith'ek—. Legorra, itxasoa ta eguratsa indaritsuak darabillezan lez, gizarteko goraberak be lege aldatu eziñak, indaritsuak darabillez, eta nire lengo langille ta onein sendiak galdu ba'dira, gizartea darabillen indar orrein errua da ta ez nirea. Gizon bakotxak bere buruaren ardurea dau naiko». Munduan Nasmith'en antzekoak asko izan diralako, Marx eta onen jarraitzileak, batez be orixegaitik etorri dira.

Ondasunentzako bakoizkeri edo liberalkeriaren irugarren ondorena, zein izan ete-da?

Bakoizkeri onen irugarren ondoren txarra auxa izan da: bere oñarria ondasunetan daukan nauskeria (erderaz *dictadura económica* deritxoena). Arrain andiak txikia iruntsi esan dogu len; arrain andia be andiagoak iruntsi esan bear dogu orain. Onetarako ola ta lantegi andien ugazabak alkar-tu egin ziran. Alkargo onei toki batzuetan *Trust* deritxoe; beste batzuetan *Kartels*. Onein elburua, merkatuen jabe izatea; salerosia ta onen gora berak euren eskuetan eukitea izan da. Ugazaben alkargo oneik iru burrukaldi egin dabez. Alkargo orreitan sartu nai izan ezeben burkideak, beste ola ta lantegi-jabeak, indarrez azpiratu ta zapaltzeko egin eben lenengo burrukaldia.

Burkideok iruntsi ebezanean, *Trust* edo *Kartels* orreik merkatuen jabe egin ziran eta salerosle bakarrak eurak izanik, zenbat-nai irabazi eben. Ondasun andien jabe egin ziranean, estaduetako jaurle ta egintariak euren menpean ipiñi ta eukiteko, egin eben bigarren burrukaldia. Errietako ondasunik geienak gizon aberatsok euren eskuetan erabillezan; indarraren jabe ziran ta errietako agintariei zaputzetik eldu ta legeak euren alde emonazo eutsezan: onelan ondasunen eta gizartearen jabe egin ziran, dirua baño beste Jaungoikorik ez euken gizonok.

Ola ta lantegi andietatik urteiten ziran gauza guztiak saltzeko estadu bakotxean bear beste merkatu ez egoala-ta, nai ta ez atzerrietako merkatuetara jo bear; onelan *Trust* eta *Kartels* zein geiaoka ibilli bear eta batzuk besteen burkide ta arerio egin ziran. Atzerrietako merkatuen jabe izateko, batzuk edo besteak burkidea azpiratu ta zapaldu egin bear. Zelan? Bestelan ezin ba-zan, izkilluz eta indarrez. Onelan ola-jaun eta ugazaben alkargo orreik estaduen arteko burrukea, gudu, edo gerrea bein baño sarriago ekarri dabe.

Ondasunetzazko bakoizkeriaren ondorenik nagusienak, orrexek izan dira. Garatz edo negozio andiak erabilli dabezan gizonak, ola-jaunak, lantegi-jabeak —askok beintzat—, aldi laburrean irabazi gizen-gizenak egin ebezan; aberats andi, aberats okitu egin ziran, eta onelan lurreko ondasunik geienak esku gitxitan batu. Irurogei, larogei, eun milloe lauerleko urteroko etorria edo errentea daukenak be ei-dagoz. Beste aldetik alogereko asko geitu ta ugaritu ziran.

*Ogasunetzazko bakoizkeri onek, zelako buztarria ezarri eutsen
langilleai?*

Lanaren billa dabilzan alogerekoak geiago ta alogerak txikiago. Bai ba: langilleak asko, geiegi diranean, merketxuago lan egin nai dabenak be agertzen dira-ta, ugazabak olakoai begia argi egiten dautse. Ola ta lantegietan zenbat eta alogereko geiago euki; zenbat eta aloger txikiagoa bako-txari emon, ugazabak ainbat geiago irabazi. Ori ta guzti be biotzak irabaziz ezin ase: *aura sacra fames*. Urre-gose txarra. Gaur egunean garatz edo negozio andiak, salerosketarik geienak aberats gitxi batzuen eskuetan dagoz —ziñoan XII Leon Aita Santuak— eta aberats okitu orreik langi-llen aldra andiari antxiñako jopuenaren antzeko beste buztarri bat ezarri dautse. Olako buztarripean dagoana, artaga ta urduri dago ta ostikoka asteko, kiñakada andirik eztau bear.

Ondasunetzazko bakoizkeriak gitxi batzuk aberats okitu, mundurik erdiaren jabe egin ebazan: asko baño geiago txiro edo pobre, alogereko langille. Lurreko ondasunak oso txarto bananduta egozala-ta; bakoixaren jabetzea orpotik ebegi ta gizarteari emon arte, gauza onik ez egoala-ta ortik etorri zan batez be gizartekeri edo sozialismoa eta agirian egozan bidegabe orreik emon dautse indarra be. Gizarteko mallak eratsi, malla orreik bardindu egin bear zirala ta, ortik etorri ziran ugazaba ta beargiñen arteko auzi ta burrukea. Ondasunetzazko bakoizkeriak bidegabe andiak egin ezpa'litu, gaur buruka ori dan baizen garratza etzan izango. Bakoizkeri edo liberalkeri orren alde egon diranak, eztauke onetan erru gitxi. Jaungoikoak zigorrik eskuan artu barik be, astiñaldi ederrak emoten daki.

VI

GIZARTEKERI EDO SOZIALISMOAK ASPALDIAN INDAR ANDIA ARTU DAU: ORREN ERRUA NORENA ETE-DA?

Aurrerago azaldu dogun ondasunetzazko bakoizkeriak (erderaz *individualismo económico* deritxoena): gizartekeria batez be orrexek ekarri dau. Urte batzuen buruan zugatz andia egin da, eta bere beso ta adarrak alde guztietara zabaldu ditu. Gaur egunean sozialismoak gizartean daukan indarra be, ondasunetzazko bakoizkeri orrek emon dautso berariz eta batez be. Egia latza, garratza ta margatza dalako-edo, ugazaba aberatsak olakorik entzun be eztabe nai. Ori aitatzen yakeneneko, buztanean zapal-duriko sugea lez, asarre ta amurruz jagiten dira ta berariz eurena dan erru ori, iñori ezarri ta egotzi nai leuskioe.

Jaun andi onein eretxiz, gizartekeria ainbeste indar artzearen errua Eleizak eta eleiz-gizonak dauke. Langille txiro ta beartsuei eleiz-gizonak egoarri ta eroapena irakatsi bear ei-eutsezan. Ez ei-dautsez irakatsi, ta langille beartsuak ugazaben aurka orixegaitik jagi ei-dira. Jaun oneik eurak ondo ibiltarren, enparauak egoarri ta eroapen andikoak izatea nai leukie; baña gosez edo erdi gosez dabillan langilleari eroapena, nok irakatsi? Ezta zeregin erreza.

Ugazaba aberatsai langilleakin zuzen, errukior eta eskuzabalak izan bear dabela irakastea, beste ori baño errezagoa dala dirudi. Langille beartsuei eroapena irakatsi dautsen Eleizeak, ugazabai euren langilleakin zuzenak eta eskuzabalak izan bear dabela irakatsi dautse; baña errezagot dan ori ugazaba askok eztabe ikasi. «Luzaroan be —diño XI'gn Pi Aita Santuak— domu edo kapitalak onura larregi lortu dau. Etekin eta irabazi guztia domuak beretzat eskatu dau, ta langilleari beronen indarrak barriz-tau eta birregiteko lagin ozta-ozta itxi dautso. Bidegabe ori zuritzeko, auxe esaten izan da: ondasunetzazko lege aldatu ezin baten bidez domu-biltze guztia aberatsen alde zala ta langilleak, lege ori dala bide, betiko txirota-sunera edo eskuarte murruxera beartuak egozala.

Geienez mantxestertarra deritxan ondasunetzazko liberalkeri onen erara eztira gauzak beti ta toki guztietan ibilli: ori egia da;baña gizarteko ondasun-arau ta legeak orrantz jo dabela be ukatu ezin leiken gauzea da. Au dala-ta, eretxi oker, eta zimarkunkeriok gogor erazo ta jauki dabez, ez

bakarrrik eretxi ta eskakizun orreikaz euren bizitzea obetzeko eskubide jator barik gelditzen ziran langilleak, baita beste askok be, ta ori arrigarri danik ezpegi iñok uste». Ugazabai euren eginbearrak XII'gn Leon Aita Santuak be argiro irakatsi eutsezan; baña gitxik baño ez ebezan ikasi. Eta euren eginbearrak ikasi ta beteteko ain nagi ibilli diranok, langilleai eroapena etxakela irakatsi ta, asarre dira. Aberatsa dala-ta, ba ete dauko iñok orretarako eskubiderik?

*Ugazaba, ola-jaun, lantegi-jabe, eta garatz andiak erabilli dabezan
guztiak izan ete dira errudun?*

Artzañak bere artaldean ardi zuri ta baltzak euki daroaz; ugazaben artean be zuri ta baltzak izan dira. au dala-ta, guztiak errudun izan diranik ezin esan geike; baña ugazaba askok, bide zuzenez nai okerre, euren ondasunak geitu ta ugaritzea baño beste asmurik eztabe euki, ta *urre-gose* ori ase eziñik bidegabe asko egin dabez.

Langilleak bere alogera baño beste etorririk eztaukala: egunero jan bear dauala atxakitzat artu-ta, ugazaba askok langilleai domeka ta jaietako lan egite ori, orixegaitik izan dala sakatu nai leuskigue ugazaba batzuk; baño ori guzur biribilla dala edonok daki. Domeka ta jaietako lan orregaz ugazabak irabazi egiten izan dabe: irabaziaren ordeztaltzaia euki ba'lebe, galtzai au txikia izan arren be, langilleetzazko errukirik etzan aitatuko ta jai domeketan, premiña barik, etzan lanik egingo.

Langilleak, asko izan bai'liran, erabilli dabez ugazaba askok. Lanik gogorrenak be ordu luzeetan egiñazoten izan dautsez, eta eurak geiago irabaztearren, langilleai al bait alogerik gitxien emon. Langillen algoerak pizka bat geitzeko atxaki asko: auteskundeetan arrokeriz millaka ogerlekoak jaurti arren, ardura gitxi. Langilleai eroapena irakasteko bide ederra da ori.

Ugaza oneik urre-goseak itsutu ditu: origaitik bakotxari berea emoten be eztabe jakin. Domu edo kapitalak, lan barik, eztakar irabazirik; lan utsak be, domu barik, ezin lei gauza andirik; irabazia, domuak eta lanak alkartuta dakarre, eta bien artean banandu bear da. irabazia zenbaterañokua izan dan begiratu ta domu edo kapitalari berea ta lanari be berea emon ba'litzako; gizarteko zuzena zeatz eta osoro bete ba'litz; errukior dirala diñoen ugazabok langilleekin esku-zabalagoak izan ba'lira, sozialismoak gaur daukan indarra ez eban artuko; baña ondasun bakoizkeria maite eben ugazabok ez egozan orretarako; langilleak eroapena galdu

eben; sozialismoaren aziak indarra artzeko, gizartea ondo landuta egoan; azi erellea agertu zan eta Marx'en eskuz ereindako aziok, langille askoren biotzetan erne dira. Ugazaba aberats askok errudun diranik eztabe autor-tu gura; negargarriena orixe da, orrelan osabiderik eztago-ta.

VII GIZARTEKERIA ZER EZTAN

Gizartekeriaren izenaz bateatu dogun sozialismua zer dan adierazo baño len, zer eztan esan bear dogula deritxat. Aspaldian gizartekeri edo sozialismoa asko zabaldu da, langillien artean batez be. Zegaitik? Gizartekeria bere izatez et unez kaltegarri da: baña langillien alde gauza onak be egin ditu, ta langilleai mesedeak egin dautsezalako, orixegaitik zabaldu da. Kalteak baño ekarri ezpa'litu, zabaldu dan beste etzan zabalduko. *Baña gizartekeria dala-ta, egin diran gauza onok, langilleai etorri yakezan mesedeok, aren erraietan sorturiko ale, arnari ta frutuak ete-dira? Ez, urrik emon bez!* *Gizartekeri barik, gizartean zuzentasun erabilliaz beste barik, egin eitekezan eta egin bear ziran gauzak dira langilleak aspaldian lortu dabezan obaririk geienok.*

Obari oneik zeintzuk dira?

Oraindik urte asko eztirala, meatoki ta oletako langilleak, abere baño izan ezpai'liran, lanerako gauza ziran bestean baño ez ebezan ugazabak aintzat artzen, min artu nai gexotu ezkerok... or-konpon. Orain, oster, berezko gexo, laneko ezbear eta zartzarorako laguntza ta sorospidea olako edozein langillek dauko. Au gizartekeria ete-da? Au langilleak euren buruen ardurea eukitea baño besterik ezta-ta, sozialismoaz zer ikusirik eztauko.

Ola ta lantegietan emakume ta gaztetxuen lanari mugak ipiñi dautsaz legeak: ori dala-ta, ugazabak nai leukien guztia ezin dabe egin. Au gizartekeria ete-da? —Ez, jauna!— Ugazaba batzuk ezegaz be ezin ase izan dira: euren lantegietarako emakume ta gaztetxuak billatu dabez, gizonez-koai beste lan eragin eta aloger gitxiago emon dautse, eurak geiago irabazterren. Urre-egarri gaiztoak erabilli dauz, eta ori bidegabe andia dala, aintxiña esan eban XIII Leon Aita Santuak.

Aspaldian alogerak geitu ta laneko orduak gitxitu egin dira. Oneik gauzok ba ete-dauke gizartekeria zer ikusirik? Sozialismoa irakatsi daben buruzagiak eta ori ikasi daben lagileak aspaldian be obari orrein billa ibilli dira; baña orreik bakarrik ez, beste geiago be bai. Gizartekeria alde batera itxita, langilleak alkartuaz eta indarra artuaz beste barik, bardin

eskatu ta eskuratu eikiezan obariak dira ta, sozialismoarenak baño langillien alkartzearen ondoren, arnari edo frutuak obeto dira.

Edozein langillek, bape begiratu ba-da beintzat, bera ta bere sendia elikatu, jantzi ta zertxubait aurreratzeko lain izango dan alogeraren eskubidea daukala, aintxiñatik irakatsi dau Eleizeak. Sendiko, familiko buruari beste enparauak laguntzea ondo dago; baña ama ta umeak lantegira joan bear izatea, txarto. Eleizaren irakaspen onei ugazaba askok jaramon gitxi egin ba-dautse, errua onena da ta ez Eleizearena.

Zortzi ordu lan, zortzi ordu atsedean, zortzi ordu ikasi: orixe izan da sozialisten aspaldiko leloa. Azkenian, ezetariko burruka barik, langille guztiak lortu dabe zortzi orduko lan ori.

Zortzi orduko neurri ori lanbide guztietarako, egokia ete-da?

Lan batzuk besteak baño askozaz gogor eta neketsuagoak dira-ta, guztiei zortzi orduko muga bardiña ipintea egoki dan ala ez, auzira ekarri ta eztabaidan erabilli leiken arazoa da: bakotsak bere zeregiña obeto ikasteko izan bear eban eben zortzi orduok be, ezer ikasten langille gitxi eta geienak ardantegietan daroez-ta, lege ori lalgilleai mesede egiteko baño onein sakelak murriztuta izteko ohea dala, batek baño geiagok uste dau; baña dan baño kaltegarriagoa ba'litz be, orretan gizartekeri edo sozialismorik eztagoala edonok daki.

Gizartekeriaren alde ibilli diranak, langilleai mesederik ekarri ete-dautse?

Beti gaiztorako, txerrena edo deaubrua izan ezik, iñor be eztago-ta, gizonik gaiztoenak be nozean bein gauza onak be egiten ditu. Gizartekeria (sozialismoa) berenez kaltegarri dan arren, orren alde ibilli diranak be gauza on batzuk egin dabez, langilleai onura ta mesedean batzuk ekarri dautsez. Egiz, mesede orreik langilleak alkatu ta indarra artuaz beste barik be eskuratu eikiezan: audala-ta, aurrerago aitatu doguzan mesedeok gizartekeriakaz zer ikusirik eztaukela esan dogu. Goazan aurrera. Langille asko dabilzan ola ta lantegietako ugazabak, sarri irabazi andiak egin dabez. Beargiñai ugazabarik geienak egunoroko alogera baño besterik eztautse emon orain arte. Egin daigun langilleak euren izakera ta

bizikerea obetuaz doazala: Alogeraz gañera irabazietatik be zati bat eurentzat izatea lortu dabela...

Garatz edo negozioak txarto ba-dabiltz; irabazirik ezpa-dago, olakorik ezin egin leikela zetan esan bez; baña ola ta lantegietan ugazabak irabazi andiak be bein baño sarriagotan eskuratu dabez, eta irabazia ugari-txua danean, esan dogun ori iñoren kalte barik egin leikela, nok ukatu daike?

Ugazabakin batera langilleak be garatzean domuñkide izatea, gizartekeria ete-da?

Langilleai zor yaken besteko alogera, domu edo kapitalari be dago-kion besteko mozkiña emon, ola ta lankaiak oñean euki naiz obetuteko bear dan beste be eratsi ta gero, enparetan dan irabazia ugazaba ta langillien artean bidez bananduko ba'litz, ori gizartekeria izango ete-litzake? Urrik emon bez! Oraindik geiago: langilleak alogeraz gañera datorkien irabazi ori garatz edo negozio artantxe ipiñiko ba'lebe; onelan, len langille soil ziranak, urte batzuen buruan, langille ta garazkide (akzionista) egingo ba'lira ta aurrerantzean irabazi bikotxa, langille ta jabekide lez dagokien irabazia, eskuratuko ba'lebe, ori sozialismoa izango ete-litzateke?

Ezelan bez! gizartekeriaren aurrerapen eta garaitzea galerazoteko, orixe baño bide oberik eztagoala dirudi. Ori egingo ba'litz, ugazaba ta langilleak alkar obeto artuko leukie, beargiñak gogozago ekingo leuskioe euren lanari ta opor edo uelgarako asmurik eleukie artuko, opor egiñaz naiz lankaiak alperrik galduaz, euren buruai kalte egingo leuskioe-ta. Ugazaba batzuk olantxe egin dabe ta ondo joan ei-yake.

Beste batzuk olakorik entzun be eztabe nai. Euren irabaziak asko gitxituko litzatekezala-ta, bide ori artu baño langilleakin auzian eta burrukan ibilli naiago dabe; baña sozialismoa nausitu ba-dadi, nausitze au ugazabentzat, langilleai irabazietatik zati bat emotea baño askoz be txarrago izango da-ta, orduan kokoteari ats egiteak eztau balioko. Dana dala, esan dogun ori ugazaba askoren eretxi ta gurarien aurka bai izango litzake; baña gizartekeria, ezelan bez.

Orain arte domu edo kapitalaren alde egon diran legeak, lanaren alde, bear bestean, aldatuko ba'lira, ori gizartekeria izango ete-litzake?

Gizonok osasunez, indarrez, antzez, buruko argiz bardiñak ezkarata, lurreko ondasunetan guztiok bardiñak ezin izan geintekenez; bardintasan ori indarrez ipiñiko ba'litz be, luzaro ezingo leuke iraun; baña gaur egunean batzuekandik besteakana ondasunetan dagoan aldea be larregia ta gizarteko bakearentzat kaltegarria dala autortu bear dogu: batzuk zenbat daukenbe eztakie; beste askok, oster, gitxiegi edo ezer bez. Liberalkeria zabaldu zanetik aurrera, gizarteko legeak arazo onetan ugazaben edo aberatsen alde egon dira: lege orreik diruari dirua egiñazoteko, ondasun andiak esku gitxitan batzeko, berebizikoak izan dira. Ausartuak izan dira, eta kezka izugarriak egin dabez, orretarako eurena baño geiago iñoren ditrua erabilliaz.

Gitxi batzuk aberatsegi ta geienak txiroegi diranean, gizartea eztabil ondo. Aiaturiko legeak txiro ta langillen alde aldatu ta urte batzuen buruan lurreko ondasunak gaur dagozan baño obeto, zuzen eta bidezago bananduko ba'lira; ondasunok obeto bananduaz, gizon guztiak edo beintzat geienak zerbaiten jabe izatea lortuko ba'lebe, ori gizartekeria izango ete-litzake? Gauzen jauntzea obeto banandu ta albait jaberik geien egitea, gizartekeriari indarra kentzeko biderik onenetarikoa zala, irakatsi euskun XIII'gn Leon Aita Santuak.

Eta ogasunetan guztiok erdi-bardintsu izatera elduko ba'gintzaz?

Gizonok, osasunez, indarrez, lanerako jases bardiñak ezkaralako, ondasunetan be bardiñak ezin izan geintekenezala esan dogu; baña lapurreta barik, legeaz eta bidez, oraingo alde andiok gitxitu-ta, guztiok erdi-bardintsu izatera elduko ba'giña be, orretan gizartekeriak ez legoke. Diñogun onek gizartekeriari mesede ala kalte geiago ekarriko ete-leuskion, eztabaidan ipiñi leiken auzia da; baña gizartekeria ezelan bez.

Ugazabari berea emon eta baserritar maister bakotxari bizi dan etxearen eta darabillan bazterraren jabe egin daiten, legearen bidez, erretasun andiagoak emongo ba'litzakeoz, orrek gizartekeri edo sozialismoaz zer ikusirik eukiko ete-leuke? Batzuk besteak baño askoz aberatsago izateak, gizartean nauskeri ta jauntxukeria sortu daroazala-ta, antxiñako euskaldunak ori galerazteko oiturazko legeaz eukela diñosku Zamakola'k. Onelan senargai ta emazteak, bakotxak bere etxaguntzea ba-ekarren ezkontzara, etxaguntza orreik oitura-legez seme edo alaba biren artean

banandu bear ei-ebezan gurasoak, etxaguntza asko esku batera etorrita, ori nauskeri ta jauntxukerirako bidea izan ez eiten.

Aintxiñako gauzea da-ta. ori orrelan zan ala ez ziur eztakigu ta jakin be ezin geike; baña legeaz eta bidez orrañoze elduko bagintzaz be, orrek sozialismoaren antzik be eleuke eukiko. Zer arrano da ba orduan gizartekeri edo sozialismo ori? Urrengoan esango dogu.

VIII GIZARTEKERIA ZER DAN

Gizartekeri edo sozialismoa zer ete-da?

Itaun oni itz gitxitan erantzutea ez da eginkizun erreza. Gizartekeri-zaleak euren eretxietan batera ba'lebiltz, orrein irakaskintzen muga ta litsak bardiñak ba'lira, gizartekeria zer dan itz gitxitan be azaldu al izango geuke; baña gizarte-eraketa orren alde dagozanak, margo askotako arrañoak dira; ur gazikoak asko; ur eztikoak be ez gitxi; bakotxak bere eretxien erara igiri egiten daki; batzuk sakonagotik, besteak azalegotik dabilz, eta guztiak sare baten sartzea, egiñen gatxa baño be gatxagoa da.

Gizartekeriaren irakasleok, ezetan be ez ete-dagoz batera?

Esan dodanez, gizartekeriaren irakasleok buru bezenbat aburu edo eritxi erakutsi dabez; orraitik be, batzukandik besteakna dagoan aldea, eretxien jokeran baño geiago, orrein gazi-gazan agiri da.

Auntzak bere jokerea mendira: gizartekeriak nora?

Gizon bakotxaren eskubideak geiago edo gitxiago moztu, eta gizatzenak edo estatuarenak geitu ta sendoagotzea, gizartekeriaren jokerea orixe da. Estatuak bere eskua gizarateko arazo guztietan, edo beintzat geienetan, sartu bear ei-dau, ondasunai dagokien arazoan berariz. Edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen jabetzea ta ondasunok gizaratean banatzeko ardurea; arazo bi orreik be, geiago edo gitxiago, estatuak beragandu ta beretu egin bear ei-dauz. Gizartekeri-mueta guztien jokerea orixe da: bakotxak noraño eldu nai leuken, gero esango dogu.

Sozialista geientsuen asmu nagusiak, zeintzuk ete-dira?

Lurreko ondasunak gizaratean txarto bananduta dagozala-ta. beste era batera, oraingoaren antzik be eztaukan erara, banandu bear dirala diño gizartekeriak. Emengo ta ango errietan, gizartekeriak sortu dauzan

asarren, burruka ta iskalbilen erro ta sustrai, ondasunen banatze barri ori izan da; baña orrezaz gañera garrantzi andiko beste gauza asko be zearo aldatu nai leikez gizartekeriak.

Gizonok izatez bardiñak ei-gara-ta, ondasunetan be bardiñak izan bear ei-geuke. Egiz, gogo ta soña, gorputz eta arimea guztiok daukaguz; orretan bardiñak gara; baña beste gauza askotan ez kara bardiñak ez gitxiagorik be. Gizon batzuk besteak baño zoli ta bizkorragoak dira: buruan argi geiago, eskuetan antze ta indar geiago daukez, langilleago dira ta irabazietatik aurreratzen be batzuk besteak baño obeto dakie. Au dala-ta, lurreko ondasunen jauntza edo jabetzea gizonen artean bardin bananduko ba'litz be, bardintasun orrek aste betean be ezingo leuke iraun. Gizartekeri-zaleak be ori argiro dakuse, ta argiro ikusten dalako, ondasun orrein jabetzea gizon bakotxari kendu ta gizarateari emon bear yakola diño. Bardintasunerako bidea orixe ei-da.

Edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztiak, gizaratearenak ei-dira: orrein jabe bakarra gizarate ei-da-ta, olako zerbait eurentzakotzat daukenak; olako zerbaiten jabe lez agertzen diran gizonak, iñorena eura kandu daben lapurrak baño besterik ez ei-dira. Solo ta baso, ibai ta mendu, abere, golde ta burdi; itxaso, itxasontzi, arrantzurako potin eta sare; meatoki, ola ta lantegi, makiña ta lankiñal; naiz lugintzan, naiz arrantzuan, naiz ola-ekintzan, zerbait irabazteko bide diran gauza guztiak, oraingo jabeai kendu ta gizarateak beretu egin bear ei-ditu ta bere-bereak bai'liran, ordekoen bidez eta ondoen deritxonez erabili.

Ondasun guztiak gizaratearenak izan ez kero, gizon guztiok ondasunetan be bardiñak izango ei-gara; baña ori, ondasunetan barik, arloterian guztiok bardintzea dala edonok daki. Gizon bakotxak gizaratearentzat lan-egin bearko ei-dau, ta jan, jantzi ta jolasteko bear dauana, gizarateak emongo ei-dautso. Guztiok ondo baño obeto ibilliko ei-gara: bakotxak bear dauan guztia ugari ta oparo eukiko ei-dau. Gizartekeri-zaleak ori edonon eta edonoz eskiñi ta agintzen dabe: baña agindua bat ta emona bi ta iñok emonaren begira dagonaren errukarri.

Eta erlijioatzaiz zer diño?

España'n gizaratekeria irakasten diarduen morroiok, maixu txikiak dira: onetan be atzerritarrek eta doixtarrek edo alemanak batez be, orreik dira irakasle nagusi: emengo maixu txikiok doixtarrek diñoena barriro esaten baño eztakie, eta sarritan, sozialismua zer dan azaldu barik, langi-

lleen odola ugazaba ta aberatsen aurka irakiten ipinteko egokien deritxoen baño besterik esan be eztabe esaten euren itzaldietan. Alemania'ko gizartekeri-zaleak euren eretxi ta asmuak Gottha'ko programa edo egitarauan agertu ebezan: Egitarau aretan erlejiñoa gizon bakotxaren arazoa dala diño; baña ori siñestedun langilleak atzipetu, engañau ta eurakandutearen baño ez ebela esan argiro ikusi da.

Gizartekeriak gizabatza ala Esatadua baño beste Jaungoikorik ezta: onen eleizea lantegia da; amar aginduak gizonaren eskubideak; elburura, zentzunen atsegiña. Dietzgen'ek argiro diño: Gizartekeriak erlejiñoarik eztauko; guk erlejiñoaren ordeiz gizon bakotxaren argaltsauna, gizartearen menpean osoro jarriaz, sendotu ta osotu bearra daukan argaltsun orren errukia, erlejiñotzat orixe ipinten dogu. Bebel'ek, oster, zerua aingeru ta kurloi edo torre-txorientzat izten dauala diño ta ondasunak guztienak dirala, Jaungoiko ta erlejiño bako erri-yaurgoa nai dau.

Gizartekeria ezkontza ta sendi edo familiaren arerioa be bada. Umeak azten dagozan ama guztiak Estaduak ardura andiz zainduko e-ditu, berariz launduko ei-dautse; bein umeai bularra kendu ezker, barriz, ortik aurrera ume guzti-guztien ardura be Estaduarena izango ei-da. Ori dala-ta, ez ezkontzarik ez sendirik ez-ei da bear, eta gauza zar onein gomutea be bein betiko kendu bear ei-da.

Ona emen gizartekeri edo sozialismoaren asmurik nagusienak. Eztau nai, ez Jaungoikorik, ez zerurik, ez ezkontzarik, ez sendirik, ez jauntza edo jabetzarik. Gauza guztien jaun eta jabe gizabatza edo Esatadua ta gizon guztiok orren morroi ta jopu. Ori gauza ona ba-da, munduan gauza txarrik eztago.

IX

GIZARTEKERI EDO SOZIALISMOA, ZENBAT ERATAKOA DA?

Gizartekeri-zale guztiak aburu edo eretxi bardiñekoak ez dirala esan bear dogu. Izan be, aldi bateko gizartekeria alderdi bitan, batez be, zatitu da: alderdi batari baltsakeri edo komunismoa deritxo; bestea lengo izenaz gelditu da. Alderdi bi oneik alkarri gorroto bizia dautse ta aspaldian be bata-bestearen aurka dabiliz. Baltsakeria bere burubide, eretxi ta asmuetan gizartekeria baño zorrotz eta errotikoagoa da; orraitik be elburuan baño orra eltzeko bideetan alkargandik urrunago dabiliz.

Baltsakeriaren asmuak, zeintzuk dira?

Baltsakeri edo komunismoak bere eretxi, asmu ta gurariak lotsa ta bildur barik azaltzen ditu: gizarteko mallak eratsi ta bardindu arte, langilleak ugazabai etenbako gudua egin bear dautsela ta bakotxaren jauntza edo jabetzea errotik, eta zearo kendu bear dala, kolpekerietan ibilli barik, argi ta garbi irakasten dau.

Erlejiñoa langilleak lotan eukiteko *opioa* baño besterik ez dala-ta, Jaungoiko, ezkontza ta sendi edo familiaren izenik entzun be eztau nai. Onen alde dabilizanak, gizon azarri, gereka ta urduriak dira. Guztia guztiena ta ezer bez iñorena; gizon azarri onein gudu-zantzoa orixe da. Elburu ori, gerora begira egon barik, indarrez eta matxiñadaz albait lasterren lortu nai leukie. Orretarako bide guztiak on, egoki ta zuzenak ei-dira: orraitik be jo ta kea ateratez, biderik laburrena: augaitik geldi-geldika, geienen eretxiz eta autarkien bidez orra eltzeko asmu darakusen *sozialistak*, gizon txepetx eta euli epel batzuk baño ez ei-dira.

Baltsakeri ta gizartekeriaren artean beste alde andi bat be badago; baltsakeri-zaleak oraingoan antzeko *estadurik* ez dabe nai; euren buruen jabe ta eskuko izango diran giza-batzak ipiñi nai dabez, eta gero, ondo ba'litz, bata besteagaz alkartu, baña guztien buru izango dan jaugo ta agintaritzat barik.

Bere muga-barruan diran ondasun guztien jabe langille-batza egingo da: egin bear diran lanak eta ortik datozen irabaziak banandu ezkerro, ondo biziteko lagin guztientzat egongo ei da.

Eta gizartekeriarenak, zeintzuk?

Gizartekeri-zaleak, oster, *estadua* bearrezkoa dala diñoe: erri-jaurgo edo errepublikea bai, baña agintaritzaz nagusi ta guzti. Edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztietaz *estadua* jabetuko ei-da: guztien eta bakotxaren lana ta onen irabazia be *estaduak* berak bananduko ei-dauz gizartean, eta norbait atsegin-pozez ezpa'lego, gauza ona zer dan ez dakialako izango ei-da. Errusi'n besterik egin dabela badakigu. Izan be, ango erri ta erki guztiai buztarri gogorra ezarri dautse Moskou'ko agintariak. Guztien eta bakotxaren lana ta onen irabazia be *estaduak* berak bananduko ei-dauz gizartean, eta norbait atsegin-pozez ezpa'lego, gauza ona zer dan ez dakialako izango ei-da.

Gizartekeria, bere bideko asmu ta egintzetan, baltsakeria baño gaza ta biguntxuagoa dala esan dogu. Eta eiz, bere elburura biurrikeriz eta indarrez barik, geienen etxiz eta autarki edo botoen bidez eldu nai leuke: langille ta ugazaben arteko burrukea pizka bat gazatu daroa ta gauza batzuen jabetzea, ondasuna ekarteko gai eztiriana batez be, gizon bakotxari laketu leikeola uste dau.

Onetan gizartekeri-zale diranen artean batasunik ezta agiri. Jabetza guztia bakotxati zearo kendu bearrik eztagoala diñoe batzuk: gizarteari on eta mesede andiak egin dautsazanak, nasi biziteko lagin emongo dautsan ondasunaren jabe izateko eskubidea badaukala autortzen dabenak be badira: beste batzuk jabetzea bera baño ondasun andien jabetzeak dakarren almen eta indar larregia, gizartetik baztertu nai dabela dirudi; baña geienak, langille ta ugazaben arteko burrukea pizka bat gazatu arren, burruka ori izteko asmurik eztauke ta gauzarik geienen jabetzea be errotik kendu nai leukie. Gizarteko mallak bardindu egin bear ei-dira ta edo-zelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe *estaduak* baño beste inok ez ei-dau izan bear.

Baltsakeria ta gizartekeria, euren elburuan baño arako bidean alkar-gandik urrunago dabilzala esan dogu, ta ori egia dala edonok dakus. Lenengoak, edozein ondasun ekarteko gai diran gauza guztien jabe, giza-batzak egin nai leukez: bigarrenak, *estadua*. Baña naiz batera naiz bestera izan, gizon bakotxak jauntzarik eleuke eukiko; ondasunen jabe izateko

eskubiderik bez. Garrantzirik andiena daukan arazo onetan, bial batera dagoz, ta bata bestea baño gaziago ala gazeago izatea baño beste alderik eztauke.

X

GIZARTEKERI EDO SOZIALISMOAREN BURASO TA IRAKASLE NAGUSI KARL MARX

Gizartekeri edo sozialismoaren buraso ta irakasle nor?

Igazitako gizaldian sozialismoak irakasle asko ta margo askotakoak izan ditu; baña gaur egunean ango ta emengo gizabatzetan ondo errotuta dakusgun gizartekeriaren buraso ta irakasle nagosi Karl Marx izan da. Onen adiskide mami-kutuna zan F Engels'ek be ez eban egin lan gitxi: egiteko guztietan zintzoro lagundu eutsan Marx'eri eta onen «Domua»ren bigarren atala be Engels'ek emon eban argitara; baña Marx'ek besteko izen, ospe ta entzuterik eztau lortu. Euren buruei *ortodoxos* edo aburu zuzenekoak deritxoan edonongo sozialistak, Marx'en jarraitzalleak dira ta euren buraso ta maixu naustizat doixtar ospetsu ori dauke.

Gizartekeriari jakintza-usaindun oñarriak ipiñi nai izan eutsazan Marx'ek *Domua* (El Capital) deritxan bere liburuan batez be. Egia esateko, jakintza-usaia baña gaikeri-atsa, (materialismo-atsa) ugariago darioe jaun orren liburuei. Marx'en aldian, Alemani'ko ikastetxe askotan beintzat, gaikeri edo *materialismoa* aurrez irakatsi oi zan, ori gizonarentzat aurrerapide andia ba'litzan lez.

Gaikeri ori, zer ete-da?

Guk, gizonok, edozer gauza egiteko, gaia bear izaten dogu: buztar-giñak, buztarrigaia: maia egin nai dauan arotzak, zura edo ola, ormea egin nai dauan argiñak, arria eta abar. Edozer egiteko bearrezkoak doguzan gaiok, soña edo gorputza euki daroe beti, guk gizonok soin bako gairik eskuartean erabilten be eztagu-ta. Gaikeria irakatsi dabenen eretxiz, soin bako izakirik bat-egiñik be eztago munduan, ez goian ez beian. Munduan dan guztia, gaikia ei-da, berengotik asi ta gorengoraño, ta azke dan gogorik iñongo iñon ez ei-dago.

Emen geure barrenean daroagun eta arimea deritxogun izaki au, soña edo gorputza baizen gaikia ei da. Gibelak beaztuna berez dakarren lez, garunak be gogaia alantxe ei dakarre, ta gogai edo pentsamentua azaltzeko, gaikia eztan gogo bearrik ez ai-dago. Olakoxe gauzak ikasi ebazan Marx'ek bere gaztezaroon.

Diran guztiak gaikiak ba'lira, gizona azke edo libre dala esatena, ames utsa baño besterik ez litzake: gizona bere eginkizunetan azke izan ezik, oster, gizarteak eroan dauan baño beste biderik eroan egikeala: bide baten orde bestea artzea, ori gizonak euren eskuan euki dabela esatea be, zorakeri garbia baño ez litzake. Gaikia deritxogun mundu onetan, ortze ta lurreko gauza guztiak aldatu ezindako legepean dagoz eta indaritsuak darabillez.

Gaikeri-zaleen eretxiz, gizartea be olantxe, indaritsuak, lege aldaezina darabille: au dala-ta. aize txistulariak ekatxa sortu daroienez, olantxe gizartean be aldi batek urrengoa bere ondarrez sortu ei daroa eta dan lez baño ezin izan ei-daiteke. Gaikeriaren alde dagozan sasi-jakitunak ori diño. Onein eretxiz, mundua ta bertoko gauza guztiak eta bakotxa, soingaiaren nai ta naiezko aldaketak baño besterik ez tira: onelan mundu onek, berau eztan eta Jaun eta Jabe lez, legepian ipiñi dauan Egillerik ez ei-dauko, ta gizonak aukeramen eta azkatasunik be ez. Marx'en eretxia be orixe zan.

Eta gizadiaren edesti edo istoria, zerlan ulertu eban Marx'ek?

Gaikeri ori, guzur biribilla dan gaikeri ori oñarritzat artuta, gizadiaren lengo ta oraingo edesti edo istoria olantxe ulertu ta azaldu eban sozialismoaren buraso ta irakasle nagusi dan Karl Marx'ek. Onen eretxiz gizarteak igikun eta zirkiñik txikienik be eztau egundo egin, lurreko ondasunen bat irabaztearren izan ezik. Itxasoko uin edo olatuak ekatxaren indarrak darabiltzan lez, gizartea be olantxe bere igikun, lorratz, eta atzera-aurrera guztietan lurreko ondasunak, eta oneik bakarrik, erabilli ei-dabe. Ondasun orreitatik bat-edo bat irabaztearren izan ezik, iñongo gizasemek ez ei-dau egundo ezer egin.

Marx'en eretxi au guzur garbia dala edonok daki. Ezpabe esan: Seme gexokia; geroago be buruko miñak baño besterik eztautsala ekarriko jakin arren, seme gexokia albait ondoen zaintzeko neke andiak artu ta gabak galtzen dituan ama laztana zek igitu dau? Zek darabil? Lurreko ondasunek ez beintzat. Ezetariko izenik, ospe ta entzuterik billatu бага, aberria-

ren alde bizia gogoz emon daben abertzaleak, lurreko zein ondasunek igitu ta erabili ete ditu? Lurrerako irabazte barik, aurrekoai on eta mese-de egitearren neke latzak artu ta bizia galdu daben gizasemeak, ainbat izan dira-ta, Marx'en eretxi ori guzurra dala autortu bear.

Marx'en eretxi orreik goartu ala eratsi egiten ete-dabe gizona?

Marx'en eretxiok abereen mallara erasten dabe gizona. Gizonaren gogo ta biotza igitu daukezan zio bikañagorik ezpai'legoan, sakela ta askea ipiñi eutsozan gizonari begien aurrean sozialismoaren buruzagiak. Sakelak eta askeak gizaseme asko be asko erabili ditu. Ori egia da; baña gizona igitu ta erabilteko, orrek baño zio bikañagorik eztagoala uste iza-tea, ori, ziñez, gizona abere uts egitea beste da. Eta izan be, euren egite-koetan sakela ta askea baño beste ziorik erakutsi eztabenak, gizonik txar-arenak izan dira. Gizona dan gizonarentzat askea baño gauza bikain eta goragokorik ba dagoala-ta, Bernstein, Mac Donald, De los Rios eta beste batzuk, sozialistak izan arren be, Marx'en esakun eta eretxi okerrok, txartxak emon dabez. Bai bear de!

XI

MARX'EN ASMAKETAK

Gizartekeri jakintza usaindun oñarria ipinteko, ze gauza barri asman ete-eban Marx'ek?

Edozein gauzak —ziñoan Marx'ek— aldin edo balio bi ditu: dana dalako gauza orrek erabilteko daukan balioa, ta beste zerbaiten ordeztaketako nai diru-ordez saltzeko daukana. Balio orrei erderaz *valor en uso* ta *valor en cambio* deritxoe. Eta balio oneik, zer dira? Gauzea berenez zetarako egiña dan eta aretarakoxe daukan egokitasuna: esaterako, soñekoak gorputza estaldu ta janzteko daukan berezko egokitasuna, *valor en uso* orixe da; baña soleko orren jabeak, bere gorputza janzteko erabili barik, bearregoa dauan beste gauza baten ordeztukau nai saldu be egin leike, eta soñekoak onetarako daukan balioari *valor en cambio* deritxoe.

Baño gauza bakotxak balio biok ba'daukatzala, ez ete da, ba, egia?

Egia ete-dan ba! Egi argi ta garbia dalako iñongo gizasemek egundo ukatu dauanik eztot uste. Aristoteles ezta atzo goizeko gizona eta gauzen balio biok antxiña ta beñola aitatu, zenbakeu ta berezi ebazan Aristoteles'ek. Adibidetzat oski edo oñetakoak aitatu ebazan: oñak babes-tu ta berotzeko balio dabe eta beste zerbaiten ordeztuketako be bai.

Gauzen balio bikoitz ori antxiñatik ez auna izan ba-da, ze gauza barri asman eban Marx'ek sozialismoari jakintza-usaiteko oñarriak ipiñi nairik?

Marx'en asmakuntzea orain arte esan doguna baño besterik zan. Jaun onen eretxiz, gauzak erabilteko daukan balioa, *valor en uso*, berezko dabe; beste batzuen ordeztuketako nai diru-ordez saltzeko daukena ta *valor en cambio* deritxoguna, oster, guztiz eta osoro langillearen lanetik eta ortik bakarrik ei-datorkie. Onelan eskuz egindako ta salgei dagozan gau-

zen balioaren neurri bakarra, langilleak gauza erreik egiteko erabili ta sautu bear izan dauan lan-indarra ei-da. Neurri bakarra ori izan ezker — zetan esan bez— egindako gauza bakotzak, langilleak or sartu dauan lanak beste balio dauko, ez geiago, ez gitxiago.

Ori esaten errezago da, onegiten baño. Ori orrelan dala erakutsi nairik, esan edo idatzi eban Marx'ek: Sarritan alkarren antzik apurrik be eztauken gauzak truketako, balioan gitxi gora-bera bardiñak izan bear dabe, trukeaz galdu nai dauanik eztago-ta.

Orain ba: alkarren antzik eztauken gauzok, langilleak gauza orreitan sartu ta ezarri dauan lanean izan ezik, beste ezetan be ezтира bardiñak: balioan gitxi gora-bera bardiñak dira: augaitik gauzai truketako nai saltzeko dauken balioa, langillearen lanetik datorkiela autortu bear da.

Marx'en esanok, egiake ete-dira?

Egia erakusteko maltzurkeri ta azerikeririk ezta bear: olakorik darabilenak, geienez, egia estaldu ta guzurra egitzat saldu nai leukela darakus, Marx'en asmakuntzok maltzurkeri garbiak eta guzur biribillak baño besterik ezтира. Gauzen balioa neurtzeko, langillearen lana aintzat artu bear da. Orretan ba gagoz; baña langillearen lana baño besterik aintzat ezta artu bear diñoana, ori burutik ondo ezta. Ikusi daigun.

Lugin edo nekazari batek mendi aldapeko lur, idor, elkor eta erdi-antzuana, lur ori lantzeko alak eta lerrak egin ta gero, gari arloa erein dau. Zoriontsuago izan dan beste batek, askozaz be lan gitxiagogaz, lur mami, apatz eta gantzatsuan lenengo arek lango biko gariarloa. Artu dauan larimiña edo anega gari bakotxean lenengo nekazariak bigarrenak baño birritan be lan-indar geiago sartu dauala-ta, aren larimin-gari bakotzak birritan geiago balioko ete-dau? Birritan geiago eskatu ezin leikenik eztiñogu; baña, emon nok?

Bear bada aren garia beste onena baizen ona izan be ezta-ta birritan be lan geiago egin arren, beste onek baño merkeago saldu bear izango leuke. Gauzak truketako nai saltzeko dauken balioaren neurri bakarra, langilleak orretarako erabili ta sautu dauan lan-indarra ba'litz, Marx'ek ziñoanez, lan geiagogaz egin dan gauzeak geiago balioko leuke; baña ori geienez orrelan ezta agirian dago. Masti jabeak ardao zarra ta barria eukiteko egin dauan lana osoro bardiña ba'litz be, ardao zarrak, luzaroa-ago ardantegian egon dalako beste barik, ardao barriak baño geiago balio izaten dau.

Langille trebe ta antzetsuak aldi laburragoan lan andi ta ederragoa egin daike langille trakets eta ongatzak aldi luzeagoan baño. Ori egia dala edonok daki: Marx'ek be ba ekian eta azalera etorkion guzurra estaldu nairik, beste asmaketa batear jo eban Marx'ek.

Marx'en asmaketa barri an, zein ete-da?

Eskuz egindako gauzen balioa, langilleak orretan sartu dauan lanetik dator; baña balio orren neurritzat —gañeratu eban Marx'ek— ezta artu bear langille bakotxaren lana, salgai dagoan gauza ori egiteko, nai ta ezkoa, dan gizarte-lan ertain edo erdikoa baño. Eta *gizarte lan ertain ori, zein ete-da?* Langilleak esku artean darabillan gaia ta lantegia zelakoak diran, langillea bera nor dan gomutau ezker, edozein gauza egiteko bear dana, luze edo laburragoa izn daitekela argiro ikusten da. Lanik luzeena ta laburrena alkarrekin batu, lopurua erdibitu ta gizarte-lan ertaña orixe dozu.

Esaterako: langille trebeak lan orduan ondo egin daiken lanerako, beargin traketsak zortzi bear da'ditu, gizarte-lan ertaña, sei orduko lana da. Gauzak truketako nai diru-ordez saltzeko dauken balioaren iturri bakarra, orixe gizarte-lan ertain ori zala irakatsi eban Marx'ek: baña ori ezta egia, urrik emon be. Gauzea egiteko erabili ta sautu bear dan lan-indarra gauza orren balioa neurtzeko aintzat artu bear dala len esan dogu ta orain barriro diñogu; baña ori bakarrik, ezelan be ez.

Egindako gauz ori gizonentzat bearrekoa nai onratsua dan ala ezta be kontuan artu bear da. Egiz bearrekoa ta onuratsua izatea be ezta beti naiko, gauzeari balio geiago emoteko. Ura ta eguratsa bearrak eta onura andikoak doguz; baña ugari be ugari dagozalako, urak eta eguratsak nai saltzeko nai beste gauza baten ordez truketako balio gitxi dauke. Au dala-ta, gauzea ugari ala urri dagoan be aintzat artzekoa da, orren balioa neurtu al izateko. Arribitxiak urreak baño geiago balio dabe; urreak zidarrak baño geiago, zidarrak burdiñak baño geiago. ZERGaitik? Ederragoak diralako? Baleiteke; baña batez be arribitxiak urrea baño, urrea zidarra baño, zidarra burdiña baño ugariago, esakasago dagoalako.

Gauzea salgai ta opaka askok ba-darabile ta erosleak gitxi ba-dira, geiagoko barik be gauza orren balioa jatsi egiten da, eta bestera, erosi nai dabenak asko ta opatzen dabeank gitxi ba-dira, berealaxe salneurria goruntz doa. Ori egunero dakusgun gauzea da-ta, bere senean dagoan iñok ukatu ezin leikena. Gauzen balioa neurtzeko gizarteko oiturak eta gizonen kasket-aldiak be aintzat artu bear dira. Jostunik antzetsuenak

XVI mendean oitzen ziran lako soñekoa josiko ba'leu, soñeko ori apañe-netarikoa ba'litz be, untzean eskegita eukiteko nai dauanen bat edi agertu ezik, erdi debalde be iñok eleuskio erosi gurako.

Truketako aldiña edo *valor en cambio* deritxoena langillearen lanetik bakarrik datorrela, guzur biribilla da. Marx'ek guzur ori egin eban bere irakaspén guztien oñarri, eta oñarri oker eta txarra ipiñi ebalako, ondoren oker eta txarrak atera ebazan, urrengoan ikusiko dogunez.

XII MARX'EN ERETXI TA IRAKASPEN OKERRAK

Ondasun eta irabazkien iturri bakarrak lana da —ziñoan Marx'ek—. Lanaren bidez egindako gauzak, gizonen bearrizanak ornidu ta benetako dauken egokitasuna, gauza orreïn *valor en uso* orixe da; baña orrezaz gañera gauza batzuk beste batzuen ordeztuketako, nai diru-ordez saltzeko be, gai eta egokiak dira. Gaitasun edo egokitasun oni *valor en cambio* deritxogu, ta gauzai orretarako dauken balio guzti-guztia langillearen lanetik datorkie. Au guzurra dala lenago azaldu ta adierazo dogu. Marx'ek bere ustariaren oñarritzat guzur ori artu eban eta ortik ondoren ustelak atera.

Gauza batzuk beste batzuen ordeztuketeak, nai diru ordeztuteak, berez gauza orren balioa ezin geitu leike —ziñoan Marx'ek—. Trukean artzen dan gauzea nai onen ordeztoko dirua, emoten danaren ordaña da-ta; bataren balioa bestearena bezenbat izan oida-ta, orretan trukezaleak nai salerosleak irabazpiderik eztauke, zuzenik beintzat.

Ori ta guztibe, domudunak, ola-jaun, lantegi-jabe ta salerosleak irabazpen gizenak lortu ta dirutza andiak egin daroez.

Zelan izan daiteke ori?

Marx'en eretxiz, pizti gaizto orreik, zetan eztala, guzurrez eta maltzurkerik gauzen aldin edo balioa geitu ta goratu egiten dabe, eta maltzurkeri orren bidez euren irabazpenak geituaz, aberats okitu egiten dira. Ori orrelantxe dala erakusteko asmuz idatzi eban Marx'ek *Domua* (El Capital) deritxan bere liburua.

Marx'ek bere eretxi ori, zelan azaltzen ete-dau?

Lan indarra be —ziñoan Marx'ek— aspaldian beintzat saldu-erosian dabil, eta beste edozein saleroskaik lez lan-indarrak be aurrerago aitatu doguzan aldin edo balio biak daukaz. Lan-indarraren *valor en cambio*, egin-

dako gauzan sartu ta ezarri bear izan dan gizarte-lan ertaña da: argiroago esateko, langilleari, onek erabili ta sautu dauan indarra birregiteko, ugazabak damostan alogera da, langilleak aloger orregaz jan, edan eta bere indarrak barriztau bear ditu-ta; baña lan-indarrak orrezaz gañera ba dau *valor en uso* deritxoguna be. Au langilleak berezkoa dau, bape etxako kosta; baña ugazabarentzat irabazpide-iturri yori ta ugaria da.

Esn nai dodana auxe da: lan-indarrak dagizan gauzai berak daukan baño balio andiagoa emoten daki; baña ugazabak malmuzkeriz beretu egiten dau, eta onelan iñoren lepotik aberastu egiten da. Adibidez, irule nai eule dan langilleak bost orduko lanaz esku-artean darabillan liñabera nai ariaren balioa ogerleko baten geitu ba-dagi, orrenbesteko lantsari edo alogera ondo irabazita dauko; baña ugazabak, bear ba-da, beste bost orduan lan egiñazoten dautso ta amar orduko lan ori ogerleko bategaz ordaindu.

Bigarren aldiko bost orduetan be langilleak izerdia atera ta lan-indarra sautu dau; baña bigarren aldiko lan onek langillearentzat baliorik apurrik be eztau euki; guztia ugazabarentzat izan da, ta iñori «eskerrik asko» be esan barik, polito-polito sakelean sartu dau. Marx'en eretxia orixe da. Labur eta laster esateko: Lanak balio bi daukaz, orren *valor en uso* langilleak erabili ta sautu dauan lan indarra da: *valor en cambio* ugazabak beargiñari damotsan alogera .

Langilleak egindako gauzeak be balio bi ditu: orren *valor en uso*, zeta-rako egiña dan eta atarakoxe daukan egokitasuna da: *valor en cambio*, beste gauzaren baten ordezkauk nau diru-ordez saltzeko daukan balioa. Bigarren balio au Marx'en eretxiz, langillearen lanetik eta ortik bakarrik datorkio; baña ugazabak lanaren ordezk ogerleko bian (eta bear ba-da geiagoan) saltzen daki.

Langilleai, egindako gauzan sartu eban lanaren balioa ordaintzea zanean, balio ori ogerleko bi da orren balioa. Au maltzurkeria ezpa-da, munduan eztago maltzurkeririk, Marx'en eretxiz.

Eta salneurri-gaia edo «plus valia», zer deritxo Marx'ek?

Langillearen eskuetatik ogerleko baten urten zan gauzea, ogerleko bi ta-bear ba-da, geiagoan saltzen dabe ugazaba, ola-jaun, lantegi-jabe, ta salerosleak. Langillearen eskuetan ogerleko bat baño balio ez eban gauzeak, ugazabaren eskutara ezker ogerleko bi, zer dala-ta balio ete-ditu? Salneurri-gaia gauzen balioa orrelan goratzeari eritxon Marx'ek. Eta ori

baño be txarrago dana —esaten eban—, salneurri-gaio domudunen eskutara doaz beti ea onelan aldi laburrean asko larregi aberastuten dira.

Marx'en irakaspenok egiak ete-dira?

Ugazabak sarritxu euren langilleai zor yaken besteko alogerik eztautsela emon, iñok be ezin ukatu daike, Aita Santuak be ori bein baño sarriago irakatsi dabe-ta; baña Marx'ek bere asmuetarako arira etorkiona sarriegi aitatzen eta oker etorkiona polito esaltzen ba-ekiala be esan bear dogu, au be egia da-ta. Gauzak truketako nai diru-ordez saltzeko daukan aldin edo balio guztia, zeatz eta osoro, langillearen lanetik etorkiela; orixe ipiñi eban Marx'ek bere irakaspen guzti onein oñarritzat: baña oñarri ori guzurra da-ta, Marx'ek ortik eratorri ebazan ondorenak be guzurak izan bear.

Eta izan be, ugazabak langileari, beronen lana egiteko, emon dautsazan gaiak —diranak diriala—, baliorik ete-dauke? Ugazabak bere ola nai lantegian daukazan tramankulu, bulzkin eta makiñak, balio bakoak ete-dira? Lantegia zuzen ibilli dadin, ugazabak artu bear dauan ardurea, txakur txiki bategaz ordaintzekoa ete-da? Ola ta lantegietan egindako gauzak saltzeko, bein baño sarriago datorkiozan buru-austeak, txanpon zar bat be ez ete-dabe balio? Galtzeko arriskua be bein baño sarriago izaten da; arrisku ori be aintzat artzekoa ez ete da? Lantegitik urteiten diran gauzetan Marx'ek alde bat baño ez eban ikusi; langillearen lana. Begietan lausoa eukalako-edo, aintzat artu bear diran beste asko, ez ebazan ikusi; origaitik Marx'en irakaspenetan, egia urri.

XIII

KARL MARX'EN IRAGARPENAK

Esku lanez egindako gauzak truketako nai diru-ordez saltzeko dauken aldin edo balioa, langilleak orritan sartu eta ezarri bear izan dauan gizarte lan ertañarena bestekoa da, ez andiagoa, ez txikiagoa. Marx'ek bere irakaspenen oñarritzat orixe ipiñi ebalu bein eta birritan esan dogu.

Marx'ek ortik atara ebazan ondorenak eta egin ebazan iragarpenak, zeintzuk dira?

Salneurri gain edo *plus valia* guztiak —ziñoan Marx'ek— ugazabak malmuzkeriz eskuratzen dabez. Onelan egunerik egunera aberatsago egin ten dira, eta domukeria, kapitalismoa, da munduan nagusi. Dirua parra parra irabaziaz, ugazabak ola ta lantegi barriak errez egiten dabez: lantegi orreitan gero baño gero langille geiago darabillez. Langille geiago ta ugazabak eskuratzen dabez salneurri gañok be geiago. Ugazabak langilleai damotsen alogera txikiago ta aen irabazpidea, aundiago. Emakume ta mutikoak lantegietan sartuaz be, ugazabak salneurri-gañak goratu ta ugaitu egiten dabez, eta onelan baztarrak guztiak irabazi ta eskuratzeko bidea daroe.

Onen ondorenak zeintzuk izago ete-dira?

Ugazaben joko txar onek ondoren izugarriak ekarriko ditu, Marx'en eretxiz. Domu txiki guztiak iruntsi ta lurreko ondasun guztien jabe domukeri andia egingo da, aldi gitxi barru. Salneurri gain guztiak gero baño gero esku gitxiagotan batuaz, domukeria izugarrian aziko dala begian aurrean dago. Domukeria aziaz, gero baño gero ola ta lantegi andiagok izango dira: ola andiok beste enparauak, txikiagoak zearo zapalduko dabez, eta onelan domu txiki guztiak iruntsi be bai. Marx'en ustez, ibillian ibillian burrukari bi baño eztera geldituko: domukeri andia ta langille aldra izugarria. Domukeria andiago ta domudunak gitxiago —diño Marx'ek—, ondasunak urrengorik-urrengora esku gitxiagotan batuaz joango dira ta:

beste aldetik, domukeriak langilleen odola edanago ta munduan txiro edo pobreak ugariago.

Orduan zer jazoko ete-da?

Marx'en ustez, egundo munduan ezautu eztan besteko ondamera. Bere burua igarle etsirik, Marx'ek iragarpenak egin ebazan: lurreko ondasun guztiak adu oneko aberats gitxi batzuen eskuetan batuko dira, ta mundu edo gizadia gero baño gero txiro, lander edo pobreagoa izango da. Marx'en iragarpenok egin ebazanetik ona, ainbat urte igaro ta igazi dira; baña arek iragarri ebanik ezta jazo. Marx'en iragarpenok egiak izan ba'li-ra, lurreko ondasunok esku gitxitan batze ori egin zan onezkero, ta aberats okitu bakanok izan ezik, enparau guztiok langille txiro ta arlote baño besterik ezkintzakez izango. Ori orrelan ezta edonok daki.

Domukeria, bai, azi ta geitua da, ta beste iñon baño geiago Ipar-Amerikako Laterri-batzen; baña ain zuzen be domukeria beste iñon baño geiago azi dan erri aretan, domu txikia be beste iñon baño ugariago dago ta erriaren bizibide-mallea beste iñon baño gorago. Ola ta lantegi andiak ipiñi ta erabilteko bear dan domutzea, sakel askotako dirua izan oi da-ta, irabaziaz be askoren eskuetara doaz. Onezaz gañera, ola andien jabeak askotzak irabazten dabezanean, lantegi txikiagoeu ugazabak be biziteko lagin baño geiago irabazi daroela, orain arteko jazoerak argiro diñoskue.

Beste gauza batzuetan lez, onetan be Max igarle ustela izan da. Ori ta guzti be, gizon txepetx batzuek Marx zalako ori igarle anditzat dauke. Oraindik sei illabete ezterala Aldama deritxon batek *Sozialistan*'n esaten eutsen gure baserritarrai: «Gure baserritarrak akulua erabilten ezeze, besterik be ikasi dabe: Marx igarle andiaren abotsa ta deia entzuteko aldia etorri yakela uste dabe». Gure baserritarrak Aldama nor dan bai-edo dakie: Marx nor izan zan, bear ba-da iñoz ezta entzun. Jaun onek arrezkero besterik be esan dau; maizterrak, errentadoreak, legez eta bidez bakotxa bere etxaldearen jabe izatearo ondo deritxola adierazo dau, Katalunya'ko Rabassairez'i zorionak bialduaz. au, ziñez, Marx'en irakaspenen aurka dago-ta, Aldama jaunaren asmuak zeintzuk diran jakin be eztaigu. Marx'en iragarpenok origaitik azaldu dodaz, sozialistak ainbeste bidar aitatzen daben buru ta maixu au igarle txarra ta guzur-zalea izan zala baserritarrak be jakin dagien.

Ola-jaun, lantegi-jabe ta salerosle aberatsok, alkarri, zein geiaoka, egingo dautsen guda ta burrukeaz —diño Marx'ek— gitxituaz joango

dira ta azkenerako amar-amabi baño geiago eztira izango. Lurreko ondatsun guztiak euren eskuetan batu dabezan aberats okituok ain gitxi izango diran ezkerok, zer kostako yake langilleai aberats orrei daukan kentzea? Zer, aberatsok ankaz-gora jaurti ta billosik iztea? Onelan domukeria —diño Marx'ek— sagar eldua lez, bere astunez jausiko da lurrera.

Eta orduan zer?

Orduan langilleen agintaritza, obeto esteko, langilleen nauskeria etorriko da: langilleak estaduaren jabe egingo dira ta aberaskume guztiai buztaria ezarriko dautse. Orain arte —ziñoan Marx'ek— domudun aberatsen alde egon dan esatdua, langilleen zapaltzalle izan da. Esatdua gero be zapaltzalle, langilleen alde.

Ori lortu al izateko, guduak bear zala-ta, Marx'ek langilleai gudu zantzoa jaurti eutsen; gizarteko mallak eratsi ta bardintzeko, eten bako burrukea bear zala-ta, Marx'ek langilleai eten bako burrukara dei-egin eutsen, esanaz: domudunok lapur andi batzuk dira: erri leunari, langilleai, sarritan egindako lapurreten bidez, geldika-geldika, ondasun andi andiak batu dabez. Lapur orrei batu dabezan ondasunok kendu ta orren jabe dan gizarteari biurtzea, zeregin errez eta laburragoa izango da. Eta egin bear dana orixe da —ziñoan Marx'ek.

Eta ori, zelan egin daiteke?

Ori ondo egiteko eta domukeria gizartetik bein-betiko kentzeko, bide bat baño eztago, Marx'en eretxiz. Gizon bakotxari ezeren jabe izateko eskubidea erroitik ebagi, ta edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe estadia egiñaz, asmu ori lortuta dago: orrelan domukeriak ezingo dau egundo bururik jaso, ta lurreko ondasun guztien jabe langilleak izango dira. Marx'en esan au sozialistak ao-miñean erabilli oi dabe; baño guzur biribilla da. Estadia gauza guztien jabe egin ezkerok, eskubide ta aukera guztiak agintari ta onein ordekoenak dira: eginbear, neke ta len guztiak, enparauenak: agintari ta enepheauak ugazaba andi, enparai guztiak orrein morroi txiki. Estadia aberats, gizon bakotxa txiro ta arlote. Estadia baño biotz gitxiagoko ugazabarik ezta ezautu: onen morroi izatera letorkezan langillen errukarri.

XIV

MARX ETA LASALLE'K, ALKARREN ANTZIK BA ETE-DAUKE?

Biok ziran jaiotzaz doixtarrek, odolez judarrak; biok aroideak eta biok gizartekeriaren irakasle ospatsuak; baño bakotxa bere bidez ibilli zan-ta, bizikieran alkarren antz gitxi dauke. Marx'ek liburutzar andiak idatzi ebazan domukeriaren okerrak eta gizartekeriaren obari ta mesedeak adierazteko asmuz; Lasalle'k ez eban askorik idatzi, baño etorri ederreko izlaria zan-ta, langille-aldrak andiak irakiten bai ipiñi ebazan bein baño sarriago.

Ondasunentzako gora-berak ikasten ekin eutsan Marx'ek: Jaun onen liburuak —Domua deritxonak batez be— gai orretzaz diardue ta Marx'en irakaspen guztiak, apainduri ta edergalluak kendu ta billosik itxi ezkerok, Proudhon'en esan onetara datorz: *Yabetzea, lapurretea da*. Aberats, lantzale, bizkor, argi, andinai, gereka ta pizka bat uzu ta basati zan Lasalle: biotz eta kemen andiko gizona, izlari bikaña, entzulak ara nai ona erakarri ta erabilten ekian eletari gartsua. Bere bizitzako azken urteak batez be doixtar langilleai gizartekeria irakasten, onein biotzak aberatsen aurka gorroto sutan ipinten igaro ebazan Lasalle'k maitamiñak ekarritako burruka zoroan il zan arte: baño Lasalle doixtar abertzalea zan: Marx osterak —berak ziñoanez— lur zabal guztia baño beste aberriarik ez eukan gizona.

Eretxi onegaz batera munduko langille guztiei dei egin eutsen Marx'ek, gudu-zantzo au jaurtiaz: «Domukeria, orra or, langilleak, zuen areio ankerra. Ori eratsi ta zapaltzeko, erri guztietako langilleok alkartu zaitez». «Mugak, zetako dira? Gizartera asarre ta guduak ekarteko baño bestetarako eztira-ta, eratsi daiguzan mugak, luzatu daioeguzan alkarri eskuak, guztiok alkarren anai gareala autortu daigun»: olako gauzak idatzi ta irakatsi ondoren, lur zabal guztiko langilleak bazpatzean alkartzeko asmua artu eben Marx'ek ta onen jarraitzalleak. Langilleen Alkargo onei enderritarteko bazpatzak deritxoegu.

Marx'ek eta onen jarraitzalleak asman ta irazan dabezan enderritarteko bazpatzok, intenazionalok, zainbat eta zaintzuek izan ete-diru?

Sozialista eztiran olako bazpatz batzuk: Alkargokeri-zale edo Sindikalisten enderritartekoa, zuriena ta oriena deritxoenak be badira; baña oneik alde batera itxirik, marxarrak sortu ta irasi dabezan enderritarteko bazpatzak aitatuko doguz.

Lenengo enderritartekoa norena ta noiztik onakoa ete-da?

Lenengo enderritartekoa (internacionala) Marx'ek eta onen adiskide ta lagun andi zan Engels'ek sortu eben, eragozpen andiak garaituta gero. Aizkide biok olako zerbait egiteko asmua 1847'garren urtean artu ebela dirudi; baña oraindik labea ez egoan ogia erretako gertu-ta, asmua aurre-ra eroatea gerorako itxi bear. 1862'garren urtean asmu onen adierazleak bialdu ebezan enderri askotara, gauzea gertu ipinteko. Urte bi geroago doixtar, pantzetar, englandar, suizar, beljekar eta poloniar langilleen ordezkariak batzandu ziran London'dik ur dagoan Saint Martins Hall uritxuan eta araudia zuzenetsi ta ontzat emonaz, lenengo enderritarteko bazpatza-ren oñarriak antxe ipiñi ebezan. Urte bi geroago, 1866'garrenean, araudi ori barriro ontzat artu zan *Geneve*'ko batzarrean.

Zenbat iraun eban enderritarteko bazpatz onek?

Ezin gitxiago. Mugak eratsi, Kisto'ren legea alde batera itxi ta anaitasun maitakorra gizaseme guztien biotzetan sartu bear zala-ta, asmu orregaz lanean asi ziran marxarrak, oka ta porrot egin eben laster. Lenengo ta bein, Bakunin eta beste batzuk Marx'en aurka jarri ziran, nauskeririk etzala bear-ta: onelan lenengo enderritartekoari kurubioak kolkora bota bai'leutsezan lakoxe lazkea sortu zan aren barruan; baña 1870'garren urtean etorri zan gudua, pantzetar eta doixtarren arteko gudua batez be, anderritarteko lenengo bazpatz orri ez eutsan azur oskorik itxi. Gizonaren biotzak berez zer emon daiken ikusteko, aldi labur ori be naiko izan zan: langilleak alkarren aurka gudura joan ziran: gudua gorrotoa ekarri eban eta langilleak gudu ostean len baño be bananduago gelditu ziran.

Bigarren enderritarteko bazpatza, non eta noz sortu zan?

Bigarren enderritartekoa Paris'en sortu ta jaio zan 1888'garren urtean. Bigarren onek bere irugarren batzaraldia Zurich'en egin eban 1893'garrenean. Alkar ezin aituta, eztabaida ta lazkea sortu ziran batzar aretan; azkenez ezkertar geiegikeri-zaleak jaurti egin ebezan bazpatzatik eta barruan gelditu ziranak, gizartekeri aldakoi, otzan eta gazagoa, Marx'enaz zer ikusi andirik eztaukan gizartekeria, obetsi eben.

Bigarren enderritarteko onek luzaro iraun ete-eban?

Iturrira sarri doan pitxarrarena jazo yakon bigarren enderritarteko oni be: arria jo ta apurtu. Jo eban arria, 1914'garren urteko gudua. Gudu aretan Europa'ko erririk geienak sartu ziran, batzuk besteen aurka, ta langilleak be lentxoago alkarri esandako maitakeri ta koipekeriak zokondora jaurti-ta, txakur-katu izan bai'liran, burrukan ekin eutsen luzaro. Onelan enderritarteko bigarren bazpatzari be ardatza ausi yakon, eta burdia lupe-rian sartuta gelditu zalako, 1915'garren urtean beste bazpatz bat sortu ta irasi nai izan eben Suiza'n, Lenin eta Trosky barruan zirala.

Asmu au aurreara eroateko aldi egokia be etzala-ta, gerorako itxi zan; baña enderritartekoarenak egin ebala asmu orrek argiro diño. Gudua amaitu zanean, zelan edo alan berbiztu egin bear zala-ta, banandutako atal batzuk batu ziran eta enderritarteko Alkargo-Batzarren izenaz, Amsterdam'en daukoz bere erdoki ta egoitza. Estadu bakotxetik langille-alkargo bat baño ezin sartu daiteke Amsterdam'go bazpatz orretan eta España'tik Langillen Batz-Orokarra da ango bazkide. Guztien buru, omen eta entzutez beintzat, Vander Velde, beljekarra dala dirudi.

Irugarren enderritartekoa, noztik onakoa ete-da?

Irugarren enderritartekoari gorria deritxoe, bere burua lenen 1905'garren urtean agertu eban Errusi'ko eun-ola baten; gero iltzat egoan; baña 1919'garrenean berbiztu zan, Lenin eta onen lagunak emondako arnaseaz. Moskou'n, Kremilin-jauregian ospatu eban bigarren batzaraldia ta irugarren enderritarteko bazpatz onetan sartu nai daben langille-alkargo guztiai ogetabat baldintza ertsi ezarri ta beteazoten dautsez. Ainbat erritan langilleak banatu ta alkarren aurka ipiñi ditu, eta Errusi'ko nauskeriari eskerrak, itxaron zeiteken baño indartsuago bizi da.

Egitarau edo progarama geienez Marx'en gogai, burubide ta eretxiak azaldu dabez. Egitarauok iru dira: Gohta, Erfurht eta VÜrzburg'oa, zeaz-ketaen batzuetan edo izan ezik, enparauetan irurak alkarren antzekoak. Enderritarteko Bazpatz oneik gizartean anaitasuna zabaldu ta sendoagotzeko asmuz ipiñi ei-dira. Asmua txarra danik eztiñot; baña Jaunaren legea zokondora jaurti ta enderritarteko bazpatzok ipiñi ziranetik ona, anaitasunean aurreratu ete-gara? Abere gaiztoa da gorrotoa ta aspaldian gorrotoa da nagusi. Enderritarteko orreik, zer ekarri dauskue? Barriketa asko ta gauza on gitxi.

XV GIZARTEKERI GAZEA

Gizartekeri gazarik, ba ete-dago?

Marx'en eta onen jarraitzaillen gizartekeri edo sozialismoa, garratz eta gaziégia dala-ta, pizka bat baño geiago gozatu nai izan dabe batzuk. Oneitarikoak dira Macdonald englandarra ta De los Rios españarra. «Trade Unions» deritxon England'ako langille-batzak gizartekeri-irakaskintza berezirik eztabe eurakandu: ola, lantegi ta meatokietako beargiñen alde egitea, langille-batza aen asmua batez be orixe da, orretarako aldi bakotzak eta onen zertzeladak eskatzen dabenez jokatuaz; baña gizartekeria oiñarritzat artu barik.

Marx'en gizartekeriak, England'an jarraitzaile asko ete-dauka?

Marx'en irakaskintzak ara be eroan dabez; baña ezin izan dira bertakotu: doixteritik eroandako landara orrek an ezin izan dau indarrik artu. Orraitik be gizartekeria naikotxu zabaldu da an be; baña gizartekeri onek Marx'enaz zerikusi andirik eztauko: askozaz be gazeagoa da: Marx'enaren ondoan ur-epela dala esan geike. England'an gizartekeri-zale alderdiaren buru Ramsay Macdonald bakaltseña da. Jaun onek, «Gizartekeria» deritxon liburu bat idatzi eban eta gai onetzaz dituan aburu ta eretxiak antxe agertu ta azaltzen ditu.

Eretxirik nagusi ta gallenenak, zeintzuk ete-dira?

Macdonald gauza askotan eztago Marx'egaz: onen gaikeri edo *materialismoari* txarto deritxo. Gizartearen zirkin eta igikun guztiak ogasun-egarriak eragindakoak izan dirala ta beste aldakuntza guztiak be orrexeri zor yakozala: gizartearen edesti edo istorian aldi bata bestea, aurreragoak urrengoa adurrez, alanbearrez, nai ta nai ez ekarri dauala: eretxi oneik noizbait eta nonbait gizartekeriari indarra emoteko izan ba-dira be, Macdonald'ek egiak direanik eztau uste. Gizartekeria kistar uskurtzaz edo

erlejiñoaz alkatu leikela uste dau, oster, Macdonald'ek; baña orretzaz Aita Santuak besterik diñosku. Gizonaren elbururik gorenena Jaungoikoa dala diñosku geure siñiskuntzak: gizartekeriak, oster, gizonaren elburu ori edo zero ukatzen dau edo aintzat be eztau artzen: ori dala-ta, gizartekeria, benetako gizartekeria ba da, katoliku siñezkuntzeaz ezelan be ezin alkatu leike, diño Aita Santuak.

Gizon bakotxari bere gauzetan daukan jauntzea nai beste batzuen jabe izateko eskubidea, kendu bear ete-yako?

Marx'ek baietz diño; Macdonald'ek ezetz. Lugintza ta ola-ekintzako domuak gizon nai lagundi bakotxaren eskuetan dagozala, zuzen eta gizartearen onean ezin erabili leikezala-ta, olako domuak gizartearenak izan bear dabela uste dau Macdonald'ek; baña orretarako bakotxaren jabetzea kendu bearrik ez ei-dago; zerbaiten jabe izatea, gizaseme guztien ames, asmu ta guraria dan ezker, bakotxaren jabetzeari eutsi ta iraunazo egin bear ei-yako. Lanaren jabetzeari eutsi ta iraunazo egin bear ei-yako. Lanaren irabaziaz lez domu etekiñaz (errentez) bizitea be baldintza bigaz laketu leikeo gizonari, Masdonald'en erretxiz. Baldintza biok onexek dira: ez arranditsu ez lander ta bai itxura baten biziteko lakin emon bekio, ta emoten yakan domu-etekin ori gizarteari egindako mesedeen ordaña izan bedi. Jarauntzi edo erentzia be zero kendu bearrik ez ei-dago, neurria ekarte naiko ei-data. Nai jabetzeak nai jarauntziak gizartearentzat kaltegarri dan zerbait eta mesedegarri dan beste zerbait ei-dauke: kaltegarri dan ori kendu bear ei-da ta mesedegarri danari bakean itxi. Bardintasun osoa ames utsa baño ez ei-da ta, atzamarrak alkarrekin dauken antzeko bardintasunaz naikotu bear, nai ta ez, gizartekeri-zaleak be.

Eta gizonaren aukeramen edo azkatasunetzaz, zetan ete-gara?

Marx'en gizartekeriak gizonari bere aukeramen edo azkatasuna ebagi ta moztu egiten dautso: gizon bakotxa gizartearentzat egiña ei-da ta, gizartearen onean aukeramena moztu bearrean ei-dago gizona, estaduak izentau dagion lana egiñaz eta emon dagion alogera ixil-ixillik artuaz. Macdonald'ek gizonaren aukeramena gitxitze orri txarto deritxo. Gizonok geure emaitzik ederrena aukeramena dogun ezker, orren aurka ezertxu be ez ei-da egin bear; bestera, aukeramen ori sendogotu egin bear ei-da,

erriketa-azkatasunari ogasun-jabetzeak dakarrena erantsiaz. Ugazaba ta langilleen arteko burrukarik be ez ei-da bear. Burruka or sozialista atzeratuen leloa dala diño Macdonal'ek. Gizadiaren zuzentzalle izan nai daben elburua, estadu baketsu ta zorionsua dan ezker, zuzentzalleok asmu eta jakitez orraxe jo bear ei-dabe, baña mallen arteko burrukeak ori galerazo egiten dau-ta, alde batera itxi bear ei-da. Gizartekeriak natxiñada-zale be eztau izan bear, Macdonald'en eretxia: matxiñada barik, lege egokiak emonaz, gizarteari oberantz eragin bear ei-yako. Lurreko ogasunak gizonen artean zuzenago banandu, domu edo kapital andiegiak galerazo, jabetza txikiei iraun dagien eta azi daitezcan erreztasunak emon, eta alogerekoak be zerbaiten jabe izateko bidean ipini bear ei-dira.

*Baña oneik gauzok Macdonald'ek baño lenago, ez ete-ebazkan
XIII Leon Aita Santuak esan eta irakatsi?*

Bai, «Rerum novarum» deritxon Idazkian Aita Santuak orreik gauzok argi ta garbi diño, Orduan Macdonald'en irakaspenak Aita Santuarenakaz batera ete-dagoz? Aitatu doguzan oneik bai; baña beste asko ez. Macdonald'en bein beñeko asmua gizarteko auzi andi oni beronen garraztasuna kendu edo beintzat gitxitzea dala dirudi; baña azken elburua, gizartekeria, Marx'ena baño motel eta gazagoa, baña gizartekeria.

Domukeri edo kapitalismoak jaukitako utsak, egindako okerrak, eka-rritarko kalteak, orreik bai argi ta garbi azaltzen dauskuz Macdonald'ek: domukeria erasten diarduanen, langille antzetsu ta treebea agertzen yaku; baña gero gizartekeria jaso ta eregi nai dauanean, bere trebetasun ori galdu egiten dau: gauzak luzeegi, illun et zeaztasun barik azaltzen ditu, ta, batez be, diñoana onegiten eztaki. Gizartekeriaren irakasle guztien gexoa da ori; iñok egindako etxea erasten ba dakie; baña etxe barria iragiteko taiu ta ganora gitxi. Dana dala, ainbeste egi garratz ta gauza zuzen esan ta gero, Macdonald, uste ezkenduanen, gizartekriaren alde agertzen yaku: ogasun ekarkor guztien jabe gizartea; edozelako ogasuna ekarteko gai ta bide diran oroen jabe, estadia: Macdonald, ibilli ta ibilli, azkenean orraxe doa.

Egiz, Macdonald'ek, bein eta birritan diñoskunez, ugazaba eredu izango dan estadia, estadu ezin obee nai leuke; baña olako estadia gatxa baño gatxagua da. Orain arte estadiak urdail andia, biotz txatxarra ta esku latza euki dabez: ori gauzeak berez dakarrena da-ta, aurrerantzean be olantxe izango da, Macdonald'ek uste ezarren.

Ramsay Macdonald'en antzera Fernando de los Rios'ek be Marx'en gizartekeria gozatu nai leuke, aberats eta erdi-aberatsak ikaratu eztaitezan edo. Izan be, Marx'en jarraitzalleak ao-miñean darabilen gizartekeria, ez bakarrik zerbaiten jabe diranentzat, baita ezeren jabe izateko uste ta itxaropena daukenentzat be gazi ta garratzegia da. *El sentido humanista del socialismo* deritxan liburuan azaltzen dauskuz de los Rios jaunak gai orretzaz dituan eretxi nagusienak. Doixterrian ikastaro berezia egin ebal esateko dauko. An asko ala gitxi ikasi eban eztaiguz; baña bere gogai eta eretxiak doixtarak baizen illun eta illunago adierazten ikasi ebal jakiteko, liburu ori irakurtea naiko da; bein baño sarriago zer esan nai dauan susmateko alak eta lerrak egin bear dira-ta.

Gure uskurtz edo erlejiñoaren aurka ez tiran gauzak, guzurak, sarritxu diño, erlejiñoa bear dan lez iñoz ikasi eztaualako-edo. Lenengo iru mende edo eunkietako kistarrak begikoago yakoz jaun oni, gerokoak baño. Nai ta ez siñestu bearreko ezkutuki edo misterioak irakasten Nizea'ko Batzar Nagusian, 325'garren urtean, asi ei-zan Eleizea: ori egiñaz kistarrak zearo bidekatu ei-ziran; aurreragoko bide zuzena itxi ta bide okerrean sartu. Ori esanaz, zer adierazo nai ete-dausku? Aurreragoko kistarrak siñeskuntzako egi ta ezkutukiak siñestu biarrik ez eukela-edo adierazo nai dausku jaun orrek; baña, gogoak emoten dautsala-ta beste barik, ori diñoanak, uskurtz-gauzetan txakurrak eunetan baño geiago eztauala, orixe adierazten dau. Fernando de los Rios sozialistea dala esan bearrik eztago: ori liburuaren izenak berak be argiro diño, baña gizartekeria adikor, onbera ta guztientzat maitagarria nai leuke, alogerekoak ezeze ugazaba ta aberatsak be gizartekeriaren sare barruan sartzeko asmoz.

*Uskurtzari-buruz de los Rios'ek gauza zuzenik eztiñoala esan dogu:
enaparruetan zuzen ala oker ete-dabil?*

Macdonald'en antzera jaun onek be Marx'en garrazkeriak txarresten ditu: soin-gaiaren emaitzak baño gogoarenak eder eta bikañoak diralata, Marx'en gaikeri (materialismo) zarpalak de los Rios'i iguin emoten dau-tso: bakotxaren jabetzea be zearo kendu bearrik eztagoala diño. Jabetza orretzaz zer adierazo nai dauskun, ezta beti argiro ikusten, nasteak darabiltz-ta. Beste aldetik jaun au gizartekeri-zaleen batzarretan be izaten da: bakotxaren jabetzea kendu egin bear dala; edozelako ogasunak ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe gizartea ala estadua egin bear dala;

batzarkideak olako gauzak diñoezanean eta batzarrak erabagi ori artu arren be, de los Rios'ek ixillik egoten daki, erabagi orren aurka ezertxu be esan barik; au dala-ta jaun onen eretxi benetakoa zein dan zearo kendu bearrik eztagoala aitaturiko liburu orretan bein baño sarriagotan diño: Macdonald'en baldintzen antzekoekin domu-etekiñez biziteko ta jarauntziz zerbaiten jabe egiteko eskubideak be autortzen ditu. Mallen arteko burrukeari be ezteritxo ondo, burruka ori gizadiaren ona egiteko baño gizabatzari kaltea ekarteko ohea ei-da ta.

Erkalmen edo erri-jaurgo andi ta bikaña, De los Rios'ek nai leuen gizartekeriaren elburua orixe ei-da, orrelan gizonai al diran eskubide guztiak emon al izateko: gizabatz on, oso, zuzen eta lantzaleak birregitera, orraxa jo bear ei-dau gizartekeriak, era batera guztien eta bakotxaren bizi-bidea obetuaz. Jaun onek gizartekeria betaurreko dauala, amesetan ikusi dauan gizabatz bitxi ori oraindik ez ei-da jaio, erria gizarte-bidean osoro sartu eztalako; bide orretan sartu ta ortik ibilli dadin, irakaskintzea gizartekotu bear ei-da, ikasteko gai diran eta gogoa dauken guztiei orretarako bideak erraztu ta zabalduaz. Orain arte irakaskintzea aberats tentel askorentzat izan ei-da, aberatsak izan diralako beste barik: txiroak, osterak, eskuarterik euki eztaabelako, ezin izan ei-dabe ikasi. Oker dagozan gauzok gizartekeriak zearo aldatu ta azpikoz-gora ipiñiko ei-ditu: irakaskintzea guztientzat izango ei-da, txiroenak be eskumendean eukiko ei-dabe; buru argia ta ikasteko gogoa baño besterik ez ei-yako iñori be eskatuko; bakotxak jasa zetarako daukan eta atarakoxe ikasiko ei-dau: onean zeregin bakotxerako gizon jakitun eta bikañak agertuko ei-dira ta gizon garbalok gizartea osoro barriztauko ei-dabe, iruntzietara dagoana, erara ipiñiaz. Gizarte barriori ikustekoa izango ei-da, akatz gitxi izango ei-ditu. gaza oneitatik erdiak gitxienaz ames utsak dira; baña ames txarrak direanik iñok ezin esan dagike.

Eta gizartearen okerrak zuzendu ta gatzak osatzeko, zein bide artu bear ete-da Fernando de los Rios'en eretxi?

Orretarako jaun onek bere liburuaren azken-aldean *Gildak* aitatzen ditu: izen ori daroen langille-batzak guztiz begiko yakoz, ezin geiagoan goratzen ditu, ta zabalduko ba'lira, gizartearen izakerea zearo aldatuko leukiela uste dau. Eta *gilda* orreik, zer ete-dira? *Gildak* euren kontura lanean diarduen langille-batzak baño besterik ez tira: diru-etxeai nai domuduan dirua eskatu, euneko onenbeste edo ainbestean mallegatu,

lanak euren kontura artu ta egin: itz gitxitan esateko, lan artzalle ta langille batera izan etaiei dagokiezan irabaziak eskuratu; *gilden* asmu ta elburuak, orrexek dira. Onako langille-batzik aurrerago ez ete-da ezagutu? Aldi bateko *gremioak* orrenbeste egiten baekien: geroago be olako la gille-batzak izan dira ta gaur be badagoz, zeregin txikietarako beintzat. Egikizun andiagoetarako be *gilden* antzeko lengille-batzak antolatuko ba'lira, ainbat obe, ugazaba ta langillen arteko auziak gitxituko leukiez-ta. Eleizeak orixe nai dau-ta, lengille-batzak bere magalpean artzeko prest dago. Eleizea eztago orren aurka, alde baño; augaitik de los Rios'ek *gildak* baño besterik nai ezpa-dau, Eleizeatzaz txarto esateko ziorik eztauko. Eleizearen aurka diñozan guzurak, beste zerbaitek erazo dautsaz.

XVI

GIZARTEKERI GAZA ONEIK ERLEJIÑOAZ ALKARTU ETE-LEIKEZ?

Ekarkor diran gauzen jabetzea gizon bakotxari dagokioen eskubidea eztala-ta, jabetza ori gizabatzak ala estaduak beragandu ta beretu egin bear dauala, gizartekeriak orixe diño ta bere oñarritzat orixe dauko. Orraxe jo bear ei-da, ta ori lortu artean langilleak ugazabakin eten bako burrukea egin bear ei-dabe.

Gizartekeriaren alde dagozan geienen eretxia orixe da; baña baltsakeri edo komunismoaren barrabaskeri ta ondoren txarrez ikaratuta-edo, gizartekeri edo sozialismoa bigundu ta gazatu nai leukienak be ba-dagoz. Etenbako burruka orrek mesede baño kalte geiago lekarkela-ta, langille ta ugazaben arteko burruka ori lurreko ondasunen banatze zuzenak eskatzen dauan gorrotobako ezta-baidara eratsi te ekarri nai leukie. Ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen jabetzea gizon bakotxari zearo kendu ta gizabatzari ala estaduari osoro emoteak be, naste txarrak eta oker andiak lekarkezala-ta, bakotxaren jabetzea baño geiago ondasun andiak esku gitxitan batzea ta onek dakarren indar eta eskumende larregia eragotzi ta galerazo nai dabezala dirudi.

Gauza bi orreitan sozialismua bide zuzenera ba'letor, langille ta ugazaben arteko burrukea bear dan besteraño gazatuko ba'leu, ta bakotxaren jabetzea be kendu bearrik eztagoala-ta, neurrira ekartea naiko dala autortuko ba'leu: guaz bi orreitan bere eretxi ta asmuak ezetarik akar edo agirakarik merezi eztaben mallaraño eratsi ta gazatuko ba'litu; gizartekeria erlejiñoaz alkartu al izateko, ori naiko izango ete-litzake?

«Quadragesimo Anno» deritxon idazkian XI Pi Aita Sntuak itaun ori egiten dau ta gizartekeria orrañoxe ba'letor be, gure erlejiñoaz ezelan be ezin alkartu leikela darantzu. Gizartekeria —diño Aita Santuak—, benetako gizartekeria ba da beintzat, aitaturiko guza bi orreitan egia ta zuzena guztiz eta osoro autortuko ba'leuz be, gure erlejiñoaz ezin alkartu leiken gauzea da, gizartekeriak eta gure erlejiñoak gizonari ta gizarteari izentatzen dautsezan zeregin eta elburuak ezin geiagoan alkarren aurka dagoz-ta. Izan be, gure erlejiñoak irakasten dauskunez, gizona gizartean biziteko egiña da; baña gizabatzarentzat egiña ez. Gizon bakotxa ta gizarte osoa be Jaungoikoak beretzat egin ditu: au dala-ta, bata eta besteak

Egille daben Jaungoikoa aintzat artu ta goresteko eginbearra dauke. Gizon bakotxa, bere burua ornidu ta obetuaz eta bere bizibideko zeregiñak ondo beteaz, lurreko eta zeruko zoriona jadetsi dagian, gizartean orretarakoxe dago. Gure erlejiñoak gizonari ta gizarteari izentaten dautsezan elburuak, orrexek dira: gizon bakotxaren elburu nausi, betiko zoriona.

Gizartekeri edo sozialismoak, ostera, gizonaren elburu nagusi ori aintzat be estau artzen; auntzaren gaberdiko eztulari baño garrantzi edo inportantzi geiago ezteutso emoten. Gizona, gizartean biziteko ezeze, gizabatzarentzat egiña be ba dala, kezka barik irakasten dau: ori dala-ta gizon bakotxak gizabatzaren ona egitea baño beste elbururik ez ei-dauko, ta gizabatzak be gizonaren lurreko zoriona egitea baño besterik ez. Eretxi oker onei jarraituaz, gizartekeriaren irakasle nagusiak erlejiño, ezkontza ta sendi edo familiaren arerio agertu dira, asieran esan dogunez. Beste edo-zein eretxi okerrekin lez —diño Aita Santuak— gizartekeriak be guzurrast nastetan egi batzuk ba darabiltz; baña bere-berea dauan ta oñarriztat daukan gizon eta gizarteatzazko uste ta eretxi oker ori, erlejiñoaz ezelan be alkartu ezin leiken gauzea da-ta, origaitik katoliku ta *sozialista* batera iñor be ezin izan daiteke. Aita Santuak ori diño ta zer diñoan ondo daki.

XVII

GIZARTEKERIAREN BESTE ERA BAT

Alkargokeri edo sindikalismoa, nozkeoa ete-da?

Langille-alkargoak antxiña ta beñolakoak doguz. Asmu ta elburua onak izan diranean, alkargo orreik on eta mesederik asko ekarri dabez; baña oraintsu agertu yakun alkargokeria (*sindikalismoa*), ori baño besterik da: onen asmu ta elburua eztira onak, ez gitxiagorik be. Sindikalismo onen irakaslerik ospetsuena Georges Sorel izan da. Alkargokeri au, oran arte beintzat, gizartekeriaren aurka agertu da, sozialisten barriketak langilleai iruzur eta trankart egiteko baño bestetarako eztirala-ta. Izan be, *sindikalisten* eretxiz, gizartekeriak langilleai gauza onik ezelan be ezin legioe ekarri, eta orretan zuzen be zuzen dagoz. Lagardelle'k diñoanez Marx'en gizartekeriak gaikeri, alanbear edo adurkeria ditu bere iturburu, eta *estadu* altsu ta ankerra dau bere elburu; onelan erkal edo erri-jaurgoa usteldu ta zapalduaz, gizaseme guztiak estadu orren morroi ta jopu errukarri egiten ditu.

Gizartekeria ustelkeri utsa baño besterik eztala jakiteko —diño *sindikalistak*—, batean bestean zer jazo dan gogoratu baño besterik eztago.

Gizartekeriaren buru izan diranik geienak, aberats andi ta beste iñor baño Burgues txarragoak egin dira, ta buru nagusi izan ez tiran beste zuzentzalleak be, jauntxu garbi agertu yakuz: zuzentzalle-zeregiña itxi ta barriro lengo lanetara biurtu baño urkatu be naiago izan dabe; lapak atxari lez euren entxufeai inkata, langilleen lepotik polito biziten ikasi dabe. Sindikalistak ori diño sozialisten aurka. Orretan guzurrrik diñoenik eztot uste: baña eurak nausituko ba'lira, obak izango litzakezanik bez.

Alkargokeriaren asmuak, zeintzuk ete-dira?

Gaur egunean beargiñen lana aberatsen domuaz (kapitalaz) ezin bes-tez eta indarrez buztartuta ei-dago: ori dala-ta buztarribean besaka alkarren aurka ibilli oi diran idien antzera, domu ta lana be alkarrekin besaka gogorrean ei-dabiltz. Indarrez, gura nai gurez ezarritako buztarri ori ausi ta, domu lana aiskide anzo alkartzeko; gauza bi onekin ezkontza azke edo librea, gogozko ezkontza atsegintsua egiteko asmu ei-dauko

Alkargokeriak. Ezta au, ziñez, auntzaren gaberdiko eztula, egiñen andi ta gatxa baño! Onetarako, lenengo eta bein bizibide guztietako langilleak alkartu bear ei-dira, idekoak alkarrekin dirala, bakotxa bere sallean, gero, langilleak nausitu daitezanean, edozelako ogasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe alkargo ineik egingo ei-dira, gizon bakotxaren jabetzea zearo kendu-ta.

Nai ogasuna ekarteko nai ekarritakoa banatzeko ardurea langille-alkargo oneina izango ei-da ta ez beste inorenena. Alkargo bakotxak, bere eskuko edo bere buruaren jabe dala, enparauen arazoetan sartu barik, bere sallean lanari ekingo ei-dautso, ta gizarteak bear dauzan ogasun guztiak erakarteko zeregin andia, guztien artean ondo baño obeto beteko ei-dabe. Onelan, lurreko ogasun guztien jabe langille-alkargo oneik izango dira, enparauak ago bete azurraz itxi-ta. Bizi nai dauan edonok, nai ta ez, alkargo bat-edo baten sartu bearko dau. Baña lurreko ogasun guztien jabe izango litzakezan alkargo orreik, gizarte osoaren jabe ta nagusi be berez egingo litzatekez, eta jabe danak egintzea berezko gauzea dalako, langille-alkargo onein aginpidea baño beste ezetarikoko aginpiderik ez ei-da gizartean izango.

Ogasun eta aberaskiak ekarteko neurri ta bideak, langille-alkargoak artuko ei-dabez: arazo au zuzen eta egoki erabilteko bear diran agintzak, nortzuk emongo dabean be, alkargo orreik erabagi ta esango ei-dabe-ta, aginpidea beraganatzen dakian estaturik, ez ei da bear. *Sindikalistak* one-tan *anarkistakandik* urrun dabiltzanik eztot uste ta gizarteari ikarea sartze-ko darabileazan bideetan be alkarrekin naiko ondo aitzen dirala edonok daki.

*Eta bere asmuak aurrera eroateko, alkargokeriak ontz dukazan
bideak, zeintzuk ete-dira?*

Domukeri edo kapitalismoa, lantzean pizka bat moztuaz, geldi-geldi berez lez lurrera jausiko dala diñoen sozialistak, tentel ala maltzur andi batzuk ei-dira; diñoen ori siñesten badabe, tenteltzarrak: siñestu barik ba-diñoe, ostera, langilleai iruzur egin nai dautsen maltzur andiak. Sindikalisten eretxiz domukeria indarrez eta takateko gogorrez eratsi bear da lurrera, ta orretarako, koipekerietan ibilli barik, aurrez-aurre ta zuzen jokatu bear ei-da. Edozer ei-da aizu edo zillegi: edozein bide, on eta txalogarri. Ogibide guztietako langileak, guztiak batera, oporketara jaurti, naste ta matxiñadak sortu, lanerako tramankuluak apurtu, ta ugazabai

albait kalterik geien egitea, garaitza lortzeko bide onak ei-dira: izkillu bunbadaz ta eztandakiz batzuk il eta besteak ikaratzea be txartzat eztauke.

Domukeriari zaplada ederrak emoteko beste biderik be ba-dago, Griffuelhes'ek diñoskunez. Zein ete-da? Domukeria eta bakotxaren jabetzea albestean laidoztu; orreina aurka inon diran guzurak asmau, esan eta zabaldu; lan oni eten barik ekin; egirik ezin danean, guzurra ta abarra, egiantza emonaz, ugari erabilli, gizartearen eta batez be langilleen eretxiak aldatu daitezana eta erriak be erabagia domuaren eta bakotxaren jabetzearen kaltez eta alkargokeriaren alde emon dagian. Bide au izkillu-bunbada ta eztandakirik onenak baño be ohea ta indartsuagoa ei da-ta, sindikalistak ezeze beste ezker tar guztiak be, bide orretara sarri jotzen dabe.

Bidegabeok ontzat daukazan alkargokeria, ona ezelan be ezin izan daiteke. Elburua ona ba'litz be, bideko txarkeri oneik osoro zikinduko leukie; baña alkargokeriaren elburua be txarra da-ta, gizadiaren lepora jausi dan zigorrik astunena dirudi.

Gaur egunean zabal dabillan alkargokeri au gure uskurtz edo erlejiñoaren arerioa da: bakotxaren jabetzeari buruz Marx'en gizartekeria bai-zen gazi edo gaziagoa, eta bere elburura joteko daroazan bideak, gizarte-keriarenak baño be txarragoak dira.

Gizartekeriak langille gaxoak —agintari ta onein ordeko alperrak izan ezik— beste enparau guztiak estaduaren jopu errukarri egiten ditua-la diñoe sindikalistak. Ori egi biribilla da; baña langille-alkargoak be buru, agintari ta zuzentzalle barik ezetarako eztira-ta, agintari ta ordekoak nai ta ezkoak dabez. Enparauak orreina agintapean, alkargoarentzat lan egin bearko dabe ta alkargoaren jopu izango dira. Estaduaren jopu izatea, langillearentzat zori txarra da: alkargoaren jopu izatea, bape ohea danik ezto-gu uste.

XVIII GIZARTEKERIAREN GUZUR ETA KALTEAK

Edozelako ogasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen jabetzea gizon bakotxari kendu, onen eskubideak ināusi, azkatasun edo libertadea be moztu, estaduaren, gizabatzaren nai langille-alkargoaren buztarri gogorra ezarri ta gizon gaxoa ugazaba mamu ta anker orrein otsein, morroi ta jopu egiten dabelako, gizartekeri (sozialismo) nai baltsakeri (komunismo) nai alkargokeria (sindikalismoa) gizonentzat kaltegarri dira.

Aitaturiko gauzok bana-banan azalduko doguz.

Gizartekeria ta bakotxaren jabetzea.

Sozialistak diñoenez, erabiliaz igatu edo amaitzen diran gauzak, bakotxarenak be izan daitezke: onelan gizon bakotxak biziteko, jan, edan, jantzi ta jolasteko bear dituan gauzak, bere lanaren irabaziaz erosi ta bere-tu al izango ditu; orrein jabe izango,da; baña edozein ondasun ekarteko gai ta bide diran gauzak, oneik gizartearenak ei-dira; gizartea baño beste bidezko ugazaba ta jeberik ez ei-dauke ta, gizartekeria nausitiko litzateken egunetik aurrera, onelako guza bat ez-baten jaun eta jabe gizon bakotxa ezingo ei-da izan. Ez bal Olako eskubiderik gizon bakotxari laketu ezke-ro, sozialistak ondasunei buruz gizartean ipiñi nai daben bardintasuna ankaz gora lioake, batzuk besteak baño aberatsago aldi laburrean egingo litzakez-ta.

Sozialisten eretxiz. gizon bakotxari bere ondasunetzaz gaur dauka-zan eskubideok, gizartean erne ta jaio yakoz, gizarretik datorkioz, eta eskubide orrein iturri gizartea dalako, onek, gizon bakotxaren eskubi-deok, ondoen deritxonez ebagi, moztu ta aldatu daikez. Gizon bakotxak beretzakotu dauzan gauzen jauntza ta jabetzeak be, gizarteak berak ipiñi-tako legeak baño beste oñarri ta eustazpirik eztauke, sozialisten eretxiz; baña legeok ipiñi dituan gizarteak, orreik kendu nai aldatzeko eskubidea be badaukala ezin ukatu; augaitik ondasun ekarteko gai ta bide diran gau-zen jabetzea, iñori bidegaberik egin barik, gizon bakotxari kenduaz, bera-

gandu ta beretu daike gizarteak. Sozialistak ori diñoē: baña orretan be oker dagoz.

Gizarteko legeak gizon bakotxak bere gauzetan daukan jabetzea ezagutu ta sendotu ba iegin dabe, baña besterik ez. Ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen jabe izateko eskubidea, gizonak berezkoa, jato-rrizkoa dau, gizonaren izatean erne ta jaio da; gizonari eskubide ori bere izatetik datorkio ta gizartea baño lenagoko da.

*«Rerum novarum» deritxon idazkian XII Leon Aita Santuak
dakartzan argibideak, zeintzuk dira?*

Urrengo onexek:

Abereak geroakoaren ardurarik eukiten eztakie: euren egiñen guztie-tan usna bik drabiltz; batak euren bizia jagotera, besteak endeari eutsi ta iraunazotera daroaz. Elburu biok jadezteko, aurkezten yakezan, euren bidean aurkitzen dabezan gauzak erabiltea naiko dabe ta, gauza orrein jabe izan bearrik eztauke. Abere-izatea ba dau gizonak be: baña gizona beste abereak baño geiago da, gorago dago. Gizonaren gauzarik bikaiñe-na, gizona gizon egin eta beste abere guztietatik berezten dauana, bere adimena, buruko argia da. Adimendun abere bakarra dalako, gizonak beste abereak eztaukezan eskubideak euki bear ditu; baña biziteko bear dabezan gauzak artu ta erabilteko eskubidea abereak be badauke-ta, ori-gaitik abereak baño askoz geiago dan gizonak, gauzen jabe izateko esku-bidea be badaukala autortu bear dogu, eskubide ori gizonari ukatzea gizo-na abereen mallara erastea izango litzake ta.

Gizona bere egiteen jabe da: adimenaren bidez geroako gauzak orin-goakaz alkartu ta ekartzen ditu ta etorkizunaren ardurea eukiten daki. Ziñez, badau jaungoikoak egindako gauzen ardura nagusipean gizonak berak be, bere ezaguereak laketzen dautsan neurrian, bere buruaren ardu-rea eukiten daki eta euki bear dau. Ori dala-ta, gizonak orain nai gero beretzat bearreko nai onuratsu izango dirala deritxen gauzak, aukeratze-ko almena dauko. Almen au gizonari bere izateak damotso; baña gizonak gauzen jabe izateko eskubiderik ezpa'leuko, almen ori uts eta utsala, eze-tako eza izango litzake: augaitik aukeramen ori daukan gizonak, gauzen jabe izateko eskubidea bear dau, ta ez bakarrik lurra dakartzan zitu edo frutuben jabe, baita geroago bear izango dauzan gauzok dakartzan lurra-rena be.

Gizonaren bearrianak joan eta etorri egiten dira ta gaur ase dauzanak, biar edo etzi barrero egertu ta aurkezten yakoz; augaitik erabilliaz amaitzen diran gauzen jabetzea ezeze, eurenz iraunkor diran gauzen jaun eta jabe izteko eskubidea be gizonari bere izatetik datorkio. Eskubide ta ardura ori gizartearenak ala estaduarenak dirala diñoe sozialistak; baña oker dagoz, gizona gizartea baño lenagoko da-ta. Lurrean estaturik etzanean be ba ziran gizonak. Gizon aek euren buru ta biziaren ardurea eukiteko eskubiderik ez ete-euken? Bai beintzat! Nok emon eutsen eskubide ori? Gizarteak? Estaduak? Oraindik gizarte ta estaturik etzan iñoz eta ori ezin izan daiteke. Gizartea ta estadia baño lenagokoa da gizonak ta lenagokoa dalako, gizonari bere buru ta biziaren ardurea eukiteko eskubidea ta orretarako bear dauzan gauzen jabetzea, bere izatetik datorkioz. Ori bere senean dagoan gizonek ezin ukatu leike.

Gizona guraso danez.

Gizona, banezean barik, sendi edo familiaren buru danez begiratu ta aztertu ba-daigu, jabetzearen eskubide ori argiago ta sendiago agertzen da. Sendia gizarte txikia da; baña benetako gizartea ta estadia baño lenagokoa: augaitik sendiak estadia baño lenagokoak diran, estadutik ez datorkiozan eta bere bereak dituan eskubide ta eginbearrak daukaz. Gurasoak euren umeak elikatu, jantzi ta azi bear dabez: eginbear ori izateak berak emon dautse; baña euren eginbear ori ondo bete al izateko, gurasoak jabetzea, erabilliaz amaitzen eztiran gauzen jabetzea be norezkoa dabe.

Umeak gurasoen zatiak dira: sendiaren buru diran gurasoak euren bizia zelanbaist seme-alabetan luzatzen dabe: ori dala-ta, seme-alaben ona egiteko ardurea gurasoi berariz dagokie, eta euren biotzetako zatiok bizi-tzako ezbear eta zoritxarrai albait ondoen arpegi emon dagikeoen, umeak orretarako bear izango dabezan gauzak batu ta eukiteko eskubidea dauke gurasoak; baña iraunkorra dan ondasunaren jabe izan eta ondasun ori umeati jarauntziz izteko eskubiderik euki ezik, gurasoak euren berarizko zeregin eta eginbear ori ezingo leukiez bete. Eta ez esan gauza orren ardurea estaduak artuko dauala, eginbear ori estaduarena baño lenago guraso-ena da'ta.

Estadia lez sendia be benetako gizartea da, aita buru ta agintari dala: augaitik famili bakotxak bere elburuaren muga barruan, bere ona billatu ta egiteko, estaduak muga zabalagoetan besteko eskubidea gitxienez

dauko. Gauzea ondo aztertu ezkerro barriz, sendiaren eskubide ori estaduarena baño beñagoa dala be egiz esan geike, familia estadia baño lenagokoa da ta. Sendi askok alkartuta, uria egiten dabe; uri askok, bata-bes-teaz alkartu ta guztientzat agintzaritza bat ipiñiaz, estadia egin daroe. Sendiak uriaren nai estaduaren atal egiñaz, bere bereak dituan eskubideok galduko ba'litu; uriak nai estaduak sendiaren eskubideok iruntsiko ba'leuz, sendiarentzat gizartea ta estadia opagarri baño obeto gorrotogarri izango litzakez. Sozialistak umien ardurea gurasoi kendu ta estaduari emon nai leuskioe; baña onetan be izatezko eskubide zuzenaren aurka dabiltz.

XIX

GIZARTEKERIA (SOZIALISMOA) TA GIZONAREN ESKUBIDEAK

Gizasemeok adimen edo errazoiaren, buruko argiaren jabe gara, ta ain zuzen be beste abere guztiakandik, geure buruko argi orrek berezten gaitu. Gizona adimendun, errazoedun aberea da-ta, bere burua lauonē-koen mallara eratsi nai ezpa-dau, bere eginkizun guztietan buruko argi orrek diñotsanez ibilli bear dau. Ziñez, gizona gizartean bizitzeko egiña da, bere izatearen ayrkunde ta premiñak gizartera daroe-ta baña gizona gizartean odoago izateko sartzen da, ta ez motz eta marketsago izateko. Gizon bakotxak, gizartetik barik, bere izatetik datorikozan eskubide ta zuzenak daukaz, ta eskubide ta zuzenok oneto zaintzearren, eskubide orrei sendoago eustearren, orrexegaitik doa gizona gizarteko bizitzara.

Zuzena zer dan jaungoikoaren legeak eta geure buruko argiak diñoskue: «Zeuri beste iñok egitea nai etzeukanik, besteri ez egizu egin, eta besteak zuri egitea nai zeunken ona, zuk be aei egiezu». Gure egitea guztien arau izan bear daben egi biok, geure barrenean irarrita daroaguz. Jaungoikoaren legea arau bi orrein azalpena baño besterik ez da-ta, Jaunaren legea be gure biotzetan iarrita dago, ta griña txarrak buruko argia illundu ezik, Jaunaren legeko agintza guztiak eta bakotxa geure iza-teari dagokiozala, argiro ikusten dogu.

Gizon bakotxaren eginbear, eskubide ta zuzenok bere izatetik datorz; erro ta sustraitzat gizatasuna bera dauke ta, estadia baño lenago-kuak dira, eta lenagokoak diralako, estadiaren gañetik dagoz. Bakotxari bera, orixe da zuzenbidea; baña bakotxari berea emoteko, gizonari, bereak dituan eskubide ta zuzenok ezautu ta emon bear yakoz.

Eta sozialistak, zer egiten dabe?

Sozialistak gizonaren eskubide ta zuzenok ukatu ta zapaldu egiten dabez. Onein eretxiz —eretxi okerre— gizon bakotxaren eskubide ta zuzen guztien iturburu bakarra, gizartea ala estadia da-ta, gizon bakotxak estadiak damotsazan eskubide ta zuzenak baño besterik eztauko. Onelan

zuzenbide guztien iturburutzat dauken estadia, gizonaren jabe oso egiten dabe sozialistak eta gizona orren jopu ta morroi.

Gizon bakotxak gizartean daukazan eskubide ta zuzen guztiak estadiak emonak ba'litu, zetan esan bez, eskubideok emon dautsazan estadiak, zearo kendu be al izango leuskioz, eta ezetarik eskubide barik, billosik itxi al izango leuke; gizona orrelan estadiaren morroi ba'lituz, estadiak ondo deritxonean, gizona, errugabea dala be, urkamendira bialdu al izango leuke; estadiarentzat zama edo kargea baño eztiran gexoki ta zarrai bizia kendu al izango leuskioe, txarkeririk egin barik. Beñola kistar etziran estadiak, bein baño sarriago egin eben orrenbeste, ta txarrago dana, jakituntzat egozan gizonak be, ontzat emon eben astakeri ori.

Sozialisten asmu ta eretxiak aurrera eroan ezker, barriro be orraxe joko geuke ta erkalaran demokraziaren izenean astakeri galantak egiteko bidean gengokez. Sozialisten eretxi au ustela ta okerra da. Gizonak bere izatez daukazan zuzen eta eskubideak, estadia baño lenagokoak ditu —diño Eleizeak—: lenagokoak ditualako, estadiaren gañetik dagoz eta onek bidegabe andia jauki barik, ezin kendu legikeoz gizonari. Ogasun ekarkorren jabe izateko eskubidea be bere-berea ta estadia baño lenagokua dau gizonak; augaitik estadiak indarrez bai, indarrez kendu leikeo gizonari eskubide ori, baña zuzenez, egundo bez.

Sozialistak legea bein baño sarriago aitatzen dabe; legea zer dan be-ete-dakie?

Legea zeri deritxogu? Errazoiagaz batera dagoan, guztien edo geien onerako dan eta gizabatzaren arduradunak erazagutu daben agintzeari, legea orrexer deritxogu. Gizonok, gizon izateko, geure egiñenetan buruko argiz ibilli bear dogu; gizarteko arazoak be errazoiaren indarrez atondu bear doguz, bestelan geure buruak lauonēko abereen mallara eratsiko geukez-ta: origaitik lege izan nai dauan aginduak, nai ta ez, errazoezko izan bear dau, bestelan ezta lege, kasketaldi baño. Guztien edo beintzat geienen onerako be izan bear dau legeak, askoren lepotik gitxi batzuen ona egitea, bidegabe litzake-ta. Gizabatzaren ardurea daukenak menpekoi agintza ori erazagutu edo jakiñazo bear dautse, bete al izan dagien.

Sozialistak onetan be uts andia egiten dabe. Onein eretxiz legeak egiteko eskubidea, estadiak baño beste iñok eztauko, ta estadiak agindu dagiana, nai zuzena nai okerra dala, nai errazoi batera nai orren aurak

dagoala, legea ei-da. Ori diñoenak euren senean ete dagoz? Lege-etxean autarki edo indarrrik geien daukenak agindu dagiena, indar ori asto-indarra ba'litz be, legea izango ete-litzake? Askoren kasketaldia bai izango litzake; baña legea...? Errazoi zuzenaren aurka eztago legerik; geienen onaren aurka dan agintzeak be adimendun gizonen artean, ezin euki leike indarrrik. Sozialistak gizonari bere eskubide ta zuzenak moztu egiten dau-tsez eta legea kasketaldi biurtzen dabe. Gizarteko bizikera obatzeko, bide ederra.

Eta ugazaba ta langilleen arteko burrukea, zuzena ete-da?

Bakotxaren zuzenak ostikopean dirala ta legea asoren kasketaldi baño eztala, sozialistak ekarri nai dauskuen bizikera zoriontsu orretara eltzeko, orain mallen arteko guda eta burrukea, eten bako burrukea egin bear ei-da. Burruka ori ankaz gora jaurtindako zuzena barriro zutunik ipinteko, ausitakoa osotzeko ba'litz, txarto ez letorke; baña zapaldutako zuzena, barriro zutunik eta bere indarrean ipiñi ezkerro, burrukeari ekin bearrik eztago. Sozialistak, oster, eten eta amai bako burrukea nai dabe. Zetarako? Ausitako zuzena osotzeko, barriro oñean ipinteko ete-da? Ez, orretarako ez, enparauak zapaltzeko baño.

Burruka itsu au gorrototik dator eta asperkunde edo bengantzearen billa dabil. Baña gorrot ta asperkundeak gizarteari, ze on ekarri legikioe? Onik ezetaikorik bez eta kalterik asko. Mallen arteko burruka gogor au, sozialistak aitzen daben lez, gizarteko onaren arerioa da, ta bakotxari berea emonaz zuzena nagusi egiteko barik, ugazabak zapaltzeko asmuz egiten dan burruka onek, langilleen alde lortu leikezan obariak be sarri galerazo ta atzeratu egiten ditu.

Gizarteko zuzenaren alde dago Eleizea. Bakotxari berea, orixe da zuzenbidea. Ogasuna ekarteko ugazabaren domua (kapitala) ta beargiñen lana alkartzen dira-ta, domuari dagokion besteko irabazia emon bear yako; baña beragiñari be onen lanari dagokion besteko lantsari edo alo-gera emon bear yako; bakotxari berea, nai ugazaba nai langillea dala. Zuzena estadua baño lenagokoa da-ta, agintarien gañetik dago; agintari dirala-ta, zuzena ausi ta okertzeko eskubiderik eztauke. Agintariak zuzen ori bete eragiteko ardurea bai, ori euren dabe-ta. Erraozezko legeak emonaz, guztien eta bakotxaren eskubideak aldeztu ta jagon bear dabez.

Orraitik be, euren eskubideak zaintzeko, aberatsak txiroak baño erreztasun geiago ta iñoren laguntzaren premiña gitxiago daukelako, esta-

duak txiro, langille edo alogerekoen eskubideak, berariz eta ardura geia-goiz, aldeztu ta zaindu bear ditu; langille zurrai zelako edo alako ogasun ekarkorraren jabe izateko, bidea leundu ta erreztu bear dautse; goiko ta bekoak zuzenbidera ekarri, guztiak ortxe alkartu ta gizabatzaren onerako, burkide barik, lankide egin bear ditu.

XX GIZARTEKERIA TA GIZONAREN AZKATASUNA

Senean dagoan gizonak aukeramen berea dau. Aukeramena, au edo beste gauza aukeratzeko almena da-ta, gizona ain zuzen be, almen ori daukalako, azke edo libre orixegaitik da.

Gauza txarrak, oben edo gaiztakeriak egin al izateko almena, azkatasunaren ezaugarri bai, ezaugarri ba da; baña azkatasuna orretan ez datzala edonok daki; bestelan oben eta utsik egin ezin daiken Jaungoikoa, ez litzake azke izango, ta iñor baño azkeago ta azke diran izaki guztien Egille be dala ondo dakigu. Txarrerako almen ori be ba dau gizonak; baña ori azkatasuna baño obeto onen aukerari eta jopu egiten da-ta, iñoz obenik egin barik, beti gauza onak aukeratzen dakiana, obendi edo pekataria baño azkeago da. Gauza txarretara jo barik be badago non aukeratu.

Gizonak azkatasun edo libertadea baño doe bikain eta maitagarriagorik ba-ete-dau?

Azkatasuna urre ta zidarrez ezin erosi, urre ta zidar oro baño obe ta ederragoa da-ta. Zein maitagarri dan antxiñako ipuin onek adierazten dauksu. Bein baten, illunabarrean txakur eta otsoak alkar aurkitu ei-eben. Batak besteari «kaixio lagun» esan ta gero, otsoak txakurrari: mutil, ire lodien lodie! narrua betean ago; uleak be argi, brist! egiten dauske. Zelan arrano gizendu az orrenbestearaño? I baño indartsu ta bizkorragoa nok; baña gosez naiabilk, gizona zer dan be etxakidala, azur eta azal uts. Txakurrak: nire zeregiña egin nai ba-dok, gizendu al izango az i be. —Ze zeregin— diñotso otsoak. —Atezain izan eta gabaz ugazabaren etxea lapurrekandik jagon, darantzu txakurrak. —Ori baño ezpa-dok, orretarako gertu naiagok neu be— diño otsoak. Orain mendi ta oianetan aize ta euriz, edur eta izotzez bizikera latza yaroat. Zenbat atsegiñago tellapean bizi ta alper ta nagí, jatekoz ase! —Ator ba neugaz— diñotso txakurrak.

Alkarrekin yoazala, txakurraren saman ulepeituz egindako uztaiak dakus otsoak eta diñotso: aizkide, zer dok ori? Txakurrak: au ezer eztok. —Ezer eztoala?— darantzu otsoak. Eaidak arren, jakin nai yoat-eta. —

Gaizto antza be ba yaukadala-ta, lotu egiten naioek —diño txakurrak— egunez atsedan dagidan, gabaz itzar egoteko.

Illunabarrean azkatzen naioek eta emetik zear ibiltan nok. janaria, neuk eskatu barik ekarten yaustek: ugazabak bere maiko azur eta onda-kiñak: otseñak ogi-tatuak eta jaki gizenak jaurtitan yaustezak, eta lanik egin barik, urdalla bete-bete egiten yoat. —Ondo yagok— diño otsoak; —baña esaidak: ona edo ara joateko gogoa datorkanean, ori egiteko azkatasunik ba ete-dauka? Orixe ez, geienez beintzat —darantzu txakurrak. Eta orduan otsoak: goretsi doazan zorion guztiok, eurretat itxi-ta, ni banaioak; lengo bizibidera naioak, azke nazala errege be etxoat izan nai-ta.

Azkatasuna gizasemearen doe, begi ta bitxirik ederrenetarikoa da: aukeramena kendu ezker, gizona ezta gizon, jopu errukarri baño. Gizon guztiok ezker bizibide ta zeregin guztietarako egiñak: egiñen batzuetarako besteetarako baño antzetsu ta trebeagoak izaten gara-ta, olako zeregiñak atsegiñago izaten yakuz. Gizon bakotzak bere eretxi, asmu, gurari ta atsegiñak daukaz, eta naian dituan bizibide ta zeregiñak galerazo ta gogoko etxakozanak arrerazten ba-yakoz, atsedan eta bake barik, beti artega ta urduri ibiliko da. Gauza on askoren artean, naian dauana aukeratzeko azkatasuna bear dau gizona, bestelan zoritxarreko izango litzake-ta.

Gizartekeriak (sozialismoak) gizonaren azkatasun ori bear bestean aintzat artzen ete-dau?

Urrik emon bez. Gizartekeriaren irakasleak diñoenez, gizona gizartearentzat egiña da-ta, eztaduaren otsein eta jopu izatea dagokio. Ogasunak ekarteko diran arazo guztien zuzentzalle estadia izan ezker, lan gitxiagogaz ogasun geiago ekarri leikezala; ori akiakulatatzat arturik, sozialistak gizonaren azkatasuna ebagi ta moztu egiten dabe. Garatz edo negozio andiak darabillezan aberatsak: gauza askoren saleroste euren eskuetan dauken *trust*ak, enaparauei buztarri gogorra ezarri ta langille asko jopu, (esklabu) egiten dabezala-ta, sozialistak garraxi baten ibilli dira ta orain be garraxika diardue. Baña ori txartzat dauken morroiok, askozaz be txarrago dana egiteko kezkarik eztauke. *Trust* orreik gora-bera, estadu bakotxean ainbat ugazaba dagoz; sozialistak nai dabena egin ezker, ogasun garatz, saleroste guztien ugazaba bakarra, estadia izango litzake; zeintzuk lan egin bear diran; lan orreik nortzuk egingo dabezan; lanak dakarzan ogasunak, noz, non, eta zelan salduko diran; orreik eta beste

olako dauza asko, estaduak erabagi ta ginduko leukez: estadia ogasun-ekarle, estadia salerosle, estadia jabe; enparauak, orren morroi.

Eta gizonarentzat ain maitagarri dan azkatasuna, non da?

Azkatasuna inorenentzat barik norberarentzat ei-da ona. Gizartekeria nagusi dala be guztiak eztira izango jopu ta morroi: agintariak azke izango dira ta gogoak emoten dautsena agintzeko eskubidea eukiko dabe. —Eta enparauak?— Enparauak estaduaren morroi izateko eskubidea, ez ete-dabe naiko? —Ori nauskeri edo diktadura garbia dala? Eta zer? Gizartekeriaren irakasle orrei, eurak gintari izan eta ondo bizi ezker, enparauakaitik zer dautse? Azkatasuna barriketea baño besterik ezta, Largo Caballero'k oraintsu esan dauanez. Estadia bear ei-da indartu; estadia eskubide guztien jabe oso egin, ugazaba panparroia izan dadin. Azkatasunaren izenean orren aurka inor jagi ba-dadi barriz, kaskarreko ederrak emonaz, azke izateko gogoa bein betiko kendu bear ei-yako. Largo Caballero'k olako gauzak esan dituala-ta, arritu ta izutu egin dira gizon txepetx batzuk. Ori gizartekeriaren berezko ondorena da-ta, etzan zegaitik arritu ez izutu. Gizartekeria berenez nauskeria ta azkatasunaren arerioa da.

XXI

GIZARTEKERIA TA UGAZABA BARRIAK

Jango dozun ogia zeure arpegiko izerdiz irabazi bearko dozu —esan eutson Jaunak lenengo gizonari—. Egaztija egaz egiteko ta gizona lane-rako jaio da —diñosku Job deunaren aoz—. Geldi dagoan ura usteldu ta xomorroz beteten dan antzera, gizon alper eta nagiaren gogoa be usteldu ta griña txar askoren abi ta bizitoki egiten da. Nagikeria oitura, ekandu txar askoren ama da-ta, zetan edo atan, bakotxak bere sallean, gizon guz-tiok lan-egin bear geuke.

Sozialistak be orixe nai dabela diño: gizon guztiak, langille. Etxagunik inor bez, guziak maizter: ugazabarik bat egiña baño ez, enpa-rau guztiak beargin.

Gizartekeriaren irakasleak diñoen ori, egia ete-da?

Gizon askok biziko ba-dira, nai ta ez lan egin bear dabe ta lan egin arren be, arrastaka baño ezin dira bizi: beste asko, oster, inoren lanak dakartsen mozkiñez, bape neke barik, odo baño obeto bizi dira. Ori txar-to dago —diño sozialisten buru egiten diranok—. Ondo dagoanik be eztiñogu, zetan edo atan guztiok lan egin bear geuke-ta; baña ori txarto dagoala diñoenok, beste ezer baño lenago orixe egiten ikasten dabe. Guza bat irakatsi ta beste bat egin, ori be eztago ondo.

Orain gizartekeriaren irakasle ta langilleen buru diran orreik —geie-nok beintzat—, lenago langille ziran: bata, irarle, bestea zuritzalle, urren-goia ogigin edo olako zerbait; baña gizartekeria irakasten asi ta laster, jaun-txu egin ziran eta arrezkero langilleen lepotik polito bizi dira. Aberats egin diranak be eztira gitxi. Beste askok be orixe egiten dabela-ta, orain orixe baño beste biderik eztaukela diño; baña gero, gizartekeria nausitu daite-nean, besterik izango ei da. Orduan ugezaba bakarria ta enparau guztiak bardintasun osoko langille izango ei-dira.

Sozialistak diñoen ori siñesgarri ete-da?

Langille asko atxipetu dauzan guzur biribilla da sozialisten buruak diñauskuen ori. Gizartekeria nausitu ezkeror, estadia izango ei-da ugazaba bakarra; egin bear diran lanak eta onek dakartzan ogasunak estadia banatuko ei-ditu; baña estadia berenez ezer egiten ezta; ezer egiteko-tan buru ta egintariak nai ta ezkoak ditu. Agintariak be arazo guztietara ezin eldu leitezke-ta, jaurle ta ordezkioak enpleu ta morroiak, norezkoak dabez. Gaur egunean estadia zeregin gitxiago euki arren, zenbat orde-zko, zenbat enpleu ezitu bear? Ogasuna ekarteo gai ta bide diran gauza guztien jabe ta ugazaba bakarra egingo ba'lit; lanak banatzeko, lanak dakarrena saltzeko, lantegiak oñean eukiteko, langillei alogera emoteko ardura bere gain artuko ba'leu estadia, zenbat orde-zko, zenbat enpleu eleukez bear izango?

Agintari ta enpleuek izango litzakez zuzentzalle, enparau guztiak langille; aek ugazaba, enparauak alogereko; aek nagusi ta jabe, azparauak jopu ta morroi. Gauza guztien ugazaba estadia egingo ba'lit; lenago aita-tu doguzan ardura guztiok bere gain artuko ba'litu, biztanleetatik lauren bat gitxienez agintari, jaurle, orde-zko ta enpleu izango litzakez eta enpa-rauak orrean agintapean lanari ekin bearko leuskioe. Eta orra or enda bitako gizonak. batzuk lana agintzeko; besteak, ostera, aek agindutako lanak egiteko. Sozialistak ekarri nai dauskuen estadi ori erlauntzaren antzekoa izango litzakela diñoe batzuk: nik, askozaz txarragotzat daukat. Erlauntz bakotxean, erregiñez gañera, mota bitako erleak dagoz: langilleak, eta nagia. Erle-langilleak eztera ez arrak ez emeak; baña erlekumea ateraten, orri jaten emoten eta gero eztigiñen aspertzeka, zoli ta bizkor ekiten dautse lanari. Erle nagia arrak dira ta eztirik egiten eztatke. Eztirik egin ez, baña langilleak egindakoa jan bai; orretan mutillak dira.

Sozialistak ekarri nai dauskuen estadi barrian, erle nagien ideko egintari, jaurle ta onein orde-zko enpleuak izango litzakez: lanik eleukie egingo, besteai egiñazo baño, ta erle nagien antzera, langileenlepotik bizi-ko litzakez. Orretan sozialisten estadia erlauntzaren antzekoa izango litzateke; baña sozialisten estadi ori askozaz be txarragotzat daukadala esan dot eta au be egia da.

Erle nagia be erlauntzean bizi oi dira udagueneraño; baña bein orra ezkeror, erlauntzean nagi orreintzat bizitokirik eztago. Erlauntza eztiz bete daben erle langilleak, jaten baño eztatien nagirik eztabe nai etxean euki, ta udagunenean erlauntzetik jaurti egiten dabez, eta urten nai ezpa-dabe, izpia edo eztena sartu ta il. Sozialisten estadi, erle nagien ideko diran agintari ta onein ordeko enpleuak, nok jaurti al izango leukez? Erle nagia eztenik eztauke, langilleak bai ostera. Oneik eztendunak diralako,

nagia erre-z zapuztu daroez eta bizirik edo ilik erlauntzetik kanpora jaur-titen dabez; baña sozialistak ekarri nai dauskuen estadi bitxi orretan, agintari ta enpleuen alde legokez eta negu gorria nai gosetea etorri arren be, eurak beti nagusi.

Bein agintaritzan jarri ezkeror, nok kendu? Euren tokietatik, nok jaurti? Egiñen gatxa be gatxa izango litzake ori. Errusi'n jazoten danak, begiak idekiaz be leuskioez langille guztiei. An erlemendoak dira aspal-dian be nagusi ta iñok ezin ditu kendu. Enparauak langille dira ta euren-tzat baño lenago arentzat lanegin bearrean dagoz. Sozialsten estadi agintari ta enpleuak erlauntzean erle nagia baño obeto: gizon beargiñak, ostera, erle langilleak baño askoz be txarrago.

XXII GIZONA GIZARTEAREN OTSEIN ETA JOPU

Gizartekeri edo sozialismoa erlijioaren arerio dala aurrerago esan dogu: gizonaren arerioa be ba-dala guzur andi barik esan leike. Gizona gizartean biziteko egiña da; baña gizartearentzat egiña, ezelan bez. Gizonak, banezean eta bakarrean bizita ezin lortu leikezan ainbat onura ta mesede eskuratu daikez gizartean bizi. Ori dala-ta gizona gizarterako aier eta makur dago; irrirts, edo lera ori bere-berea dau, eta gizona gizarteko bizitzara bere izatearen indarrak daroa.

Baña, zegaitik eta zetarako doa gizona gizartera?

Banazean bizita, ezin bete dauzan bearrizanak, ezin lortu dauzan onurak, gizona gizartera beste ezek baño geiago orrexek daroe; baña orreik ba-daroe, gizona gizartera bere onaren billa doala, nok ukatu daike? Bere burua orniduagotu, bere bizikerea obetu ta onura edo mesede geiago eskuratzearren, gizona gizartera orixegaitik doa.

Gizartean bizi dan gizonak, gizabatz osoaren ona al bestean egiteko gertu ta prest egon bear dau; orretan ba gagoz; baña gizabatza be bazkide guztien eta bakotxaren onerako dala iñok be ezin ukatu leike. Eta egiz, gizon bakotxak gizartean bizi irabazi baño geiago galdu bear ba'leu, gizartean bizite ori, zetarako leuke? Gizartean sartuaz bere eskubideak galtzekotan, naiz eskubide orreik murriztuta ikustekotan, gizonak gizarten biziteko gogo andirik ezin euki leike.

Soña ta gogoa, gorputza ta arimea gizon bakotxarenak dira: premiña edo bearrizanak eta oneik beteteak dakartzan atsegin eta zorionxuak be, gizon bakotxarenak. Gizon bakotxa alde batera itxi ezker, gizartea zer da? Gure adiñean sortutako gogai edo irudia baño besterik ez. Eta gizon bakotxaren lepotik gogai uts orren ona egiteko, gizartea orretarako danik nok siñestu? Ez, gizon bakotxaren eta al bestean guztien ona egiteko: gizon bakotxari lurrean al besteko zoriona eta bizitza onen ostan betikoa jadesten laguntzeko, gizartea orretarakotxe da, ta orretarako ez izatekotan, gizonarentzat kaltegarri izango litzake.

Gizartekeriaren alde dagozanen eretxiz, gizona gizartean biziteko ezeze, gizartearentzat egiña be ba da, eta gizartearentzat egiña dalako, gizon bakotxak bere burua guztiz eta osoro gizarteari eskiñi ta emon bear ei-dautso.

Bakotxa bere aldetik ibilli barik, guztien indarrak alkartu bear ei-dira: ori egin ezker, lan gitxiagogaz onura andiagok eskuratu ei-leikez. Bakotxak berari dagokion sallean; baña guztiak batera ta guztiak guztientzat lanari ekin ezker, ortik letorkezan irabazki eta ondasunak, ugari be ugariak izango ei-litzakez. Ori dala-ta, edozelako ondasun a ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabetzea, gizabatzak ala estaduak beragandu ta beretu egin bear ei-dau. Gero gazabari dagokionez, menpekoen artean lanak banandu; langille bakotxa bere sallean ipiñi ta guztiei guztientzat lan egiñazo. Onelan egindako lanak, ondasun eta onura izugarriak ekarriko ei-leukez, eta langille guztiak eta bakotxak, biziteko ezeze, jolasteko bear dabena be ugari izango ei-leukie.

Amesak ames dira-ta, langille bakotxari zenbat elduko litzakeon eztagu; baña gizartekeri zaleak diñoen ori egia ba'litz be, gizon gaxoa gizabatzaren ala estaduaren otsein etajopu errukarri egiten dabe-ta, bere burua zerbaitetan daukan gizonak, ori ontzat ezin emon daike. Izan be, edozelako ondasuna ekarteko gai diran gauzen jabetzea kenduaz, gizartekeri edo sozialismoak gizonari bere eskubideak moztu egiten dautsaz; gizon bakotxa bere sallean ipiñi eta guztiei guztientzat lan egiñazoaz, gizona abere bai'litzan, lanerako buztartu egiten dau eta orrelan buztartuaz, gizonari bere aukeramen, azkatasun edo libertadea be iñausi ta moztu egiten dautso: augaitik gizartekeria gizonaren arerioa dala uste dogu.

Gizon bakotxak bere lanaz irabazitakoaz, zer egin al izango ete-leuke?

«Bere lanaz irabazi dauanaren jabe, bakotxa izango da; ori bere-bera izango dau eta berea dauan ori naien dauanez eralgitekoe skubidea, iñok eztautso ukatuko». —Orduan bakotxak bere lanaz, irabazi dagianetik, zati bat aurreratu al izango leuke, eta aurreratu dauan orregaz abere, solo ta ondasuna ekarteko gai diran beste gauza batzuk be erosi ta beretu al izango ete-leukez? — «Ori ez —diñoe gizartekeri zaleak—: erabiliaz sautu ta amaitzen diren gauzak bai, olakoak erosi ta beretu al izango ditu; baña ondasuna ekarri leikenik, ez: onako gauzen yabetzea gizon bakotxari ezin

laketu leikeo, ori laketuaz beste barik gizartean ipiñi nai dogun bardintasuna, ankaz gora joango litzake-ta». Onelan, bai gizartekeria txiroak aberats baño aberatsak txiro egiteko asmu ohea da.

Lanak banatzeko ardurea, norena?

Gizartekeria nausituko ba'litz, edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien ugazaba ta jabe bakarra, gizabatza ala estadia izango litzake; baña ugazaba aldatu arren, gauzak berez ondasunik eleukie ekarriko-ta, orduan be gizonak lan egin bearko leuke. Bakotxari bere lana, nok izentauko ete-leuskio? Gizartekerizale asko ameslari andiak dira-ta, gizartea ondo eratu ezker, lan guztietarako langilleak berez agertuko litzatekezala uste dabe. Umeai —diñoce ameslariok— txikitatik asita, berarizko azi-ikaskuntza emongo geuskioe; bakotxak bere jas berezia zetarako daukan laster igarriko geuke; bere jasaren erako zeregiña emongo geuskio; onelan lana jolasa baizen atsegin izango litzate ta edozein lanerako langille onak eukiko geukez.

Ori diñoenak zoro garbiak ezpa dira, ameslari galantak bai dira beintzat. Gizonik geienen berezko jasa auxa da: al bait lanik gitxien egin eta al bait ondoen bizi. Orain, baktxak beretzat lan egin eta beretzat irabazten dauanean, ori orrelan ba-da, gizartekeria nai dauan lez, bakotxak guztientzat lan egin bear izango duanean, zer izango ete-da?

Lan batzuk besteak baño gogor eta neketsuagoak dira: nazkagarri ta osasunarentzat kaltegarri diranak be badagoz, ez gitxi. Enparauen irabaziaz onako lan nekatsu ta nazkagarrietarako langilleak berez agertuko litzatezala; ori diñoana burutik ondo eztago. Orreik txakur-amesak dira ta, guztiak gosez ez iltekotan, lanak banandu ta bakotxari bere lana egiñazoteko ardurea gizabatza ala estadia artu bearko leuke. Estadia agindu ta enparauak burua makurtu. Langille bakotxari bere toki ta lana agintariak eta onein ordekoak izentauko leuskioe ta aen baimen barik langilleak ez tokiz aldatzeko ez lana isteko eskubiderik eleuke izango. Gizartekeria ta gizonaren azkatasun edo libertadea sua ta ura baño geiago ezin alkartu lediz; gizartea agintari orreien menpean, artzañak aurretik daroan artaldearen antzekoa izango litzake. Gizartekeria zoriona opatu ta zoritxarra ekarriko leuke.

Gizartekeri edo sozialismoak bake ta zorion andiak ekarriko ei-leuskiguz: orren alde dagozanak, ori diñoce; baña asarre, gorroto ta burrukak ekarteko ohea dala deritxat. Gizartekeri-zaleak diñoenez, ugazaba ta jabe

bakarra gizabatza ala estadia izango litzake, ori baño beste ugazaba ta jaberik ezta bear garraxika diñoskue-ta; baña lanak banatzeta, langille bakotxak zein lan egin bear dauan esatea, ugazabari dagokio, ugazabaren ardurea da.

Lanak banatzeta, zeregin erreza izango ete-litzake?

Gizabatza naiz estadia, agintari ta ordeko barik, ezer egiten ezta ki ta egin be ezin daice: au dala-ta, ugazaba ta jabe bakarra gizabatza naiza estadia ba'litz, gizon bakotxari bere lana agintariak eta onein ordekoak izantau bearako leuskioe. Guztiok lan guztietarako egokiak ezkara-ta, lanok ondo banatzeak zergeñak emongo leukez. Zeregin guztietarako langilleak berez agertuko litzatezala uste dabe batzuk; baña ori ames garbia dala edonok daki. Lanabaño alperkeria maiteago dogu ta lan gogorra baño erreztua edonok naiago. Agintariak eta onein ordekoak, gogorik onena euki arren be, langille guztiak nai en daben lanera ezingo leukiez bialdu, ta askori gogoko etxaken lana egiñazo bearko leuskioe. Amaikatu gorroto, asarre ta burruk ba lekarkez bailanen banatze onek.

Errusi'ko langilleak, zelan et-dabiltz? Zoro batzuen eretxiz, ezin obeto,baña ango barri dakienak diñoskuenez, txarto baño be txarrago. Gudari edo soldau gorriak jagola dabezala, langilleak aldran gaizkiñak bai'liran, lanera daroez eta gogoko yakela naiz etxakela, guztiei ta bakotxari izentauriko lana egiñazoten dautse, gudari gorri aen agintzapean. an lagilleak nai en daben lana aukeratzeko azkatasunik eztauke; lana itxi ta beste toki batera joateko eskubiderik bez. Langille aek, gizonak ete-dira? Gixaxo andiak lanerako buztartu egin dabez-ta, gizonak baño abereak obeto dirudie.

Gizartekeria nausituko ba'litz, beste edonon be orraxe jo bearko litzakez, osterantzean inorentzat lan egiteko gogorik, inok be eleuke euki-ko-ta: onako edo alako lana egitera be beartu, bestelan guztiak lanik errezena joko leukie-ta. Orain Errusi'n jazoten dan lez, langilleai euren lana agintariak izentau bearko leuskioe ta langille bakotxa bere lana egitera beartu bearko litzake; baña ori bakea ta zoriona baño asarre, gorroto ta burrukea ekarteko bide ohea da.

Eta lanaren irabazjak zuzen eta bidez banatzeta, sozialistak uste daben baizen egiñen erreza ete-da?

Ziñez, gizartekeria nausi dala, estadia baño beste ugazaba barik, lanak banatzeak zeregiñak emongo leukez; baña lanaren irabaziak guztien artean bidez eta zuzenez banatzeak, buru-auste ta zeregin txikiagoak eleukez ekarriko. Ume, gexo, uatu ta zarren ardurea gizabatzak ala estadiak eukiko ei-leuke-ta, lenengo ta bein irabazietatik orreintzako bear dan beste berezi bearko litzake; gero etxe, ola lanakaiak barriztau ta lanerako gaiak erosteko bear dana be, nai ta ez eratsi bearko litzake. Ori egin ta gero enparetan dana langilleen artean bidez, zuzenez eta bardintzasunez banatuko ei-litzate; baña ori esaten errezago da egiten baño.

Eta egiz, irabaziok langilleen artean ondo banatu al izateko, arau argi, ziur eta zuzen bat nai ta naiezkoa da. Arau ori, zein da? Gizartekeri zaleak alkar ezin artu dabe-ta. arau ori zein izango litzaken eztakigu. Gotha'ko egitarauan auxa esan eben: irabazien banatzea bakotxak egin-dako lanaren eta bakotxaren bidezko bearrizanen arauz egingo da. Ori argi dago egon; baña zuzen dagoanik eztogu uste. Egindako lana ta bearrizanak sarri askotan eztabiltz batera.

Egin daigun langille bik lan bardiña egin dabela; baña bata bestak baño bidezko bearrizan geiago daukazala. Gotha'ko arau ori aintzat artu ezker, bearrizan geiago daukazan langilleari besteari baño geiago emon bear izango litzake; baña bien lana bardiña izan da-ta, gitxiago artuko leukena, bidegabea egin yakola-ta, aserratu gingo litzake. Biei bardin emon ezker, oster, bidezko bearrizan geiago daukazana, bestea baizen ondo ta nasai ezingo litzake bizi, ta sozialistak gizartean ipiñi nai leukien bardintasuna ankaz gora joango litzake.

Lanean egindako orduak be irabaziak zuzen banatzeko arau ona eztira. Aldi edo denpora bardiñean langille antzetsu, trebe ta bizkorrak lan geiago ta lan ohea egin daroa langille alper, ongaitz eta baldrasak baño: Laneko orduak bardiñak izan dirala-ta beste barik, biei irabazi bardiña emotea bidegabe andia litzake.

Irabaziak zuzen banatzeko lanaren balioa arautzat artu leikela diñoe batzuk; baña lan bakotxaren balioa zenbaterañokoa dan, nok ebatzi ta esango dau? Sarri askotan neke gogorrez egiten diran lanak baño gorputza gitxi nekatuta egiten diranak, gizartean balio geiago dauke-ta, lanaren balioa arautzat artu ezker, estadiaren aginduz lan gogorrean gorputza ausi dauan langillearen irabazia, beste askorena baño txikiagoa izango litzake; baña emotea, bidegabea ez ete-da?

Estadiak orain daukazan zeregiñak be txarto asko egiten ditu: ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe egingo ba'litz; lanak eta

irabaziak banatzeko ardurea bere lepora artuko ba'leu, zer jazoko ete-litzake? Agintari ta ordekoak, onein azikide ta lagunak elitzatekez ain txarto ibilliko; baña enparauak, astoak lez lan egin arren, gosez arrausi egin bearko leukie bein baño sarriago. Estadiak gauzak txarto egiten dituala-ta, gaur egunean be ba dabil bazterretan zer esana baño eztana: ondasuna ekarteko bide idran gauza guztien ardurea bere gain artuko ba'leu, zer jazoko ete-litzake Oraingo bidegabeok kendu egin bear dirala diñoe sozialistak; baña Estadia jabe ta ugazaba bakarra dala, lanen eta irabazien banatzeak, bidegabe andiagoak ekarriko leukez: gitxi batzuk ondo; baña geienak txarto ibilliko litzakez-ta, gizartekeria bakea ta zoriona baño nas-ta ta drogea, aserrea ta burrukea gizartera ekarteko bide ohea da.

XXIII

GIZARTEKERIA TA BASERRITARRAK

Gure baserritarrak —geienak beintzat— gizartekeri edo sozialismoa zer dan, beronen asmuak zeintzuk diran eta nora garoakezan eztakie. Sozialistak ondasunen banakuntzea, *errepatoa* egin nai dabela, ori bai, ori iñoiz baño sarriago entzun dabe; baño ondasunen banatze ori zelakoa izango litzaken, geienak iñoiz eztabe enzun. Ori ta guzti be, gizartekeria begi txarrez dakuse baserritar zintzoak: alper eta nagien, arlote eta ameslarien asmakizuna dala uste dabe, ta orretan ain oker be eztabiltz, gizartekeriaren alde dagozan guztiak ez arren, asko beintzat arloteak, naikotxu irabazi arren zurikorik aurreratzen eztakien langilleak dira-ta.

Gure baserritarrak eskolau andiak eztira izan; baño burua bere lekuan dauke-ta, orrei azurraz koipetsu egiterik eztago. Euren ondasuna nekez eta izerdiz irabazi dabe: urte bakotxean pizka bat aurreratuz, euren eskuartekotxua olantxe egin dabe-ta, nekez eta lorrez aurreratu daben ori arlotearekin banatzeko gogo gitxi dauke. Orratik be gure baserrietatik, ola ta lantegietara doazan gazt batzuk, *Vina Rusia!* deadarrez iñoiz baño sarriago ibiltzen dira, batez be napa ardaok barrena berotu dautsenean: au dala ta, gizartekeriak beserritarrentzat zer dakarren, gure artean nausituko ba'litz, gure baserritarrekin zer egingo leuen adierazo nai dogu. Zoroenak esaten eta egiten baserritarrik eztaiten ibilli, egi mardulak esango doguz. *Lugintza-gizartekeria* berariz deritxona be ba dago eta batean-bestean abarrotsa ateraten be ba daki. One alde dagozan morroiak beste ogasun batzuen jabetzea gizon bakotxari be laketzen dautse; baño lurrarena eta batez be landu daiteken lurrarena, ezelan bez. Lurra guztiena ei-da ta, orren jabe estaduak baño beste iñok ez ei-dau bear.

Lurrai buruz gizartekeri onek nai beste edozeñen asmua, zein ete-da?

Gizartekeri edo sozialismoa ezta ondasunen banakuntzea, ezta *errepatoa*; daukanari kendu ta eztaukanari emotea, ezta ori gizartekeriaren asmua. Zein da-ba? Daukanari kendu ta eztaukanari ez emotea: gizartekeriaren asmua orixe da, gizon bakotxaren yabetzea gizartearentzat kaltegarri dan laupurretea baño besterik ez ei-da-ta. Baltsakeri edo komunis-

moak gauza guztien jabe gizabatzak egin nai ditu; gizartekeri edo sozialismoak, ostera, edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen ugazaba ta jabe, estadia egin nai dau. Emokor edo ekarkor diran gauzen jabetzea gizon bakotxari errotik kendu ta estadiari emon bear yakola, ori gizartekeriaren alde dagozan guztiak diñoe, euren eretxietan bigunenak diranak be bai.

Gizonok batez be lurak dakarrenaz bizi gareala-ta, lurra bera ta ori lantzeko bear diran abere ta tramankuluak, eskubide osoz eta beste ezer baño lenago gizartearenak ei dira ta gizartea baño beste ugazabarik ez ei-dabe euki bear. Etxaldearen eta orrek dakarzan zitu edo frutuen jabe izatea, gizon bakotxari ezelan be laketu ezin leikeon eskubidea ei-da. Orreik gauzok gizarteak bere-bereak eta bizi al izateko osoro bearrezkoak ei-ditu ta, iñorena ostuaz etxaguntzak eurekandu dabezan etxagunok, lurraren benetako ugazaba dan gizarteari itzuli ta biurtu bear ei-dautsez.

Au onelan ixanik, gizartekeria nausituko litzaken egunetik aurrera, etxe ta bazter, solo ta baso, idi ta bei, burdi ta golde ta beste lankaien ugazaba bakarra, estadia izango litzake ta oraingo etxagun ta maizterrok ago bete azurraz geldituko litzakez. Etxagunik elitzake izango bat egiñik be: ondoen dala be, guztiak maizter edo *errentadore*. Ori ondoen dala, sozialisten artean ori baño txarragorik nai dabenak be badira-ta.

Eta ugazaba nor?

Ugazaba bakarra, estadia. Onek berez ezer egiten eztaki-ta, zerbait egiteko, jaurle ta agintariak norezkoak ditu. Agintariak be nai ta ez ordezkioak izentau bear izaten dabez. Onelan ba, ugazaba estaduaren buruak, agintari nagusiak izango litzakez: agintari-ordekoak oraingo *maiordomoen* antzeko, ta baserritarrak orren menpeko. Oraingo ugazaba guztiak bioz-bera ta errukiorrak direanik eztiñot. Ugazaben artean be guztitarikoak dagoz, onak eta errukiorrak be ez gitxi.

Estadia baño biotz gitxiagoko ugazabarik eztagoala edonok daki: agintari-ordekoak baño erruki gitxiagoko gizonik eztot uste dagoanik. Estaduak urdalla bai, urdalla andia dau; baño biotza, txatxarra. Orren orekoak be egia zorrotza ta eskua latza. Oraingo zergari edo petxu-batzaleak zelakoak diran ba-dakigu. Gizartekeriak ipiñiko leukezanok oraingo zergariak baño obak elitzatekez izango, errukiorragoak bez.

Baserritar-maizter bakotxak urteoro estadiari onenbeste edo ainbeste anega emon bearko leuskioz. Bakotxari gizartearentzat zenbat

emon bear dauan, agintari ordeko orreik izentauko leuskioe: izentau bakarrik ez, emonazo be bai. Etxalde ta bazterrak zelan landu ta erabilli adierazteko, agintariak arau ta legeak emongo leukiez: agintari ordekoak lege orreik bete azoteko arrdurea eukiko leukie, ta bete nai eztatuanari bazterra kendu ta beste norbaiti emoteko eskubidea be bai. Gizartekeria nausituko ba'litz, baserritarrak ondoen dala be, orraxe etorriko litzakez; guztiak estaduaren maizter, eta nozbait etxagun izateko itxaropenik inõk bez. Gizartekeriak baserritarrai eskintzen dautsen zoriona, orixe da; zorion ederra, latz ederra!

Aurrerago esan dogunez, gizrtakeri edo sozialismoak ondoen dala be, oraingo etxagunak maizter (errentadore), egingo leukez. Ori etxagunentzat, ziñez, etorkizun ederra da, benetan ederra! Baña oraingo maizterrak eleukez etxagun egingo, etxaguntzea ta gizartekeria ura ta sua baño geiago alkartu ezin leikezan gauzak dira-ta.

Orraitik be, baserritarrak ikaratuko ete-diran bildurrez-edo, jaun orreitatik batzuk euren eretxia bigundu nairik, auxe gañeratzen dabe: Baserritar luginai orain darabillean bazter eta lurren jabetzea kendu arren, bazterra bera kendu bearrik ez legoke. Bazter orreïn ugazaba ta jabe estadia egingo litzateke; baña estadiak baserritarraikin ainbat urterako egiunea edo kontratua egin al izango leuke-ta, augaitik, baldintza edo kondiziño batzuen bidez lurrok landu ta erabilteko, orain darabilleanai eurai be emongo litzakeoez. Norbait etxaldea itxi bearrean aurkituko ba'litz, or sartu dituan obariak aintzat artuko litzakeoz eta onelan ezer eleuke galduko.

Baldintza orreïn zeintzuk izango litzatekezan, jaun orreik zeatz eziñoskue; baña, estadiak, gizartearen onak orixe eskatzen dala-ta, lenengo ta bein baserritarrai errenta pokita ezarriko leuskioe: gero, ipiñiriko baldintzak be zeatz bete eragingo leuskioez eta bete gura eztituanari baserria kendu. Agintari-ordekoren ardurea izango litzake ori: morroi orreïn begi zorrozpean bizi bearko leukie baserritarrak, beti maizter eta egundo etxagun izateko uste barik. Gizartekeriak, ondoen dala be, orraxe ekarriko leukez baserritarrak. Orain askoz obeto dagozala zetan esan bez. Baserritarrak be euren bizikera obetzeko eskubidea dauke. Orretarako alegiñak egitea, ondo dago; baña gizartekeria orretarako biderik txarrena da-ta, barrikeri galgarri oni baserritar guztiak gorroto bizia izan bear leuskioe.

XXIV

GURE BASERRITARRAK BE SARIETAN SARTU NAI

Errenten gora-berea dala-ta; Madril'go agintariak, baserrietako maizterrai azken urteokaz ugazabak, zio berezi barik, jaso dautsen etxe-errentea, eratsiazoteko eskubidea emon dautsela-ta, Langillien Batz Orokarra (erderaz Unión General de Trabajadores deritxona) be or ibilli ei-da bere sareak baserriraiño zabaldu ta maizterrak batez be sarietan sartu nairik. Entun dodanez, maizterren batzuk sare-malletan jausi be egin dira. Au, ziñez, koipe billa dabiltzan beste morroi orrei entzun eta jarraitzea baño askoz txarrago ta kaltegarriago da.

Ugazabai etxe-errentea eratsiazoi nai dautsen maizterrak, Bazkun orretan zetan sartu eztauke, olako bidera jo barik be errez lortu daikien gauzea da-ta; baña baserritar askok Langille Batz Orokarr au zer dan eta nortzuk darabillean eztakie: izen ederra dauko-ta izana ta mamiña be onak diralako ustean dagoz, bear ba-da. Onezaz gañera, Bazkun onetako ordezkariak azeri zarrak dira-ta, euren asmuak, lenengotan beintzat, erdiz-erdi baño eztabez agertzen: asmu onak erakutsi ta zitalak ostendu, ori egiten ondo dakie. Erlejiño arazoa —esan daroe— ori bakotxaren zeregiña da ta, gu orretan ezkara sartzen; gu langille gaxoen alde gabiltz eta onein bizibidea obetzeta baño beste asmurik eztaukagu. Langille kato-likuak euren sarietan sartzeko, olako gauzak esaten dabez, baña ori guzur biribilla da.

*Langille Batz Orokarr onen buru nortzuk dira? Langille-Bazkun
au nortzuk darabille?*

Bazkun onen buru ta jabe sozialistak dira, nai daben lez darabille ta nai daben lekura daroe. Madril'go Lege etxean sozialistak dira nagusi: oneik an daukezan aldunak eun da ogeira urreratzen dira ta zer nai ta axe egiten dabe. Nok eroan ditu ara? Langillen Batz Orokarrak bere autarki edo botoak sozialistai emon eutsezalako, orixegaitik daukez oneik ainbeste aldun edo diputadu Madril'go Lege'etxean. Langillen Batz Orokarrak ara bialdu ebazan aldunok, erlejiñoaren kaltean ezer ez ete-dabe egin? Ez

gitxi be! Egun gitxi dala esan dau Kordero'k, Madril'en dauken buruzagiak: Langillien Batz Orokarra ta sozialistena ondo baño obeto aitzen dira; burdinbideko barrak baño geiago alkargandik urrundu barik, Bazkun biok bide batetik doaz; asmu ta elburu bardiñak daukez eta gure erkaltsein edo ministroak orain arte egin dabena, guztiok ontzat emoten dogu.

Langille Batz Orokarrak (ugetistak) 1932'garren urtean egin eban Madrid'en bere azkenengo batzar nagusia. Urrilaren 22'an egindako batzardian etziran ordezkariak umekieretan ibilli: ogasuna ekarteko gai ta bide firna guza guztienjabe, gizartea egin ber zala erabagi ta argi ta garbi autortu eben. Gero sozialistak eztirala esango dabe latsa gitxigaz.

Batzorde eragillerako be sozialista ezagun onexek autu beazan batzarrak: Besteiro, Saborit, Largo Caballero ta abar. Igazko auteskunde aurretuan arrokeriz esan eta aldarrikatzen eban Bestiro'k España'ko sozialistak inoz baño Marxtarrago zirala, ta Largo Caballero or ibilli da, arteak artu, eziñik, aginpidearen jabe egiteko, ezketar gorriakin, batera matxiñadea sortu bear dabela-ta. Jaun orrein eskuetan dagoan Langille Batz Orokarra, izenez ez arren, izatez eta benetan sozialistia dala ezin ukatu.

Izan be Langillen Batz Orokarra sozialistena da, oneik darabille ta edozein gauzatan onei laguntzen dautse; baña enetako sozialista ta katoliku batera inor be ezin izan daitekela Aita Santuak argi ta garbi esan dausku: augaitik katoliku diran eta izan nai daben gure baserritarrak, arduraz ibilli bear dabe Langillen Batz Orokarraren izenean mesede opaka yoakezan morroi orreikaz.

Baserritarrak, lugin edo labradoreak, euren eskubide ta ondasunak zaintzeko alkarrekin batzandu bear leukie, euretarikoa eztanik baltzu orretan artu barik: eurentzat egokia izango dan Bazkuna ipiñi, onen buru be euretarikoak izentau eta eurak erabilli bear leukie. Argiatsunik bear izan ezkeror orretan baserritarrak gogoonez lagunduko leuskioen gizon argiak badagoz batean-beste; bear danean onako gizonai eretxia esakatzeta ondo da; baña bazkuna zuzendu ta erabilten euretarikoa eztan inori be eztautse itxi bear, norbere eskubideak ondoen norberak zaintzen dituta. Gipuzkoa'ko nekazariak olakoxe Bazkun edo Alkartasuna egin dabe: Bizkaia'n be beste orrenbeste egitea ondo litzake, alkarren aurka ibilli barik.

XXV GIZARTEKERIA TA ERRUSI'KO BASERRITARRAK

Gizartekeri edo sozialismoa nagusi dala, etxagunik bat egiñik be ez litzateke izango. Baserritar guztiak estaduaren maizter izan bearko leukie. Ori ondoen dala, gizartekeriak ori baño txarragorik be ekarri leike ta. Estaduaren maizter edo errentadore izan bearko leukien baserritarrak, agintari-ordekoen begi zorrotza gañean dabela, ez litzatekez ondo ibilliko, baña maiztertzea be galerazo bear dan gauzea dala-ta, baserritarrak estaduaren solo ta lurretan, lantegitetako langilleen antzera, lan egin bearra ba'letorkie, orduan askoz be txarrago ibilliko litzatekez.

Gizartekeriak berenez orraxa garoaz eta eretxirik zorrotzenetariko gizartekeri-zaleak orixe nai dabe. Errusi'n gizartekeria ala baltsakeria (komunismoa) nagusi zein dan ziur eztakigu. An nagusi, baltsakeria dala diñoe; baña, egia ete-da? Errusi'n euren eskuko, euren buraren jabe diran gizabatzak ete dagoz? Ango gizabatz ta errialde guztiak Moskou'ko agintari nagusien menpean dagozala obeto dirudi. Beste jaurgo guztiak batasuna arrerazoko dautsen agintaritzan nagusi ipintea, ori ezta baltsakeriaren asmua, gizartekeriarena baño. Errusi'ko lurralde zabal guztia Moskou'ko agintarien menpean dagoala deritxat, onei gogoak emoten dautsenean, alde baten zein bestean yibitots izugarria ateraten dabe-ta. An naste-borraste andia dabillega badakigu-ta, gizartekeri ta baltsakeria be nastean dabilzala esango neuke.

Gure baserrietatik ola ta lantegietara doazen gazte batzuk Viva Rusia! deadarka bein baño sarriago ibiltzen dira. Zer diñoen ba ete-dakie? Nik ezetz uste. Errusi'ko baserritarrak zelan bizi diran jakitea, gazte orrei ta beste batzuri be ondo etorriko yakela uste dogu. Andi-andiak baño eztoguz aitatuko, ara joateko ta alan biziteko gogoa kentzeko, andi-andiok be naiko ta lar dira-ta.

Boltxebikiak nagusi egin ziranetik ona, Errusi'n iru jaurkera edo gobernu-klase euki dabez eta beste orrenbeste bizikera angos baserritarrak be. Lenengo aldian gudari gorrien agintzapeko baltsakeria 1921'garren urteraño; gero *Nep* eritxon ondasunen jaurkera barria 1925'garren urterarte; arrezkero gudarien menpean barriro be baltsakeri edo komunismoa dauke. Errusi lur zabal andien jabe da-ta, estaduak guztiak beretu zituan; baña baltsan erabilteko eran erdiak baño asko geiago ezin ipiñi izan ditu, orretarako alak egin arren.

Errusi'ko baserrietarren bizikerea, zelakoa izan ete-zan Lenin'en agintzapean?

Lenengo aldian lurrak era bitakoak ziran: batzuk estadiarenak eta onei *sovhoz* eritxoan; beste batzuk baltsan edo nasteen erabillean Lenin'en aginduz, orretarako alkartu ziran baserritarrek eta onei *kolhoz* eritxoan. Orrezaz gainera baziran baserritar batzuk solo ta bazterrak eurenak izan bai'liran, eurak landu ta erabilleanak be. Estadiak lurralde guztia baltsan ezin ipiñi ebalako, baserritar orrei bakean itxi eutsen. Ziñez, ori agintarien gogoko gauzea etzan izan; baña besterik eziñean, ez ikusi egiten eben.

Estadiak urdalla andia, ori aseteko asko bear, eta lurrak ekarren zitu guztia berea zala esan eban, eta baserritarrai urte barruan biziteko ta barriro ereiteko beste itxita, enparai guztia kendu eutsen. Baña baserritarrek be zoroak ez izan ta urrengo urteetan bakotzak beretzat bear eban beste baño ez eben erein. Gosete izugarrai etorri zan eta bazan Errusi-aldean agin+karrask+otsa ta negarra baño etzana. Laguntasuna be bialdu yaken, orretan Aita Santua aurrenengo zala; baña ori ta guzti be millo asko il ziran gosez.

1921'garren urtean Lenin'ek bere asmuak porrot-egin ebalu autortu bear izan eban. Gauzak nai ta ez aldatu egin bear zirala-ta, *Nep* izenaz dazagun ondasunen jaukera barria nausitu zan Errusi'n. Jaurkera barri onek baserritarrau lurren jabetzarik ezeutsen emoten, estadia baño beste jaberik ez egoala-ta; baña landu ta erabilli nai ezebezan lurren gozomena bai, ori emoten eutsen eta lurrak ekarrena, euren bai'litzan saltzeko eskubidea be bai. Merkatuak be ipiñi ziran batean-bestean eta baserritarrai agintariak deadar egin eutsen, esanaz: Aberats izateko aldia etorri yatzue-ta, aberastu zaitezte.

Eta zelakoa ete-da Stalin nagusi egin zan ezker?

Baña baserritarren zorion txiki orrek ez eban luzaro iraun. Stalin'ek barriro baltsakerira jo eban eta ango baserritarrek gudari gorrien begi zorrozpean, barriro be alper eta arlote askorentzat lan egin bearrean dagoz. Stalin dalako orrek lengo *sovhoz* eta *kolhoz*'ak berbiztu ebazan eta baserritar guztiei, nai ta ez, baltsa orreitan sartu eragiteko, tximizta gorriak erabilli ditu.

Baziran Errusi'n be bazter onaren jabe ziran baserritar aberatsak: onei ango izakuntzan *kulak* deritxoe. Guztiak ago bete azurraz itxi ditu Stalin dalako morroi orrek. *Kolhoz* baltsan sartzeko agindu eutsen guztiei ta geienak nai ta ez sartu bear izan dira. Orretarako gogo txarra eukenai, bazterra kendu, sasi ta otaz beteriko mendi-aldapa idorra erakutsi ta esan eutsen: zuk zeure kontura lan egin nai dozu, ezta? Ba, darabilzun bazter au geurea da-ta, zeure kontura lan egin nai ba-dozu, antxe mendi-aldapan daukazu orretarako toki egokia ezin ohea. Zoaz ara. *Kulak* edo baserritar etxagunok, ikaraz eta txarragoaren bildurrez, *kolhoz* baltsan sartu bear izan dira, bizi-al izateko orixe baño beste biderik eztabe euki-ta. Errukarraik benetan orreelan bizi diran baserritarrek.

Eta Errusi'ko lugiñak (nekezariak) orain zelan ete-dabiltz?

Orain Errusi'n iru eratako *kolhoz* edo baserritar-batzak ei-dagoz. Lenengo mallako btzan dagozan baserritarrek, lurra mugarriz bananduta ei-dauke: bakotzak bere sallean lan egiten ei-dau ta orretarako bear dauzan abere ta tramankuluak be laketzen ei-dautsoez, artzen dauanetik onenbeste edo ainbeste estadiari emotekotan: ori zetan esan bez. Bigarren mallako *kolhoz*'ai *artel* deritxoe. Onelako batzan dagozan baserritarrek, lurra mugaz banandura barik, guztiak aldran ei-darabille: lankai ta abereak be guztienak ei-dira ta bakotzak guztientzat lan egin bear ei-dau: orraitik be bakotxari beien bat eta olloen batxuk edo, bereak bai'liran, eukitea laketzen ei-dautsoe. *Kolhoz*'ik bikañena irugarren mallakoa da. Onelako batzan bakotzak bere gauzarik ezertxu be ez ei-dauko; guztia baltsan ei-dago ta guztia guztiena ei-da. Ango agintarien begiko onexek azkenengo *kolhoz*'ok ei-dira ta baserritar guztiak onako baltsan sartzeko alak egiten ei-dabez.

Ango baserritarrek —geienak beintzat— agintarien asmaketa ori begi txarrez dakuse: gudari gorrien menpean estadiarentzat guztiak aldran lan-egin bear orrek, neke gorriak dakartsez; olakorik ez leukie nai; baña bizi al izateko beste biderik eztauke-ta, gaxo andiak, gura nai gurez euren buruak buztarri astun orrn azpian ipiñi bear izan dabez. Errusi'n boltxebikiak etorri aurretik be, baserritar asko etziran ondo bizi; ori egia da; baña orain gizon be eztirala nekez eta lorrez bizi dira, gizonaren eskubide barik, zamarien antzera lan-egin bear dabe-ta. Ori orreelan izanik, Viva Rusia! deadarrez ibilteko gogo bear da!

XXVI

BOLTXEBIKIAK ETA DUMPING'A

Errusi'n baserritarrak txarto dabiltzanik askok eztabe siñestu gura. An garia ugari egon dala beste estaduei egin dautsen *Dumping* orregaz argiro erakutsi dabe-ta, ango baserritarrak txarto ta gosez ibiltea, zelan izan daiteke? Ori beneetan siñeskatxa da. «Lurak bere emaitzak ugari dakartzanean, bizibidea merkeagoa izan oi da: Errusi'n lurak bere zitu ta emaitzok ugari ekarri dauzalako, errusitarrak atzerrietan be gari, garagar, olo ta olako gauzak, beste inok baño merkeago saldu al izan dabez, eta Ameriketa'ko erri batzuetan euren gariak saldu eziñik, erre egin dabezala be entzun dogu. Errusi'ko baserritarrak garia zenbat nai, atzerrietan erdi debalde saltzeko lagin artu ba-dabe, baserritarrak aek txarto ibiltea aiti be ezin leiken gauzea da-ta, olakorik eztoqu siñestu nai». Askok ori esan daroe; baño ango agintarien asmuak ezagutu ezker, gauza bi oneik, atzerrian garia merke saltzea ta baserritarrak txarti ibiltea errez alkartu gegikezan gauzak dira.

Errusi'ko agintariak ango gari, olo ta enparauak atzerriera, zegaitik bialdu ete-dabez? Eta ain merke, zegaitik saldu?

Orixek jakin ezker, matazea askatuta dago. Atzerritarren ederra irabaztearren ala inori mesede egitearren izan ete da? Errusi'ko agintariak euren onaren billa dabiltz: dauken jaurkera edo agintzeari eutsi nai dautse. Atzerrietan Errusi'koaren antzik be eztauken jaurkerak nagusi diran bitartean, euren ezin sendotu daitekela ba-dakie: ibilli ta ibilli, azkenean ankaz gora joango ez ete-dan bildur dira-ta, origaitik jaurkera orrek sakabanatu nai leukiez. Errusi'koaren antzeko matxiñadak sortu daitezkan, atzerrieta-ko agintariei al bait eragozpen eta zoztorrik geien ipintea lakorik eztagoalata, asmu orregaz euren gariak atzerrietara biladu ta al bait merkeen salgai ipiñi dabez.

Ori egiñaz lortu nai izan dabezan gauzak, onexek dira: atzerrietako gairak bear bestean saltzea eragotzi, lugiñak praketan estu ipiñi, lur-langilleai matxiñadara bultz-egiteko, Errusi'ko langilleak ondo dabiltzala erakutsi, beste inongoak baño obeto bizi dirala siñestu eragin.

Baña atzerrietara bialdu daben gari ori. Errusi'ko agintariak nondik eta zelan lortu ete-dabe?

Atzerrian merke saldu dabela badakigu; baño merke saltze ori, zegaitik izan ete-da? Errusi'n bertan merkeago eskuratu dabelako, orixegaitik izan dala ezin ukatu; baño ango agintari bitxiak garia ain merke, zelan eskuratu ete-dabe? Ortxedago untzea. Diñoenez, baserritar gixaxoi eten barik lan egiñazo dautse, gudari gorrien agintzapien: gero langille errukarri arei biziteko lagin itxi ta enparaua kendu. Ori gure artean lapurreta garbia da; baño Errusi'n ez: an gauza guztiak estaduarenak dira-ta, ori ezta lapurretea, norbera eskuratzeabaño. Errusi'ko agintariak azeri bizkorrak dira-ta, ango garirik geienak duan eskuratu dabez, eta duan eskuratu dabezalako, edo obeto esateko, ango baserritarrai ostu dautsezalako, orixegaitik atzerrietan oso merke saldu al izan dabez; baño ori egiñaz, Errusi'ko baserritarrak zer irabazi dabe? Mesede baño kalte geiago ekarri dautsela zetan esan bez: augaitik atzerrietan garia merke saltzea ta Errusi'ko baserritarrak txarto ibiltea errez alkartu gegikezan gauzak dira.

Eta ori orrelantxe izan dala jakiteko, burua ausi bearrik eztago. Luginza edo nekazaritzan, errusitarrak Ipar-Amerikarrak baño aurrerratuago ete-dagoz? Eztago olako masti-atxurrik! Lur lantzean be Ipar-Amerika Errusi baño askoz aurrerratuago dagoala edonok daki. Errusi'ko morroiak garia Ipar-Amerika'ra be bialdu dabe ta —arrigarriago dana!— ara eroan ta gero, bertoko garia baño merkeago salgai ipiñi dabe. Mirari aundi ori, zelan egin ete-da? Errusi'ko agintariak ango baserritarrai euren lana bear bestean ordaindu ba'leutse, mirari ori ezelan be ezingo eben egin. Mirari ori egin al izateko, Errusi'ko agintariak bide bat baño eztabe euki: lurak dakarren guztia, estaduarena dala, ori ontzat emon ezker, biderik errezena: baserritarrai bape ordaindu barik edo oso gitxi ordainduta, lan egiñazo; onein lanaz lurak dakarrena, lapurreta barik, duan artu ta merke saldu. Estaduak inorena duan beretu ezker, merke saldu arren be irabazia dauko. Guztia estaduarena dala-ta, inorena artu ta saltzen daben agintariok eztabiltz txarto; baño, lanaren irabazi barik gelditzen diran baserritarrak? Atzerrietan garia ain merke saltze ori, Errusi'n baserritarrak inok uste baño txarrago dabiltzanaren ezaugarri argia da.

XXVII ALOGERA TA ALOGEREKOAK

Langilleen alogerak jaso edo goratzeko asmuz oporketarik asko egin dabez sozialistak; baña gizartekeriaren elburua ez ei-da ori, besterik baño. Oraingo alogerik bein-betiko baztertu ta, gizartea beste era batera, alogereko barik, atondu ta antolatzea, gizartekeriaren asmua orixe ei-da; baña ori ezta egia. Ekarkor diran gauza guztien jabe ta ugazaba, estadua egin nai dabe sozialistak; baña buru ta agintari barik, estadua ezin ibilli daiteke-ta, izenez ez arren izanez beintzat, gauza ekarkor guztien ugazaba ta jabe agintariak eta onein ordekoak izango litzakez, eta enparau guztiak lan egin eta lanaren orde zek emongo leuskionaz ase ta naikotu bearko leukie. Ori alogerekoak gitxitzeko baño geitu ta ugaritzeko bide ohea dala edonok dakus.

Eleizeak, osterak, ugazabak geitu ta alogerekoak al bestean gitxitu nai ditu. Lurreko ogasunak dagozan baño obeto ta zuzenago banadu daitezkan, langilleai zor yaken besteko alogera emon bear yake: zur eta ardura-tsuak diranak, bakotxean zerbait aurreratu al izango dabe, eta aurreratu daben orregaz etxe nai solo nai beste zer-edo zeren ugazaba ta jabe izan daitezkan, bideak leundu ta erraztu bear yakez. Ori diño Aita Santuak, eta euren kontura lan-egin daikienak geitu ta alogereko sollak gitxitzeko bide-rik onena orixe dala ezin ukatu.

*Alogerak neurri zuzenera ekarteko, aintzat artu bear diran gau-
zak, zeintzuk ete-dira?*

Aita Santuak iru gauza aitatzen ditu. Lenengo ta bein, edozein lan-gillek bere onerako ezeze gizartearen onerako be lan-egin daroa-ta, bea-riñaren eta beronen sendiaren bizibiderako lugin gitxienez izan bear dau alogerak. Sendiko enparauak, bakotxak al dauan eran, buru dan aitari bear dana irabazten laguntzea ondo da, ta sendi askotan, luginñen eta denda-rien artean batez be, olan egin oi da; baña sendiaren biotz dan ama, ume-txuen azi-ikaskuntza laga-ta, ola ta lantegietara aloger billa joan bear iza-tea, txarto dago ta gizartearentzat be kaltegarri da: ori dala-ta, sendiko buru diranak, euren alogeraz etxeko bearrizan arrontai arpegi emoteko lugin irabazi dagien, alak eta lerrak egin bear dira.

Ori egin al izateko orain eragozpenik ba-dago, eragozpenok albait lasterren baztertu ta gauzak beste era batera ipiñi bear dira: gizartearen beti nagusi izan bear leuken zuzenak orixe eskatzen dau-ta. Gurasoak seme-alabak ekarri dabezalako, langille-sendiaren premiñak geitu oi-dira: bea-rrizanok geitu diranean, irabaziak be era berean geitu daitezkan, neurri ta bide egokiak artu dabez ugazaba batzuk; ori egin dabenok benetan txalo-garri dira ta gogoz txalotzen doguz —diño Aita Santuak—. Ordainbide kutxak antolatu dabezan ugazabak dira Aita Santuak goستن dituanok.

*Alogerak neurri zuzenera ekarteko, bigarren aintzat artu bear
dan gauzea, zein ete-da?*

Alogeren neurria izentau al izateko, garatz edo negozioa zelan dabi-llan be kontuan euki bear da. Garatzak, porrot egin barik, emon ezin lei-kezan besteko alogerak eskatzea, bidegabea litzake, ta garatzarentzat ezeze langillearentzat be azkenean kaltegarri, garatzari porrot eraginagaz, non lan egin eztaukeal geldituko litzakez-ta. Baña langilleai alogerak eras-teko, ugazabak gitxiago irabaztea, ziorik naiko ete-da? Zelan dan. Ugazabak nagikeriz bere garatzari jaramon gitxi egiten dautsalako, nai bere lantegian aurrerapenak sartzeko ardurarik euki eztaualako; gitxiago irabazte ori ortik ba'letor, langilleai alogerak erasteko ziorik naiko eztala diño Aita Santuak.

Langilleai bear besteko alogera emoteko lugin, garatzak irabazi ezpa-dagie, ta ori agintariak zerga andiegiz zapaltzen dabezalako nai lanaren ekarkiñak merkeegi salduazoten dautsezalako ba da, ori dagien agintari txarrak langilleetaz be errudun dira. Olako estualdietan guztiak, ugazaba ta langilleak, alkar ondo arturik, alak egin bear dabez estualditik albait ondoen urteteko, ta agintariak be al bestean lagundu egin bear daute. Garatza oso txarto ba'lebil, jarraitu ete-leiken ala lantegia sarratu ta langi-llea beste lantegiren baterako bidea artu bear daben, oldoztu ta erabagi bearko da-ta, orduan, ugazaba ta langillen arteko eretxi-batasuna iñoz baño bearragoa izango da.

Alogerak neurrian erabilteko, ze besterik euki bear da kontuan?

Alogeren neurria gizabatz osoaren onak eskatzen dauan bestekoa izan bedi. Aurrerago esan dogunez, langille ta alogerekoak, euren iraba-

zietatik zerbait aurreratuaz, zelako edo alako domu edo jabetzarako bidean ipini bear dira: ori gizabatz osoaren onak eskatzen dau. Baña gaur egunean batez be, beste gauza bat be gomutan erabilli bear da: langille asko, aspalditxuan batez be, lan billa ta non lan egin eztaukeal dabiltz. Lan egin al eta nai dabenai orretarako eretia emon bear yake. Alogerak bear dan neurrian erabilteak, orretarako askotxu lagundu leike; zentzun barik larregi eratsi nai goregi jasoteak, ostera, eragozpenak ekarri be bai. Diru-egarriz eta zentzun gitxiz alogerak gora ta bera erabilte ori dala-ta, aspaldian ainbat langille, non lan egin eztaukela, aserrez dabiltz. Aberriak be txirotu egindira, nastea ta matxiñadea edonon sortu da, bake ta atsedetik inon eztago. Gizabatz osoaren ona zokondora jaurti ta norberak geiago irabaztearren beste barik, alogerak eratsi nai jasotea, gizarteko zuzenaren aurka da.

Azkenez, ogibide ta zeregin guztietako alogerak, lugintza, ola-ekin-tza, saleroste ta enparauetako irabaziak, asiñon zuzenez alkartu bear litza-kez. Ori egingo ba'litz, gizarteko ogibide guztiak gorputz bat lez egingo leukie ta gorputz-atalak bata-besteari launtzen dautsen antzera, gizarteko ogibideok be alkarri lagunduko leuskioe. Ogibide guztiak onelan, adiñon zuzenez, alkartu ezkerro, ogasunetzazko arazo au oñarri sendo gañean legoke, ta langilleak euren premiñai arpegu emon eta nasaitxu biziteko lagin irabazi al izango leukie. Langilleen bizibidea goratze onek, ostera, ezeren kalte barik, onbideai be mesedea ekarriko leuskioe. Ori diño Aita Santuak, eta alogerekoen bizibidea obetu ta gizartea bakez ipinteko, sozialista ta antzekoen txakur-amesak baño bestelakoa da Aita Santuak diños-kun ori.

XXVIII

GIZARTEKERIA TA ALOGEREKOAK

Beargiñen lana alogeraz ordaintzea, okerkeri andia ta langille gaxoak joputza errukarrian eukiteko bidea dala diño sozialisten buruak. Ori dala-ta, oraingo ugazabok eta oneik langilleai damotsezan alogerok bein betiko kendu bear ei-dira, estadua baño beste ugazabarik inongo inon laketu baga. Ugazaba bakarria izango dan estada onek, ordainbide-txartelak emongo ei-dautsez langilleai, ta biziteko nai jolasteko bear dabena, txartel orreimbidez erodi ta eskuratu al izango ei-dabe langilleak. Baña ordainbide-txartelak, zer dira? Ondo begiratu ezkerro, estaduak langilleai emongo leuskioen alogera baño besterik ez. Au onelan izanik, alogeraren izena aldatuaz eta estadua ugazaba bakar egiñaz, zer aurreratuko ete-litza-te? Ugazaba bakar onen menpean alogerekoak geitu ta ugaritzea baño besterik, ezer bez.

Gizartea gexo andi ai-dago. Txarto dagoalako sendakai edo erremedio indartsua bear ei-dau. Bear dauan sendakai ori gizartekeriak ei-dakartso. Sozialisten buruak diño beintzat.

*Egia ete-da? Gizartekeriak alogerean dabiltzan langilleen bizibide-
dea, obetuko ete-leuke?*

Sozialistak baietz diño; baña diñoen ori on egiten, egia dala erakusten, eztakie. Ori on egitea gauza gatsa da izan be. Giartekeria nausituko ba'litz, edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe gizabatza ala estadua izango litzateke. Gauza orrean ugazaba izenez gizabatza ala estadua; izanez eta benetan gizabatzaren nai estaduaren buru ta agintariak, benetako ugazabak oneik izango litzakez, eta langilleak orrean otsein eta morroi. Lanak eta lanaren irabaziak banatzea, gizarteko agintarien ta onein ordekoen ardurea izango litzake. Agintari ta ordekoen aizkideak ondo ibilliko litzakez: enparauak gaur egunean baño be txartoago, estadua sabel andi ta biotz txikiko ugazaba da-ta.

Gizartekeriak alogerekoen bizibidea asko obetuko leukela diñoen sozialistak. XIII Leon Aita Santuak bizibide ori txarragotu egingo leukela adierazo euskun, eta Aita Santuak zer ziñoan ondo ekian. Edozein langillek bere lanaren ordaña, bere alogera artzeko ezeze aloger orregaz

naian dauna, bere ta berien mesederako ondoen deritxona egiteko be eskubide osoa dauko. Irabazietatik zerbait aurrerratu ba-dagi ta arduraz bizita aurrerratu dauan diruaz etxe naiz bazter bat erosi ba-dagi, eroditako etxe naiz bazter ori langillearen alogera baño besterik ezta; beste era baten bai, baña ñangilleak bere alogeretik aurrerratu dauana da-ta, langilleak orrelan erositako etxe naiz bazterra, bere izerdiz irabazitako alogera bai-zen berea dau. Ondasunetzazko jaunza edo jabetzea orixe baño besterik ezta.

Baña, sozialisten eretxiz, edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen jaun eta jabe gizartea baño beste inor ezin izan daiteke: gizon bakotxak orretarako eskubiderik ez ei-dauko: origaitik eskubide ori-gizon bakotxari kendu ta gizarteari emon bear yakola diño; baña onelan alogerekoen bizibdea, obetu bearrean, txarragotu egiten dabel, nok ukatu? Lenengo ta bein langilleari bere izerdiaz irabazi dauan alogera ondoen deritxonez erabilteko aukeramen edo libertadea moztu egiten dautse sozialistak; gero, bere ondasuna, bere aziendatua geitzeko itxaro-pen eta almena be errotik ebagi. Ori ta guzti be, gizartekeriak alogereko-en bizibidea asko obetuko leukela esango dauskue. Lotsa gitxi bear da ori esateko.

Ogasun ekarkorren edozein jabetza lapurretea dala diñoen sozia-listok, burutik ondo ete-dagoz?

Bakotxaren jauntza ta jabetzea lapurreta garbia zala esan eban Proudhon'ek. Lapurretaz eskaturiko guzur-jabetzarik ezta goanik eztiño-gu; baña iruzurrez eta lapurretaz zerbati beretu daun edonor jabeari biur-tu bearrean dagoala, Jaungoikoaren legeko zazpigarren aginduak diñosku. Proudhon'en esana sozialistak be sarritan erabilli dabe. Edozelako onda-suna ekarteko gai ta bide diran gauzen jabetzea gizon bakotxak beretu da-dagi, ori lapurreta garbia da sozialisten eretxiz. Ori diño beintzat; baña diñoen ori guzur birilla da.

Guzurra dala ikusteko, egin daigun kontu langille bik zeregin eta ira-bazte bardiña daukezala: urtean bost milla bana lauerleko irabazten dabe-zala. Batak nasaitxu bizi nai dau: ondo jan, ondo edan, ondo jantzi, ara ta ona ibilli, au ta besta ikusi, jolastu ta atsegin artu. Orrelan bere irabazia urteri eralgi ta sautu daroa. Berea dau ta bereagaz ondoen deritxona egi-teko eskubidea dauko —esan leike norbaitek—. Ori be ezta beti egia; baña eztaukanik be eztiñogu.

Beste langillea arduratsu ta begiratuagoa da: bear-bearrekoa baño eztau eralgi nai; urritxu bizita, urtean bi milla lauerleko aurreratzen ditu. Etxagun izan nai leukela-ta, urten batzuen buruan aurrerratu dauanaz etxaldea erosten dau ta etxagun egiten da.

Langille biok zeregin eta aloger bardiña euki dabez; baña biak, bar-din lan-egin ete-dabe? Ez orixe! Gizon askorentzat irabaztea baño iraba-zitik aurreratzea gatzago izaten da. Dirua aurreratzeko be burua naktu bear da-ta, bigarren langille onek birritan lan-egin dau: irabazten bein eta aurreratzen beste bein. Aurrerratu dauan dirua irabazi eban alogera bai-zen berea dau. Erosi dauan etxaldea, aurrerratu dauan diruaren ordaña baño besterik ezta-ta, aurrerratu dauan dirua bai-zen berea daukala ezin ukatu. Dirua aurreratzeko ardurarik artu eztauan beste langillea ba'letorkio ta esango ba'leutso: «Aiskidea, lapurretan egin dozu: erosi dozun etxalde ori ezta zeurea, gizartearena baño, eta gizartearena dalako, zurea bestean neu-rea be ba-da». Au ondo ete-legoke? gauza zuzena ete-litzake? Bidegabekeri andia izango litzatekela edonok dakus, sozialistak izan ezik.

Gizartekeria nausituko ba'litz, langille onek bere izerdi ta alegiñaz erosi dauan etxalde ori berea eleuke izango: lurak landu, lurak lekarke-zan zitu, arnari edo frutuak saldu ta ortik biziteko eskubiderik eztaukala esango leuskioe benetako sozialistak, lurra ta nen zituak gizartearenak baño beste inorenak ezin izan leitekezala-ta. Sozialistarik otzan edo man-tsoenen eretxiz bem langille onek erosi dauan etxalde ori berea dauanik ezingo leuk esan: geienez be estaduaren maizter bai'litzan, etxaldea era-bilten ordaña dauan etxaldearen errentea estaduari ordaindu bearko leud-kio. Ori ta guzti be, sozialismoa gizartean zuzentasuna ipintera ta aloge-rekoen bizibidea obatzera datorrela esango dauskue. Siñestu dagioena ezta tentel makala!

XXIX

LANA BEAR DAN LEZ ORDAINTZEKO, ALOGERAZ GAÑERA, BESTE BIDERIK BE BA DAGO

Alogera berenez bidegabea eztala argiro irakatsi dauskue XIII Leon eta XI Pi Aita Santuak. Eta egiz, ugazabak langilleari, onen lanari dago-kion baño aloger txikiagoa emongo ba'leutso, orduanbai, orduan bidega-be ta makurkeria agirian legokez; baña lanari dagokion besteko alogera emon ezkerro, orretan bidegaberik ezta iñon agiri.

Domua (kapitala) lan barik, ezta irabazpide: lanak be, domu barik, gauza andirik ezin egin legike. Irabazia ekarteko ugazaben domua ta bear-giñen lana alkartu ta batu egiten dira. Ez bata ez bestea ezta irabazpen osoaren iturri, biak batera baño; augaitik zuzena ausi nai ezpa-da, ugaza-ben domuari ta beargiñen lanari, bakotxari beretokamena zeatz emon bear yako.

Baña tokamen ori norañokoa dan, nok neurtu ta erabagi?

Garatzaren irabazietan domuari ta lanari dagokiezan tokamenak zeintzuk diran, oraindik ezta iñok argiro azaldu. Ezta izan be egiñen erreza. Orraitik be, gauza bat guztiok dakusgu. Garatzaren irabaziak geitzen diran neurrian, domuaren tokamena andiagoa izan oi da; baña irabazpenen geitze ori, zek ekerri dau? Geitze orren iturri be ugazabem domu ta beargiñen lana, biak bateara izan dira-ta, lanaren tokamena be jaso ta goratu egin bear dala begien aurrean dago.

Au dala-ta, auren garatzetan, *escala móvil* deritxoan aloger aldakorra ipiñi dabe an, or, emen ugazaba batzuk, garatzaren irabaziak gora doazanean, langilleen alogera be goratze orren lauren baten-edo jaso ta irakoriaz. Esaterako, upelkada arrikatza 20 lauerlekoan saltzen danean, langillearen alogera 10 lauerleko ba'litz, arek 30'ra igon ezkerro, onen alogera 12'50 izango litzateke. Au be zerbait baño geiago da; baña alogeraren goratze au garatzak bere irabazkietan lortu dauanaren neurriz egiten ezta-lako, gizarteari askok gitxieko deritxoe, eta langilleai, alogeraz gañera,

garatzaren irabazietan be euren tokamena izentau ta emon bear litzakiela uste dabe.

*Garatzaren irabazietan langilleak euren tokamena eukite onetaz,
zer ete-diño Aita Santuak?*

«Alogera berenez ezta bidegabea eta ba dala diñoenak, XIII Leon gure Aurretikoari irain andia egiten dautse —diño XI Pi Aita Santuak—; baña alogera berenez makurkeri ta bidegabea izan ez arren be, oraingo gizabatzen izakera ta bizikerea aintzat arturik, aloger-egiune edo kontratu ori, baltzu-egiunearen bidez, albestean leundu ta gozatuko ba'litz, gure aburuz obe litzateke». Ori esanaz, auxe adierazo nai dausku Aita Santuak: langilleai, alogerez gañera, garatzaren irabazietan be euren tokamena emongo ba'litzakioe, ori aloger solla baño egokioaggo izango litzatekela. Eta tokamen onen bidez langilleak, ugazabekin batera, garazkide izatera ba'letorz, oraindik askoz obe. «Gauzak onelan atondu ezkerro —diño Aita Santuak— langille ta arazodunak garatzaren jabetzan, lanaren zuzentzean eta irabazietan be zelanbait eskua artzen dabe», eta esku-artze ori ugaza-ba ta langillen bakerako bide on-ona dala ezin ukatu.

Eta beste bein be onelan diño Aita Santuak: «Lurreko ogasun eta aberaskiok gizartean edozelan banatzea, ezta naiko. Elburu orilortzeko, aspaldion egindako aurrerapideak eten barik dagokionez, edo bardin dana, guztien onaren kalte barik, banandu ta zabaldu bear dira gizaki-mueta guztien artean. Irabazietan bakotxari dagokion tokamenetik giza-ki-mueta batak beseea albora bota ta esku-utsik iztea; ori galerazo egiten dau gizartean nausi izan bear dauan zuzenak». Bakotxari berea, orixe da zuzenbidea. Ori dala-ta, gizarteko zuzenari oñean eusteko, zelan edo alan, era batera edo bestera, domuari berea ta lanari be berea emon bear yako.

*Langilleai irabazietan tokamena izentau dautsen garatzijk, ez ete-
da iñon izan orain arte?*

Bai, azken urte oneitan olako garatzak ainbat izan dira, England'an batez be: baña langilleak oso garrantzi gitxi emon dautselako, irabazieta-ko tokamenaren izenaz ugazabak langilleai uskeri bana baño emoten izan ezteutselako, orixegaitik izan da. Izen andi orregaz ugazaba askok langilleai emon dautsena, batzuetan eskupekoa izan ei-da; beste batzuetan lan

ugari edo obearen ordezeko saritxua, ta bein baño sarriago, alogeraren narrutik aterariko ugela edo iruzur garbia.

Mamirik bako azal utsam izanik bako izen utsa, zetarako da? Langilleai olako uskeriak emotekotan, onein irabazietako tokamenik aita-tu be etzan egin bear. Zuzena jagon eta bakotxari berea emoteko, zetan esan bez, domuaren tokamena aziaz, lanarena be, aren lagiñean, jaso egin bear da, bestelan langilleai iruzur egitea izango litzake-ta. Langilleakin bakea nai dauan ugazabak, garbi jokatu bear dau, iruzurak aserrea ekar-teko baño bestetako eztira-ta.

*Ugazaba ta langilleak alkarren arteko bakez eta gogozago lanari
ekin dagioen, biderik egokiena zein ete-litzake?*

Garatzaren irabazietatik langilleai letorkien tokamenaz, oneik garaz-kide egitea; bakerako ta lanari gogozago ekiteko biderik onena orixe dala uste dabe gizartelari ospetsu askok. Ori bear dan lez egin eztalako, lanaren irabazietako tokamenak bere garrantzia orixegaitik galdu daula diño Pottier jaunak. Gauza onik egitekotan, jaun onen eretxiz langilleak garaz-kide egin bear dira, bakotxaren tokamenak laketzen dauan giñoan.

Ori zelan egin leiken be, naiko-maikoetan ibilli barik, argiro diño gizartelari onek, bere eretxia onelan azalduaz: a) Garatz edo ekintzaren irabazpen ziurra oñarriztat artu; legearen aginduz gerorako gorde bear dana, ortik eratsi; domu-garazkiei (oneik diruz ornidu bearrak ezipai'liran) euneko sei emon ta gero, enparauetan dana erdibitu bedi, domu garazkien eta lanaren artean ainbanatuaz. g) Lanari ezarri ta emondako kopurua, baltzuan urte bi gitxienez daroezan langille ta arazodunen artean banandu bedi, urte barruan bakotxak alogeretan jaso dauan kopuruaren neurriz. k) Lanaren tokamenak garatzaren kutxara beioaz eta mozkin lez euneko lau emon bekioe.

y) Langillearen kopuru ta mozkiñok domu-garazkiaren baliora eldu daitezanean, olako langilleari berelan-garazkia ezarri ta emon bekio, lenengoarena lakoxe irabaziaz. j) Lan garazkiok sortuaz batera, beste ainbeste domu garazki, bardiñean eta zozkeraz, sakeleratu begiz garatz-baltzuak. x) Lan garazkiok euroen jabeai domu-garazkidunen eskubideak bekartsoez batzar-nagusi ta beste arazo batzuetan. e) Baltzuko lankide ta arazodunai izan ezik, langille bat-ez-batek bere lan-garazkiok beste iñori ezpegioz saldu, baltzko buru diranen baimen barik. d) Garazkide dan lan-

gilleren bat il nai baltzutik urtengo ba'litz, orren lan-garazkiok erosteko eskubidea baltzuak berea dau.

Noz edo bein garatz-baltzua apurtu ta banatzera ba'letor, aren oga-sunak bere aburuz zelan banandu leikezan be, azaltzen dau Pottier jaunak; baña emengo ugazabok euren langilleak garazkide egiteko, nagi be nagi, muker be muker dagoz ta, orain olakorik zetan azaldu eztogu.

Ugazaba ta langille arteko asarre, gorroto, lazka ta burruka oneik, zelan edo alan, batera edo bestera —osoro kendu ezin ba-lediz-be— albait geien bigundu, baretu ta gozatzeko, alak edo lerrak egin bear litzakezala, ori gizartekari guztien eretxia da, ta Aita Santuak be argiro esan eta irakatsi dausku. Ugazabak aurreratuko ba'lira, gizarte-auzi au bear ba-da, matxiñada barik atonduko litzateke; baña ugazabarik geienak onetan amor emon baño beti burrukan ibilli be naiago dabe-ta, Doutreloux, Tournai'ko Gotzain jaunak bein baten esan ebana jazoko ez ete-dan bildur izateko da. Onetan erriaren bultzakadeari eutsi legion indarririk ezta-go; aldakuntzea nai ta naiez dator. Aldakuntza ori edo gugaz edo gu barik egingo da, eta gu barik egin ba'dadi, erlejiñoaren eta aberatsen aurka izan-go da. Eta orduan kokoteari atz-egitea, alperrik izango da.

XXX

GIZARTE-AUZIA TA UGAZABAK

Urteokaz meatoki ta oletako langilleak, batez be, Eleizearen magalpetik aurrez urrundu dira, ugazaben erruz be ez gitxi. Orratik be beste langille askok, Eleizearen irakaspenak aintzat arturik eta orrein gerizapean bizi nairik, kistar langille batzak eratu dabez eta gorriekin burrukan ibilli dira. Eleizeak azaldutako Jesukristoren irakaspenak gizarteko arazo onetan sartu ta oñean ipinteko, langilleak lez ugazabak be alkarrekin batzea, ondo ta egoki zala irakatsi eban XIII Leon Aita Santuak *Rerum Novarum* deritxon bere idazti ederrean; baña kistar dirala diñoen ugazabak Aita Santuaren deiari belarriak gor egin dautsez. Onetan langille asko kistar zintzoagoak agertu dira ugazaba asko baño.

Zer? Ugazabak, ez ete-dira ba alkarrekin sarri batzandu?

Batzandu bai; euren irabaziak geitu ta ugaritzeko bai ugazabok be indarrak sarri alkatu ta batu dabez; baña Eleizearen irakaspenak aintzat artu, oñean ipiñi, burrukak eragotzi ta gizartera bakea ekarteko asmuz, gitxi batzuk baño eztira alkatu. Onetarako ugazabok muker be muker ibilli dira, ta Aita Santuaren esanai, kistar izan ezpa'ltan baño jaramon geiagorik eztautse egin. Ori dala-ta, diño XI Pi Aita Santuak *Quadragesimo Anno* deritxon bere idaztian: «Eleizearen irakaspenai eskerrak, bear litza-kezan besterik ez arren, gaur egunean ainbat kistar langille-batz daukaguz, lugin edo nekazari ta osterantzekoena be bai».

«Ola-jaun eta ugazaben batzak dirala-ta, beste orrenbeste ezin esan geinke. Ugazaben batza oneik eratu ta egiteko gudari bizia erakutsi eban XIII Leon'ek; baña oraindiño gitxi baño eztirala eratu, tamalez autortu bearrean gagoz. Urritasun onen errua, bear ba-da, ugazaben gogorik ezari baño bidean idoro dabezan zoztor eta eragozpenai geiago zor yake. Eragozpenok ba dazaguz eta zenbaterañoakoak izan diran be badakigu; baña laster baztertu al izango dirala uste dogu». Ugazaben errua pizka bat zuritu nai leuke Aita Santuak; baña oneik arazo onetan nagi ta muker ibilli diralak, bere atsekabea be argiro darakus.

Ugazabok, nok zirikatatu ez ete-dabe enki?

Bai, errazoe andiaz esaten izan dabe langille askok: «Kistarrak gareala-ta, kistar-araupen eta Eleizearen irakaspenak oñean ipinteko batzandu bear gareala diñoskue. Ugazabak, oster, gu lez kistarrak izan arren, euren irabazpideak geitu ta ugaritzeko, Eleizearen irakaspen orrei jaramon barik, nai daben lez eta nai dabenakin alkatu ta batzen dira. Ori eztago ondo. Langilleok, kistar garealako, Eleizearen irakaspenak aintzat artu ta bete bear ba-doguz, ugazabak be, kistarrak diranak beintzat, beste orrenbeste egin bearrean dagoz». Ori esan daben langilleak, zuzen ibilli dira ta egin eztaben ugazabak, oker. Eleizearen semeak, diranak dirala, Aita Santuaren irakaspenai men egin bear dautse ta menik eztagioena, nai langille nai ugazaba dala, kistar ustela da. 1891'garren urtean argitaratu eban XIII Leon Aita Santuak *Rerum Novarum* deritxon idaztia. Langille ta ugazaben eginbearrak idazti aretan argiro azaldu ta adierazo ebazan.

Aita Santuaren irakaspenok aintzat artu ete-ebezan kistar-izena eroen ugazabok?

Somorrostro aldeko meatokietan jazoten zana gomutara ekarri daigun. 1903'garren urtean ba ziran an amabi millaren bat langille, geienak arrotzak eta bertokorik guztiz gitxi. Laneko orduak bederatzi-amar, batez beste. Zulatzalleen alogera amabost erreal: enparauena, amairu: emakume ta mutikoen, geienez be zortzi. Alogerik jasotea illerik-illera. Txabola ta txosna txar batzuk lo egiteko. Langillezañen azkurrtegi edo abazerietan jakiak be erosi bear. Onein salneurria eratsita gero, alogeretatik enparetan zan apurtxua, orixe artu eroen langilleak illaren azkenean. Bizikera bitxia langille aena! Domeka ta jaietan be lan eguberdiaño beintzat, kistar eginbearrek bete ta Meza entzuteko asti barik. Orren atxakia langilleak jai egu-netan be jan egin bear ebela, ta alogerik irabazi ezik, ez eukela zegaz janik.

Langilleakazko erruki ori atxaki garbia izan da; benetako zio edo errazioa, langilleai jai-egunez lan eragiñaz, ugazabai etorkien irabazia. Jai egunetan lan eragiñaz ugazabak sakelean sartzen eben beste diru, sakeletik atera bear izan ba'lebe, domeka jaietako lan ori galerazteko, aurrenen-goak ugazabok eurok izango ziran; baña lan orregaz etorkien irabaziak itsitu ebazan eta euren menpeko langilleak kistar-eginbearrek bete ez

arren, ardura gitxi. Ugazaba askok dirua baño beste Jaungoikorik eztabe euki.

Domeketako lan ori langilleen errukiz zan ba'litz; onei jaten emote-ko beste biderik egon ezpa'litz... baña alogerak pizka bat geituaz beste barik, eukiko eben langilleok domeketan jateko lagin eta ez egoan jai-egunetan lanik egin bearrik.

Orretarako bear zan beste, ez ete-eben irabazten ugazabok?

Irabazi bai; baña langilleai albait gitxien emonaz, albait lasterren aberastu nai. Ugazabak euren ogasunekaz gauza onak baño egin ezpa'lebez be, ogasun orreik ekartsezan langilleai zor yaken beste ez emonaz, gizar-teko zuzena ausi ta zapaltzen zan-ta, ori txarto legokean; baña ugazabok eta onein seme askok, langilleen alogerak neurrira jasoteko bear zan baño geiago zorakeri, zantarkeri ta ordikerietan be sarri egin dabe, ta ikasbide txar ori emonaz, euren errua andiago egin dabela ezin ukatu.

Arrokeriz eta nagusi izatearren, auteskundeetan be, abereak ferian lez gizonak eta onein autarki edo botoak erosteko, ugazaba batzuk millaka ogerleko asko zabaldu dabez, erruki barik. Langilleai jai-egunetan lan eragin dautsen edo beintzat lana laketu dautsen ugazabok, millaka ogerlekoak arrokeriz jaurtiteko, ez kezkarik, ez lotsarik eztabe euki: aen alogerak pizka bat jasoteko, ostera, kezka ta atxakirik asko. Ori zuzena ba-da, munduan eztago gauza okerrik.

Gaur egunean Bizkaian lanbakoak diran beste, zegaitik ete-dira?

Ugazaba, lanartun eta langillezañak, guztiak nai izn dabe albait lasterren aberastu, aldirik laburrenean albait gaien irabazi, geroari jaramon barik, atereago ta budin-mea lenago agortuko zala aintzat artu barik.

Arrotzak merketxuago lan-egiten ebela-ta, ugazabak langille arrotzok naiago bertokoak baño. Ezkonduak baño ezkongak naiago, onakoak langillezañai ostatuko irabazpidea be ba ekartsela-ta. Arrezkero be meatoki ta oletan langille arrotzok beti geituaz joan dira, betokoak baño merkeago lan egiñaz, ugazabai irabazpide yori ta ugariago ekartsela-ta beste barik.

Ainbeste langille arrotz ugazaben urre-goseak ekarri dauz Bizkai'ra. orain lanik eztagoala-ta, nora jo eztakiela dabiltz langille asko. Lan bako

orre jaten emoteko Aldundi ta Udalai dirua eskatu yake ta arpideak be idegi dira.

Euren sakelai baño beste ezeri jaramon barik, bear ziran baño langille geiago ekarri ebezan ugazabok, orain lana urri dagoan aldi onetan be langille orrei jaten emoteko ardurea, beste inok baño lenago artu bear leukie; baña ugazabok soinburuak jasoten dabez eta langille orrei jaten emoteko ardurea inoren lepora jaurti. Errezena orixe da izan be.

Ugazaba askok langillearen a baño sakelaren ardura obea euki ei-dabe. Lantegietako ezbearrek ordaintzera legeak beartu ebazanean, orduan asi ei-ziran ezbearrok gitxitzeko neurri ta bideak artzen: artietan ugazaba asko, zaldiren bat il, nai tramankuluren bat austen yakenean, langilleren bat zauritu nai ilten zanean baño estu ta larri ta urduriago ibiltan ei-ziran, zaldi barria erosteko nai ausitako tramankulua osatzeko, sakele-tik dirua atera bear zala-ta.

Ori diñoe batzuk eta guzur andirik diñoenik eztot uste; baña langilleak ugazabai lotsa ta itzalik izateko, ori bide txarra dala edonok daki. Kistar onai dagokienez, ugazabok Eleizearen irakaspenak aintzat artu ta oñean ipinteko alkartu ba'lira, gizar-tekeri ta baltsakeria osoro eragotzi ez arren, orre in aurrerapenak asko galerazo al izango ebezan; baña irabazi ezkeru, ugazaba askok beste ezeri eztautse jaramonik egin, langillien ardurarik eztabe euki, jai-egunetan be lan-eragin dautse ta tabernea eleiza egin daben ola ta meatokietako langillerik geienok, gizar-tekeriak bere sarietan errez sartu ditu.

Ugazabok orretan errugabeak diranik, nik neuk eneuke esango. Sozialistakin itundu bein baño sarriago egin dira-ta, sozialismoari indarra emon dautsela ezin ukatu. Egia garratz eta mergatza dan arren, egia beti.

Orain laneko zortzi orduak lortu ta gero. langille asko alper eta nagi ibiliten dirala-ta; egin bear leukien baño askoz be lan gitxiago egiten dabela-ta, asarre dira ugazaba asko. Langilleen alperkeri ori ondo dagoanik eztiñogu; baña ugazabak be euren lengo errua autortu bearrean dagoz.

XXXI

GIZARTE-AUZIA TA AGINTARIAK

Auzi onetan agintariak egitekorik ba ete-dauke?

Gai onetzaz iru eretxi nagusi ta berezi izan dira. Ugazaba ta langilleen arteko auzi onetan erri-agintariak eztabela sartu bear irakatsi dabe, ondasunetzazko bakoizkeriak ondo baño obeto ibilli diran *liberalak*. Onei eritxiz, arazo onetan agintarien zeregiña ta ertzain edo *poliziek*o gizonena, alkarren antzekoak dira. Kalean-zear gora ta bera dabilztzanai begira zutik, tente ta geldia egon oi dira ertzañak eta dabilztzanen artean-lazka ta aserre-rik ba'letor, aserratu diranok banandu ta bakotxa bere bidetik bialduaz, euren egitekoa bete dabe. Ugazaba ta langilleen arteko auzi onetan be olantxe: lazka ta asarrerik eztatoren bitartean, agintariak egitekorik ez ei-dauke: lazka ta burrukea ba'letor be, burrukariak bananduaz eta bakotxa bere aldetik bialduaz, agintariak euren egiñena bete ei-dabe, ta beste eze-tan ez ei-dabe sartu bear. Ondasunetzazko bakoizkeriaren alde egon diran liberalen leloa, aspaldiko urtetan orixe izan da, eta Eleizeak besterik irakatsi daualako, zer esanik asko erabilli dabe.

Beste batzuk ostera —erderaz *socialistas de cátedra* deritxoena batez be— arazo onetan aginari ei eski larregi emon nai izan dautse. Jaun oneik, sozialista izena daroen arren, bakotxaren jabetzea ezautu ta autortu dabe, ta ori zeoro kentzeko asmurik iñoz eztabe erakutsi; baño ogasuna ekarte-ko gai ta bide diran gauzak —guztia ez arren be, geientsuak beintzat— agintarien eskuetan ipiñi-ta, oneik zuzendu ta erabilli bear leukiezala irakatsi dabe. Doixterri edo Alemanian batez be izan dira onelako irakasleak eta Wagner izan da guztien buru.

Eta arazo onetzat Eleizak, zer irakatsi dau?

Gizarteko oker eta bidegabeak zuzentzeko bear dan bestean, agintariak arazo onetan sartu bear dabela irakatsi eban XIII Leon Aita Santuak; baño okerrok zuzentzeko bear dan bestean eta ez geiago, larregikeria onetan be kaltegarri dala-ta. Lenengo ta bein gizaseme ta sendi edo famili bakotxaren eskubideak ezagutu ta sendetsi bear dabez jaurle edo aginta-

riak, eskubide orreik moztu ta gizon eta sendien bizitza berezia iruntsi barik. Gero jaurkera zuzenez eta lege egokien bidez gizartearen ogasun eta irabazpideak ugaritzeko, alak eta lerrak egin bear dabez, agintari orretarakoxe dira-ta.

Bakotxaren jabetzea aldeztu ta sendetsiaz, gizartean al bait ugazaba ta jaberik, geien izan daiten be, neuri ta bideak artu bear dabez. Gizarte osoaren ona egitea, agintarien berarizko egiñena orixe dalako, menpeko guztien ardurea euki bear dabe; baño edozein estaduan txiro ta langilleak ugazaba ta aberatsak baño ugariagoak diralako, ta estaduaren aberaskiak batez be langilleen lanetik datozalako, ugariagoak diran langille onein ardura berezia euki bear dabe. Arazo onetan noz eta zenbateraño sartu bear daben, gizartean nagusi izan bear dauan zuzenak eta aren bearri-za-nak erakutsiko dautse agintariei. Gizartearen onerako zerbait egiteko erea, sarri izango dabe.

Lan batzuk beste batzuk baño neketsuagoak dira-ta, lan bakotxean zenbat ordu egin leikezan, langilleen osasunaren kalte barik: laneo ezbearrak urrintzeko, meatoki ta oletan zelako neurriak artu bear diran; lana urritzen danean lanbakoei zelan lagunduko yaken eta orre in antzeko gauzetan, bear bestean eskua ezarri dagikie agintariak. Emakume ta gaztetxuen lana arautu ta langilleen beste eskubide batzuk be zaindu bear dabez: Jaungoikoagazko eginbearrek, bete al izateko, bakotxak bere lan-bidean aurreratzeke, etxe merketxuagoak eukiteko, idekoak alkarrekin batzeko daukezan eskubideak, iñoren kalte barik, gerizatu dagikiez agintariak.

Iñoz baño sarriago, eta lana urritxi dabilenean batez be, langilleak banezean artuta, ugazaba batzuk buztarri gogorregia ezarri nai izaten dautse; ori be galerazo dagikie agintariak, aldrako egiune edo kontratuei bidea idegi ta emonaz. Zeregin edo ogibide bakotxean alogerik txikiena zenbateraño-koa izango dan, eta langilleak euren alogerok noz eta zelan eskuratu dabezan be arautu dagikie, alogerok galtzeko arriskuak al bestean urrinduaz. Alogeren geigarri lez, gexoaldi, ezbear eta zartzarorako sorospideak sortuazo ta orrei lagunduaz be, gauza ona egingo leukie agintariak.

Onako arazoetan estaduak alkar artzea, ondo ete-litzake?

Ondo baño obeto litzake alkar-artze ori ta gauza bearra be ba dala dirudi; langilleen aloger eta sorospideok beste erri batzuetan baño gora-gori jasoaz, agintariak bertoko garatz, negozio ta irabazpideai porrot-era-

gin eztagioen; porrot-eragite ori ugazaben eta langileen kaltean izango litzake-ta. Olakorik jazo eztaiten alkar artu ta batera ibiltea zurtasun andia izango litzateke.

Besterik bear ete-da?

Gauza oneik ondo ikasi ta zuzen erabilli al izateko, agintariak dauken baño asti geiago ta gogo ohea bear dabez. Aspaldion errietako agintari nagusiak eurenak eztiran arazoetan sartzen dira larregi, diño XI Pi Aita Santuak. Arazorik txikiak be, eurak erabagi, agindu ta erabilli nai dabez: ori dala-ta, egunero esku bete zeregiñagaz dabiltz, gauza andiagotarako asti barik. Gizartera aldakuntza azitzuak etorri dira-ta, antxiña gizabatz txikiak ondo ta erraz egiten ebezan gaua askotarako, gaur —sarri beintzat— gizabatz andiagoak bear dirala ba dakigu; baño ori ta guzti be, gizarteko auzi au ebatzi ta atondu al izateko, betiko egia dan auxe oñarritzat artu bedi, diño Aita Santuak. Gizon bakotxak bere antze ta indarrez egin dagikeana, orri kendu ta gizabatzari emon eta ezartea, bidegabea dan lez, olantxe gizabatz txikiagoak bere al eta indar utsez ondo egin dagikeana, gizabatz andiagoak eurakandutea be, bidegabea da, ta gizartearentzat kaltegarri.

Agintari nagusiak gizabtz txikiagoak laundu bai, lagundu egin bear dabez; baño iruntsi ta irato, iñoz be ez. Ori dala-ta, agintari nagusiak, arazo guztiak euren eskuetara eroan barik, garrantzi gitxiagoko arazoen ardurea gizabatz txikiagoai itxi bear leuskioe. Utsunerik nabaritu ezkeror, ori beteazo; baño osterantzean gizabatz txikiagoak ondo egin legikiezan gauzak, onein ardurara itxi. Orralan egingo ba'litz, agintari nagusiok euren eginkizun berezietarako eragozpen gitxiago ta asti, azkatasun eta indar geiago eukiko leukiez: gizarteko gauzak obeto ta zuzenago lebilkeiz ta estadia aberats eta zoriontsuagoa litzate. Aspaldiko jokerea bestera izan da: gizarteko arazo guztiak euren eskuetara eroan dabez agintari nagusiok eta gizabatz txikiagoai euren eskubideak kenduaz, onein bizitzea zearo irato dabe. Oker au zuzendu egin bear litzakela diño Aita Santuak; baño agintariak gizarteko ari guztiak euren eskuetan euki nai dabez-ta, oker ori bein-bein zuzenduko dan antz andirik eztago.

XXXII

GIZARTEKO AUZIA TA ELEIZEA

Gizarteko arazoak zuzen erabiltea egiñen gatxa da. Antxiña gizartean oker andiak egin zirala edonok daki: gaur be okerrik asko egiten dala ezin ukatu. Antxiñako erririk geienak gizon batzuk azke edo libre, beste batzuk jopu edo esklabu ziran. Erri-jaurleak menpeko jopu aek ez ebezan gizon etsi, abere baño; ori zala ta, erabilliaz sautu, gastau ta amaitzen diran gauzaen jabe baño eztiran jopu errukarri aek. Sozialistak, Marx'en jarraitzalleak beintzat, gizon bakotxak erabilliaz sautu ta gastetan diran gauzen jabe izateko eskubidee baño besterik ez daukala: enparau guztien, edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien ugazaba ta jabe bakarria estadia dala garraxika diñoskue-ta, gizonok antxiñako jopuen mallara eratsi nai gaituela agiri da. Ugazaba, estadia: gizonok, orren jopu: ori ta guzti be, zoriona ekarri nai dauskuela lotsa gitxigaz esango dabe.

Gizartean ondasunak txarto bananduta dagozala-ta, gizon batzuk aberatsegi, beste asko txiroegi dirala-ta; asarre dira sozialistak eta sozialista eztiran beste asko be bai. Asarre ori bidezkoa eztanik eztinogu; baño sozialistak nai dabena egingo ba'litz, zer jazoko ete-litzake?

*Esku gitxiñan ogasun andiegiak er-dagoz orain; eta gizartekeria
nausituko ba'litz, orduan zer?*

Orain jabe gitxiñen eskuetan ondasun andiegiak dagozala ta ori gizartearentzat kaltegarri dala egia da: augaitik lurreko ondasunok dagozan baño obeto ta zeatzago banandu bear dirala diñoenak, eretxi orretan eztagoz oker, zuzen baño. Au be egia da; baño sozialisten asmuak oñean ipiñiko ba'lira, askozaz be ondasun andiagoak gizon gitxiagoren, gizarteko agintarien eskuetara joango litzakez. Ugazaba ta jabe gizartea izango dala diño sozialistak; baño ori ames utsa baño eztala edonok daki. Ezpabe esan: ondasun orreik, nok erabilliko leukez? zetan eta zelan eralgiko diran, nok erabagiko leuke? Ori, nai ta ez, gizartearen buru ta agintariak egin bearko leukie. izena ta izana gauza bi dira: gizartea izen utsez baño elitzake izango ondasun orrekin jabe: izanez eta benetan ondasunak erabilteko eskubide ta zeregiña eurenak leukiezaan agintariak, ugazaba ta jabe oneik izango litzakez; augaitik, ondo baño obeto esan eban XIII Leon

Aita Santuak; gizartea gexorik dago; baña sozialistak dakartsoen sendakai edo erremedioa gexoa baño be txarrago da.

Ogasun-jabetzea aldi ta erri guztietan, beti bardiña izan ete-da?

Ondasunak irabazi ta eskuratzeko bideak, aldi ta erri guztietan ezti-ra bardiñak izan, ez gitxiagorik be. Gauzen jabetzea be ezta izan beti bardiña: erri batzuetatik beste batzuetara onetan be alde anditxuak egon dirala edesti edo istoriak diñosku; baña erabilliaz amaitzen ez tiran gauzaen batzuen jabe izateko eskubidea, azke dan gizonak berezkoa dau-ta, gizon azke baktxaren eskubide ori erri-legeak be edonon eta edonoz ezagutu ta sendotu dabe.

Gai onetzaz, zer diñosku Eleizeak?

Eleizeak be orixe irakasten dausku. Gizon baktxak zerbaiten jaun ta jabe izateko ta bere ondasunak jarauntsiz ondorengoai izteko daukan esku bidea, bere erroetan beintzat, osorik eta ikutu barik jagon bear da, diño XI Pi Aita Santuak. Eskubide bikoitz ori, gizarte osoren onaz batu ta alkartzeko bear dan bestean, neurrira ekarri bai, gizarteko agintariak ori egin dagikie; baña errotik ebagi ta zearo kendu, ezelan be ez, gizartea baño lenagokoak diran gizon bakoitz eta sendi baktxaren errailetan sortu ta erneriko eskubidea da-ta. Sozialistak —Marx'en jarraitzalleak beintzat— baktxaren eskubide bikoitz ori errotik ebagi nai dabe. Gizarteko matazea arilsu ta auzia ebazteko, bide txarra da ori. egin bear dana ori baño besterik da. Baktxari berea, zuzenbidea orixe da-ta, baktxaren eskubideak —diranak dirala— ezagutu ta sendotu egin bear dira: lurreko ondasunak, gizarte osoaren onak eskatzen dauanez, orain dagozan baño obeto ta zuzenago banandu: ondasuna ekarteko ugazaben domu edo kapitala ta beargiñen lana alkartuta diran ezkerro, baktxari berea emonaz, irabaziak be ondasun-ekarle bioen artean zuzen-arauz ainbanatu bediz: zindo ta zintzoak diran langilleai, zebaiten jabe izatera eldu daitezcan, bidea le undu ta erreztu bekioe.

Gizartean jabe do propietario asko, orain baño askoz geiago, al bait geien izan daitezcan, gizartearen ardurea dauken agintariak al bait neurririk egokienak artu begiez, gizarteko auzi andi au ebazteko biderik zuzenena orixe da-ta. Gizarte osoaren ona egitea, agintarien berarizko zeregiña

orixe da-ta, jaurgio-arazoak ondo ta zuzen erabilliaz, gizartearen ondasunak eta irabazpideak al bestean geitu ta ugaritu bear dabez. Ori gauzeak berez dakarrena da, agintariak menpekoen ona egiteko dira-ta. egiz, goiko ta bekoen, aberats eta txiroen, ugazaba ta alogerekoen ardurea euki bear dabe agintariak; baña ukondoa sendo da ken aberatsak, euren eskubideak zaintzeko iñoren bearrizan andirik eztauke-ta, iñoren laguntza bearrean dagozan langille ta alogerekoai berariz lagundu bear dautse estaduak. Beko mallan dagozan onei, gorantz igon daitezcan, lege ta arau egokien bidez buktz egin bear dautse, goiko ta beko mallen artean dagoan alde andiegi ori gitxitu ta bide luze ori laburtu daiten eta onelan obeto alkar artuaz, guztiak gizarte osoaren onera, aburu batez, jo dagien.

Ori egingo ba'litiz —diño XIII Leon Aita Santuak—, gizarteari onura ta obari ederrak letorkioz: lenengo ta bein, gizarteko ondasunak dagozan baño zuzenago banandu ta nallak be geldi geldika alkargana urreratuko litzatez: gero, baktxak bere gauzetan ardura a gar andiagooz lan egiten daualako, lurreko ondasunok be ugariagotu egingo litzakez eta gizonak, atzerrietara joan barik be, biziteko lagin badaukela-ta, baktxa bere sorterrian gozoago legoke. Onura ta obariok jaristeko, estaduak baktxaren jabetzeari eztautso zerga larregirik ezarri bear; bestea jabetza txikiak zerga ta petxuz irato ba-dagiz, aletin guztiak alperrekoak izango dira.

Gizon baktxak zerbaiten jabe izateko daukan berezko eskubideari eutsi egin bear yako; baña lurreko ondasunak orain dagozan baño obeto ainbanatu bear dira ta orre in jabetzea al bestean edatu ta zabaldu. Eleizeak ori irakasten dau ta gizartearen ona egiteko sozialisten amesak baño bestelako sendakaia da ori.

XXXIII SENDI ALOGERA

Lurreko ogasunok, dagozan baño obeto ta zuzenago bananduaz, albait ugazaba ta jaberik geien egitera jo bear dala irakatsi dausku Eleizeak; baña alogera berenez bidegabea danik eztausku iñoz be esan. Zetan esan bez, lurreko ogasunok gizartearen onak eskatzen dauanez, neurri zuzenez bananduko ba'lira, gizartean aserre ta arrokeri gitxiago, bake ta zorion geiago legokez; baña ori egin arren be, gizaseme askok, bizi al izateko, alogera irabazi bearko leukie-ta, aloger ori, langilleari zor yakon bestekoa izan ezkerro, bideabea dala diñoan gizona, bere senean eztago.

Gizonak, langillea izan arren be, ezkontzeko ta sendi edo familia ekarteko, eskubide osoa dauko. Eskubide ori gizarte ta estadua baño lenagokoa da ta iñongo agintarik ezin ukatu dagikeo gizonari; baña langillerik zintzoenak be sarritan bere lanaz irabazi dagiana baño beste etorritik eztauko ta, langillearen alogerak bera ta bere sendia eli katu, jantzi ta erabilteko lagin izan bear dau. Sendi-alogera orrexerri deritxogu.

Gai onetaz, zer diño Aita Santuak?

Alogeratzaz diarduala diño XI Pi Aita Santuak: Gaur eguneko bearrizanak aintzat arturik, sendi edo familia elikatzekeo lagin eztiran aloger murrizak ipiñi ta emotea, ezta aizu, ezta zilegi. Eta «*Quadragesimo Anno*» deritxon idaztitan: «Lenengo ta bein langilleari bere burua ta bere familia elikatzekeo lagin izango dan lan-saria emon bear yako. Lugin, nekezala ta zeatzezko salerosleen sendietan eginoi danez, sendi-buru dan langilleaz batera, enparauak, ama ta umeak be, bakotxak al da uanez, lan egitea ondo dago gauza zuzena da; baña u me ta emak me aulai lan gogorregia egiñazotea, ori txarto dago ta bidegabea da».

«Etxeko zeregiñak bertan bera itxi barik, etxean bertan eta etxe-inguruan eta eurai dagokiezan langi lanetan diardukie sendiko ama diran emazteak; baña senarraren aloger urri ta murrizegia dala-ta. amak bere ardura ta eginkizun bereziak eta ume txikien azi ikaskuntza itxirik, lantegira joan etalanari ekin bear izartea, ori txarto dago ta sustraitik atera ta kendu bear dan oitura txarra da. Ori dala-ta, alak eta lerrak egin bear dira

etxeko berarizan arrontai bear bestean begiratzeko, aski ta aiko izango dan lansaria sendiaren buru diran langilleak ori egitea betilaketzen ezpadau, edozein guraso lengilleari orrenbesteko alogera ekrri legikeoen aldakuntza ta obariak gizartean albait lasterren egin eta sarrerazo bear dira, gizarteko zuzenak orixe eskatzen dau-ta».

Ori diño Aita Santuak, eta ori esanaz argiro adierazten dausku langille zur eta neurridun bakotxari —emazte ta umeak etxe inguruko zeregiñetatik aldendu barik be— sendia elikatu, jantzi ta erabilteko lagin dan alogera zor yakola; baña guraso batzuk beste batzuk baño seme-alaba geiago ekarri-daroez ta, sendi guztien bearrizanak be eztira bardiñak izaten; batzuk besteak baño geitxuago bear dabe.

Zein ete-da ba, eredutzat artu bear dogun sendi ori?

Gizartean geienez jazo oi dana, legeak oñarritzat orixe artu daroa, noz-edo-beingoa aintzat artu barik. Sendi-alogerari buruz be, sendi ertaña edo erdikoa artu bear dogu eredutzat. Gure esakun zar batek diño: «Adiñon da bost uma, alaba bi ta iru seme». Ori dala-ta, eredu ta neurritzat lau-bost medun sendia artu geike, sendiak izan be geienez olakoxeak izaten dira ta. Onelan ba, sendi-aloger ori bitarikoa izn daiteke: *berezkeoa*; au da, aitatu dogun sendi ertain orri dagokiona, eta *lekuzekeoa*, edo edozein sendi andiagoo elikatzekeo be naiko litzatekena.

Aita Santuak aitatzen dauan eta diñeko edozein langilleri zor yakola diñoan sendi-aloger ori, eredutzat ipiñi dogun sendi ertañari dagokion eta orixe elikatzekeo aski ta naiko dan alogera da.

Baña zerarren zor ete-da sendi-aloger ori?

Onetan ainbat aburu ta eretxi dagoz. Domukeri edo kapitalismoa ontzat duken *liberalak*, sendi-aloger ori errukiz eta limosnaz baño eztala zor aurrez diño, ta aloger ori, zuzenbidez zor bai'litzan, gizarteko oiturretan sartuko ba'litz, guraso diran langilleantzat kaltegarri izango litzakeal uste dabe. Zergitik kaltegarri? ori egin ezkerro, guraso diran langilleak alde baera itxi ta langille ezkongak baño ez ei-leukiez ugazabak euren ola ta lantegietan artuko, ta origaitik aloger orrek sendiei on baño kalte geiago ekerriko leuskiola diño. Zetn esan bez. ori diñoen jau nok langille ta gizartearen ona baño euren sakel diruz ondo betea maiteago dabe.

Langille ezkongek ez ei-dautso ezer zor seme-alabak daukazan langille ezkonduari: onek beste lan eta onek baizen ndo egiten ei-dau arek: lan bardiñari aloger bardiña zor ei-yako: zuzenbidea orixe ei-da. Ogas unetzazko bakoizkeri-zaleak ori diño; baña Jaungoikoak gizonoi emon dauskuzan ogasunak, gizartearen onerako be ez ete-dira? Eta langille bakotxak bere sendia elikatzeko lagin eukitea, gizartearen onak ez ete-dau eskatzen? Guzurtia errena baño be lasterrago arrapatzen da-ta, sendi alogeraren aurka dagozanok be, euren sarietan arrapatzea ezta egiñen gatxa.

Ola ta lantegietan gizonetzko langilleen ordeiz emakume, neskatxa ta mutikoak sartu dabezanak, nortzuk dira? Sendi alogeraren aurka dagozan eta errukiz baño ezala zor diñoen jaunok eta onein guraso eta aurretikoak. Lan bardiñari aloger bardiña zor ba-yako, gizonak beste lan egin dauksen emakume ta gatzetxuei, zegaitik eztautse aena besteko alogerik emon, txikiagoa baño? Lan bardiñari aloger bardiña zor yakola esango dautsue jaunok, ori euren sakelen alde izan ezker; baña sakelaren kaltean ba-da, olakorik aitatu be eztautse egingo, ta emakume ta mutikoai, gizonik sendoenak legiken besteko lana egiñazo arren, bape kezka barik aloger txikiagoa emongo dautse.

Atzerrietatik merkeago datozen gauza askori, al bestean sarbidea galerazteko, muga zergak ezarri bear yakezala diñoenak, nortzuk ete-dira? Ain zuzen be, sendi-alogerik iñongo langilleri errukiz baño etxakola zor diñoen morroi diruzaleok, muga-zergak jado egin bear dirala ta garraxika dabilzanok, orrexek dira. Muga zerga orreik euren sakelaren onean dirala, ori esatea lotsagarri litzake-ta, atzerrietatik datozen gauzai sarbidea eragotze ori, gizabatzaren edo estaduaren onak eskatzen dauala esan daroe.

Dagigun olantxe dala; baña sendiaren biotz dan ama, lantegira joan bearrrik barik, sendiko lili ta bitxi diran umetxuak zaintzen etxean egotea ta senarrak emazte ta umetxuak elikatu ta jazteko lagindan alogera irabaztea, gizarte ta estaduaren onak eskatzen dituan gauzak ez ete-dira? Sakelaren ardurea eukitea txarto danik eztiñogu; baña sakle diruz bete baño gizartearen ona lenago da. bere burua ta bere sendia elikatzeko lagindan alogera, edozein langilleri zor yakola diño Aita Santuak. Erruki utsez emoten dana, ezta zor izaten. Sendi-aloger ori, zor bada, zuzenbidez zor da ta ez erruki ta maitasun utsez.

XXXIV

SENDI-ALGERA, ZER DALA-TA ZOR ETE-DA?

Beinbaño sarriago aloger zuzena edo ugazabak langilleari zuzenez zor dautsana, sendi alogera baño andiagoa be izan daiteke. ugazabal irabazi gizen-gizenak ba-dagiz, irabaziok dakartsoen langilleai be geiago emon bear dautse-ta, orduan aloger zuzena sendi-alogeraren gañetik lebilkela edonok daki. Baña arazo au alde batera itxirik, goazen geure sallera. Azaldu sogun sendi-alogera, errukiz barik, zuzenez zor dautse ugazabal langilleai; baña zuzenbidea be ai nbat eratako da. bata bestea baño zorrotzagoa.

Aloger ori, zein zuzenbidez zor ete-da?

Gizon nai giza-aldra bakotxak besteakazko artu-emonetan alkarri zor dautsen zuzenbidea, gizabatz osoak bazkide bakotxari zor dautsana baño askoz be ertsi ta estuagoa da. Alkargazko zuzenbide zorrotz ori ausi dagiana, aurrekoagaz zorrean dago-ta, oni egindako kaltea ordaindu egin bear dautso, ta legeak be orretaraxe beartu daroa.

Sendi-alogera onelan zor ete-da? Ugazabak langilleari, alkarrekin itundutako alogera emon arren, baldin aloger ori langillea ta onen sendi ertaña elikatzeko lagin ezpa-da, ugazabak lapurretan ete-dagi eta gitxiago emon dautsan beste langilleari biurtu ta itzultzera bearturik ete-dago? Garatza ondo ba dabil, itaun ori baietz darantsutxoe irakasle batzuk, eta ez edozelakoak, gizon argiak baño. Orraitik be sendi alogera zuzenbide ertsi ta zorrotz orren bidez barik, gizarteko zuzenez, au da, gizarteak bazkide guztiei eta bakotxari egin bear dautsen zuzenez, olantxe zor dala uste dabe geientsuak.

Eta ziñez, ogasun eta aberaskiak, gizon bakotxaren onerako ezeze gizarte osoaren onerako be ba dira. Gizartearen ona egiteko iñarkun, elburu ta zeregiña, ogasunok euren dabe, guztien Irazale ta Jabe dan jaunak orretarakoxe egin ditu-ta.

Edozein langilleren sendi edo familiak, bear bestean elikatzeko lagin ez euk itea, ori gizarte osoaren kaltean be ba da, gitxiagi janaz, txarto

biziaz langille sendoen orde z langille gexoti, erkin eta makalak etorriko litzakez-ta. Baña langille askok euren buruak eta euren sendiak jantzi ta elikatze, eguneroko-alogera baño beste etorririk eztauke; beraz, sendi alogera gizartaren onak eskatzen dau; baña g zartearen onak eskatzen da uana, gizarteko zuzenez zor da.

Algoer au aginariak legearen bidez mugatu ta izentau ko ba'lebe, orduan legeko zuzenbidez be zor izango litzate, eta aloger ori, orretarako eskubidea daukenak izentau ezker, ugazabal langilleai nai ta nai ez emon bearko leuskioe, alkarrekin egindako egiune edo kontratuan sartuko litzake-ta. Ugazabak sendi-aloea emotera beartuko leukezan lege orren eustazpi ta oñarria, zein izango litzake?

Lege orrek gizartearen ona baño beste zio, oñarri ta eustazpirik eleuke eukiko; bere i ndar guztia ortixerik letorkio; baña gizartearen onak eskatzen dauana, legea emon ondoren eta meon baño len, gauza bat eta berbera da-ta, sendi-aloger ori, lege barik be, zor dautse gizarteak langilleai, eta kistar ugazabak, legeari begira egon barik, sartu bear leukie gizartean obari ori.

*Berezko sendi-aloea gizarteko zuzenez, zor ba-yako langilleari,
lekuzkoa edo sendi andiagoea elikatze lakinizango dana, zegaitik ez?*

Lenengo ta bein, gizarteko arazoak lege atondu daitekezanak izan oi dira; legeak, oster, nozean bein jazoten dana barik, geienez jazo oi dana aintzat artu daroa; baña sendirik ugarietak eta urrienak alkarrekin jo ezker, eredutzat artu dogun lau-bost umedun sendira datorz.

Guraso bakotxari bere sendia —dana dalakoa— elikatze lagine-motea, onena orixe izango litzatela dirudi; baña onena dirudiana, onaren burkide izaten da bein baño sarriago.

Lan bardiñaren o rdaintzat langille batzuri, sendi andiagoea daukela ta beste barik, enparauei baño aloger andiagoea emon ezker, langillien artean esames, aserre ta lazak laster letorkez, etao olako lazka ta naste txarrik ez izatearren, seme-alaba asko dituan gurasorik eleukie ugazabak euren lantegietan artu nai izango. Onelan, onena dirudian ori, onaren burkide ta arerio izango litzate arazo onetan be. Orraitik be, sendi andiagoea daukan langillearen bearrizanak be andiagoea dira-ta, aloger anditxuagoea ondo be ondo letorkio olako gurasoari.

Au dala-ta, eredutzat artu dogun sendi ertaña elikatze aski dan alogera, edozein langille aziri gizarte-zuzenez zor yakala esanda gero, auxe gañeratzen dau XI Pi Aita Santuak: «Arira datorren ezker, sendien bearrizan aundiagoea lan-sari ta laguntza ugariagoea emoteko asmu —asmu zur eta onuratsuz— ainbat bide asmu ta oñean ipiñi dabezan gizon argiak, ementxe goreski nai doguz. Izan be, bearrizanak geitzen diran neurritz alogerak be goratzeko, ta bear ba'litz, sendiaaren aldiz-atoko bearrizana be argpegi emon al izateko, bideak asmu ta neurriak artu dabezan jaunok, benetan txalogarri dira». Aita Santuak ori esanaz, ordainbide-kutxak, erderaz, «cajas de compensación» deritxoetak, aintzat artu, zuzenetsi ta goratzen ditu.

Ordainbide-kutxok, nok asmu ebazan eta zetarako dira?

Kutxa oneik asmu baño lenago be, sendi-alogera ipiñi eban L, Harmel jaunak Val des Bois'ko bere irukintzan. Ola jaun onek, kistar zindoa zan-ta, alogeraz gañera baserrian bizi ziran bere langilleai. O'60, urian bizi ziranai O'80 emoten eutsen ume bakotzeko, sendiaren bearrizanak geitzen ziranez lan-saria be olantxe geituaz; baña ori egiteko ugazaba guztiak eztira gai ta ordainbide kutxak asmu ebazan Grenoble'n E Romanet, angoo burdin-oletako artezkariak. Orretarako ugazaba ta ola-jabeak —geienez lanbide bakotzekoak— alkarrekin batzandu doaz. Eurenlangilleai, alogeraz gañera, geigarri lez ume bakotzeko saritxu bana emoteko prest dagozanak, alkargoan orreik sartzen dira, ta ugazaba bakotxak bere garatzaren garrantziari ta menpean darabiltzan langilleai dago-kienez, geiagoo edo gitxiagoo ordaindu daroa, langilleok ume asko ala gitxi dauken aintzat artu barik.

Ugazabak emoten dabezan sari-geigarriok, langilleak artu ta jagoten dabez, gero langille bakotxari dagokion beste ortik banatzeko. Lugintzan, ugazabok landu ta darabillezan lur-sallak artu daroez oñarritzat, bakotxak zenbat emon bear dauan jakiteko; ola ta lantegietan oster —geienez beintzat— ugazabak sari-geigarri orren jabe egin nai dituan alngille ta arazodunak edo onein alogerak. Langilleak geigarri lez artzen daben sari orrek, alkartutako ugazaba guztien emokunez osotutako kopurutik urten bear dau-ta, origaitik langille ezkongee nai ezkonduek euki, ugazaba bakotxari gitxi ardua dautso. Ori dala-ta, batetik bere lantegian sendidun langilleak artzeko atzerapenik eztauko; bestetik, alkartutako guztiak, bakotxak bere garatzaren garrantziari dagokionez emon bear dabe-ta, zein-geiagoo

kan burkideak azpiratuko daben bildurrik be ezin euki daike, origaitik beintzat.

Ordainbide-kutxoko, zelan ibilli ete-dira?

Lenengotan ezker-eskoma ebezan arerioak eta bete betean ibilli ziran. Olako alkargoetan sartzeko, nagi ta muker ebiltzan ola jabe ta ugazabak: langilleen artean eukezan ospe ta indarra galduko ebezala-ta, aurka jagi ziran sozialisten buruak be; baña ordainbide kutxok lenengo eragozpenak garaitu dabez eta gaur egunean Europa'ko erririk geienetan — España'n edo izan ezin— lan andi, eder eta onuratsua dagie.

Eta ordainbide kutxok, zenbat lez emoten ete-dautsoe guraso dan langille bakotxari?

Onetan neurri bardiñik eztago. Kutxa batzuk besteak baño geitxua-go emon al dautse sendidun langilleai, ugazaben alkargoak be batzuk besteak baño eskuzabalagoal dira-ta. Toki batzuetan berarizko ikasketak egin dira, geigarri au, langilleen alogerai dagokienez euneko zenbaterano eltzen dan jakiteko. Alogerak dagien kopurua oñarrizat artu ezker, Pantze'n ume bat daukan langilleari geigarri eu euneko 7,60'ra, bi daukanari euneko 16,19'ra, bost daukanari euneko 67,61'ra, ta zortzi daukanari euneko 134,28'ra eltzen ei-yako.

Ordainbide kutxok begi onez dakusez langillerik geientsuak eta erri batzuentzat agintari nausiak, legez, agindu dabez. Laguntza ori daukan langilleen artean ume geiago jaio dira ta gitxiago il, enaparauen artean baño. Irugarren umea ezker, ama asko, aloger billa lantegiratu barik, etxean gelditu oi dira, geigarri orregaz eta etxeko lanaz lantegira yoazanean beste irabazten dabela ta. Amaren ardurapean umien azi-ikaskuntzea be askoz ohea da-ta, ordainbide kutxok gizarteari be onura azitxua dakartsoe.

Emengo ugazabak olako gauza onik, noz egingo ete dabe? Orain arte besterik ikusi ta ikasi dabe ugazabok: txarto oituta dagoz ta jaunorreik zuritzea egikizun gatxa dala badakigu. beti ta beti beste errietan egi-tandanak onei be begiak idegi bear leuskioez. Urak joan-ta presagiñen astea, zorakeri garbia da-ta, gizartekeri ta baltsakeriaren urioleak irato eztagizan, ugazabok bide ta neurriak garaiz artu bear leukiez.

XXXV KISTAR-SIÑESKUNTZEA BIZTU TA OITURA ONAK SARTU BEAR DIRA BARRIRO GIZARTEAN

Ugazaba ta langileen arteko asarreok baretu ta auzi au ebaizteko, gizartearen oitura ta ekanduen obakuntzea, nai ta naiezkoa ete-da?

Gizartean zuzenbidea zearo sartu bear da, maltzurkerietan ibilli barik. Domuari ta lanari, bakotxari dagokiona emonaz eta langille txiroen berarizko ardurea eukiaz, gizarteko arazoak orain arte ibilli diran baño zuzenago ipiñi bear dira; baña gizartera bakea ekarteko, ori be ezta nai-koa; allkargazko maitasun zindoa be osoro bearra da. Aldi bateko kistar oitura onak gizartetik iges egin dabe-ta, gauza onik egitekotan, barriro gizartear ekarri ta oñean ipiñi bear dira.

XIII Leon Aita Santuak antxiñatxu idatzi eban: «Aurrerago esan dogunez, gizartea gexorik daukan gaitz au, uskurtz edo erlejiñoak baño beste ezek sustraitik ezin atara dagike-ta, kistar ekandu onak gizartean barriro sartzeko guztiak alak eta lerrak egin begiez. Ekandu onok barriz-tau ezik, gizonik zur eta argienen algeiñak eta oneik asmau leikiezan biderik egokienak be, indarge ta utsalak izango dira nai dan elburu ori jardes-teko». Eta XI Pi Aita Santuak be beste orrenbeste diño: «Lurreko ogasun-en egarriz dabilzan gizaseme asko, zoritxarrez kistar ekanduetatik zearo aldendu dira-ta, gizartera bakea ekartekotan, aurretiez gizabatzan kistargogoa ta kistar oiturak berrezarri bear dira; osterantzean egiñal guztiak alperrekoak liratem eta auzi au, ori barik, atondu nai dauana, bere etxea, aitz gañean barik, ondar loka ta ibilloki gañean eregi dagianaren antzeko izango da».

Ezta gizona lurreko ogasun igazkor oneintzat egiña, ogasunak gizonarentzat eta gizartearentzat baño. Egia orixe da; baña kistar siñesmena biotz zokondora baztertu edo zearo galdu daben ugazaba ta langille askok, gaur egunean lurreko ogasunok baño beste Jaungoikorik eztauke. Gogo ta biotza ogasun orreitara itzul eta makur eukitea, goiko zoriona irabazteko eragozpen andia zala irakatsi euskun Jesu Kristo gure Jaunak; baña jaunaren irakaspen orrei jaramon gitxi egiten dautse gizasemeak.

Geienak urre-gose txarrak darabiltz eta Orati olerkari singeak aitatu eban «*auream mediocritatem*» gitxik maite dabe. Eukiago ta geiago bear dabela-ta, aberatsenak be ezindira diruz ase. Dirua zetako edo atako dala-ta, aberats okituok laster asten dira ekdu ta andizuren billa, batak *konde* ta besteak *markes* gitxienez izan beara dauala-ta. Gero or dabiltz jauntxuok, enparauak baño zerbait geiago diralakoan, arropuzkeria edonondik darioela.

Aberatsen arrokeriok euren begiz dakusezan langilleak be, ugazabak baizen gizon badirala ta; ain arro ta oparo dabiltzan aberatsok, euroen bizikera guriz darakusena baño beste zerurik eztagoala ta, ugazaben antzera jantzi, oneik baizen ondo bizi ta oneinak lako dedu ta andizurenak nai leukiez. Ezin eskuratu dabez, eta nai dabezan andikeri ta zorionok ugazabak eragozten dautsezala ta, langilleak gorroto bizia dautse euren lepotik aberastu dirala uste daben ugazaba arroputz orrei. Abere gaiztoa da gorrotoa; onexek galeraetzen dau gizarteko bakea. Gorrotoz dabiltzan langilleok, bildots otzanak diranik eztiñogu; baño andikeri ta arrokeri larr-giz langille gaxoen biotzetan gorroto ori sortu ta biztu daroen aberatsak be errugabeak diranik ezin siñetsi geinke.

Gure Jaunak esan eban: «Jaungoikoa'ren erreñua ta bere zuzena lenen billatu egizue ta enparauak geigarri emongo yatzuez»; baño Jauna'ren esakun ori ugazaba ta langilleak zorakeritzat dauke. Gogo ta biotzak gora jasoten eztakie: Jaunak agindutako zerua aingeruentzat itxirik, lurra zeru egin nai dabe. Ori dala-ta, gizarteko malla guztietan, goiko ta bekoetan, ekandu txarrak nausitu dira. Gizonaren benetako bearrizanak baño, oitura txarrok ase-eziñak dira; edanago ta egarri andiagoda darakuse. Gixonen bixioak aseteko lagingoan lurren egon be eztago ta, ekandu txarrok iñausi eta orrekin ordeztatu onak, kistar oitura zindak, gizartean berrezarri ezik, bakerik iñoz be ezta izango, iñartzi, gorroto, gudu ta burruka baño. Bakerik izatekotan, gizarteko mallak alkarganantz urragotu egin bear dira, goikoak pizka bat jatsiaz eta bekoak beste pizka bat igonaz. Orretarako arrokeri gitxiago ta erruki geiago bear dabe aberatsak, eta iñartzi gitxiago ta egoarri geiago langilleak be.

Gaiztakeri guztien iturburu diran griña dongak iñausi ta kistar oituranak gizartean nagusituko ba'lira, mallen urreratze ori laster lortuko litzake. Aldi baten be baziran ugazaba ta langilleak; baño orduko nagusiak eurne langille, otsein eta morroiak, sendiaren luzapena izan ba'liran, etxekotzat artu ta euki eroiezan, ezbear eta gexoaldietan erruki ta maitasuna erakutsiaz eta bear eben sorospena emonaz.

Gaur, oster, ugazaba ta langilleak —sarri beintzat— alkar ezagutu be eztabe egiten: ugazaba askok langilleen ardura apurrik be eztauk ta langilleak be olako ugazabak maite baño sarriago gorroto dabez.

Au dala-ta, gizartea gexorik dakan gaitz au osatzeko, zuzenbide utsa, zeatzena ba'litz be, ezta naiko: orrezaz gañera, gizasemien biotzetan alkarganako maitasare edo *karidadea* biztu ta ixiotu bear da. *Karidadea* aitatu ezker, eskekoai zerbait emotea baño besterik eztalakoan, sasi jakitun batzuk maltzurkeriz irri ta barre egin daroe; baño *karidadea* orreik uste daben baño gauza bikain eta ederragoa da. Ura iturritik lez Jaungoiko maitasunetik datorren alkargazko maitasun zindoa, *karidadea* orixe da-ta, gaurko gizarte onek osakai orren bearrizan andi-andia daukala ezin ukatu. Origaitik ziñoan XII Leon Doipuruak: «Gizarteko malletan, naigoren nai beren dagozan gizaseme oroien biotzetan alkarganazko maitasare, onoi-men guztien andra erregeña dan *karidadea* biztu bear da, gizartearen osasuna batez be orrexek ekarri dagike ta». Eta XI Pi Aita Santuak be argiro diño: «Baña azaldu doguzan artezkunde ta obariok gizartean sendoti ta tinkatzeko, zuzenbideari lotzaiki bikaña dan maitasare ezarri, erantsi ta gañeratu bear zaio. Zuzenbide zeatza be orretarako naiko dala-ta, maitasun-lega ezetsi ta arbuatzen dabenok, oker dagoz eta oker dabiltz.

Ziñez, zuzenbideak beragaz dakartzan eta bidegabez bete ezitiram eginbearren ordain eta ordektzat, *karidadea* bein ezta etsi ta euki bear; baño gizon bakotzak, bereak dituan eskubide guztiak lortuko ba'leuz be, oraindik *karidadea*'rentzat egiñenik asko geldituko litzate. Zuzenbide utsak be gizarteko lazka ta burruka onen erro ta sustraia aienatu dagikez; baño zeatzen bete arren be ezin daikez biotzak batu ta gogoak alkartu.

Gogoen lokarri ta lotzaiki alkargazko maitasare da. Gizartera bakea ta lankidegoa ekarte, xede ta elburutzat dauken araudi guztiak, ondoen asmaurikoak dirudienak be, bazkideak batzen eta alkartzen dituan lotzaiki orretatik batez be artu daroez euren indar eta sendotasuna: lotzaiki orrek uts emon ezker, araudirik oso ta bikañenak be ondo ren onik eztakarre. Onelan ba, gaurko gizartearen gaxoa zero osatu al izateko, zuzenbide ta *karidadea* osoro bearrak dira; zuzenbidea lenen eta beste oroien oñarri; *karidadea*, barriz, aren nai ta naiezko geigarro. Gauza biok gizartean sarrerazoz ezik, onen gatzak eztauko osabiderik.

Orain arte lez aurrerantzean be gizonak Jaungoikoa guzurtu nairik, lurren zerua egin nairik ba-dabiltz; gure Jauna ren irakaspenak gizartean nagusitu ezpa-dadiz, txapel oker eta errizañak geitu arren, gizasemeak basapiztien antzera, eten bako burrukan ibilliko dira. Agintari ta menpe-

koak, zuzentzalle ta zuzenduak kistar bizikerara jo ezpa-dagie, ori barik gizartear bakea ekarteko asmuz lanean dabiltzanak itzarrik amesetan diardue. Edo gizarteko oiturak istartu edo burrukan jarraitu; best biderik eztago.

AMAIA LANGILLE-BATZAK

Langilleak orain arte lortu dabezan obari guztiak, indarraren porasuz eskuratu dabez. Aurrerantzean be, ezer egitekotan, indar ori bearrezkoa izango dala uste dogu. Indarra batasun eta alkargoak dakartsela badakietan, langilleak orretarako inok zirikatu bearrik eztauke. Gaur egunean mota askotako langille batzak dagoz eta guztiak langilleen onak darabiltzala diñoe. Aurrerago adierazo dogunez, sozialista, komunista ta sindikalisten asmuak, gizartearen gexoa osatu ta osasuna ekarteko baño, gizartea oraindagoan baño be gexoago ta txarrago ipinteko, asmu obak dira.

Gizasmerik geientzat, asearen ordeiz gosea, azkatasunaren ordeiz joputzea, zorionaren ordz zoritxar garbia lekarkie, batetik; bestetik, gizona abereen mallara eratsiaz, kistar sileskuntzea be zeari ukatzen dabe-ta, olakoen bazkunetan kistar langillerik ezin sartu daiteke. Langille Batz Orokorra, erderaz «Unión General de Trabajadores» deritxona be, izenez eztan arren, izanez etamamiz sozialista da. Bere buru ta zuzentzalle sozialista ezagunak ditu, oneik darabille ta, azknengo batzarraldian erabagi ebanez, sozialistak lez, Langille Batz Orokar onek be, ogasun ekarkor guztien jabe gizartea ala estadia egin nai leuke. Ori dala-ta, Bazkun orretako bazkide kistar-langillerik bere guaraz ezin diteke, Aita Santuak irakatsi dauskunez, kistar zintzo ta benetako sozialista, biak batera, inor be ezin izan daiteke-ta.

Kai bakotzeko arrantzaleak aspaldian be euren anaidea dauke. Anaidiok gaur be antxiñako erara dabiltz-ta, barriztau ta obetu bearrean dagoz.

Lugin edo nekazariak berarizko ogasun eta eskubideak daukez-ta, berarizko bazkunak bear dabez, nire ustez. Maizter edo errentadoreal, euren eskubideai eusteko, maizterren bazkuna, ugazabak be euren, eta guztien eskubideak batera jagoteko, bitzuon bazpatza, beti euretarikoak buru ta zuzentzalle dirala, norbere eskubideak ondoen norberak zaintzen ditu-ta.

Lantegi ta oletako langilleak bazkunen baten sartuta egotea, gaur egunean nai ta naiezkoa dabe, osterantzean alkartuta dagozanak lana eragozten dautse-ta. Ziñez, badago non bazkideku; bear ba-da, larregi. Or dagoz langille katolikuen bazkuna, langille azke do libreena ta eusko-langilleena. Lenengo biak Euskalerrian indar gitxi dauke eta emendik ataz be

larregirik ez. Gurartean indartsuena, «Eusko Langille Batza» da, bazkide-rik geen, beste biak baño askoz geiago onexek daukaz-ta.

Langille-batz katolikuok, sozialista ta *ugelistakin* burruka ibilli bear dabe-ta, dagozan lez bananduta baño irurok asmu ta txede batez alkartu-ta obeto legokez; baña alkartze ori egiteko eragozpenak dagozan bitar-tean, erkin eta makalok indartu eziñik ibilli baño, gaur indartsuena dan Eusko-Langille-Batza, beronen bazkideak geituaz, dan baño be sendoago egitea, gauzarik egoki ta zurrena orixe dala nik uste. Gizarte-auziari buruz, Eleizea'ren irakaspenak ontzat artu ta oñean ipiñi nai ditu; bazki-deai uzkuertz eta erriketa edo politikeatzazko eztabaidak zearo galerazten dautsez; ikurritzat langille alkartasuna ta eusko-anaitasuna daukaz; ori dala-ta, gure beargiñentzat Euzko-Langille-Batzau berebizikoa da.